

ც ი ს კ ა რ ი

1862

ბ გ ვ ი ს ტ. კ.

მ. ბ. ბ. ბ. ბ. ბ.

წამოწადი შაქრისუ.

შეღწეულია 1862 წ.

12
5042

წოდებთ თსსულუბათა.

- I. — სიტუბა, გელათის სობორისა შინა. გაბრეულ უბინკობისა.
- II. — თამარ, საქართველას ბატონიშვილი.
(ისტორიული რომანი.) გრ. წყუღავისა.
- III. — ლექსები სსწა და სსწა მწერლებისა.
- IV. — გიორგის IX მეფობა. . . . თეიმურაზ ბატონისაშვილისა.
- V. — სსწა და სსწა ანაჟი. (იხილეთ მეორე გვერდზე.)

ც ჟ უ ი ლ ი ს ს.

კერესელის ტიპოგრაფიისა.

სიტყვა

თქმული გულთას სო ოროსა შინა ღუთის მშობლის
შობასა ც სეკტემბერს წყაა წელსა.

და იყო ვიდრე იტყოდა იგი ამას აღვინმე ილო
დედაკაცმახ ხმა ერსა შორის და რქქა მას ნეტარ არს
მუცელი. რომელმან გიტყრთა შენ და ბუძუნი რომელთა
სწოვდა ხოლო თაკადმან ჭრქქა, არაბედ ნეტარ არიან რომელ-
თა ისმინონ სიტყვა ღუთისა და დაიმარხონ იგი (ლუკ: იან.
კზ. ოდეს მაცხოვარი) ჩუწნი ჭქადაგებდა სიტყვასა ღუ-
თისასა შორის ურიათა, მაშინ მრავალნი მისთა
მსმენელთაგანი დიდათა სიუფარულითა და გულს მოდგი-
ნებოთა მაიღებდენ სახარებასა მისსა და ადიდებდენ გულთა
შინა მათთა მოძღურებასა მისსა. ერთგვის ერთმან მსმე-
ნელთაგანს, უბრალო დედაკაცმახ დატკობილმან მი-
სითა სიტყვთა, აღიმაღლა ხმა თჳსა შორის ერსა და
რქქა: ნეტარ არს მუცელი, რომელმან გიტყრთა შენ,
და ბუძუნი რომელთა სწოვდი; მაცხოვარმახ ისარგებლა

ამ უბრალო დედაკაცის ჰასუსითა, რათა აჩუქნოს მას და ჩუქნცა ყოველთა რომელ არიან ივინიცა, რომელი ისმენენ და აღასრულებენ სიტყუასა ღუთისასა. რამათჳს შეაერთა ძმანო, უფალმან ეს ღრი სავანა? დედაკაცი იგი იტყუადა დედისა მისისა, ყოველად წმინდისა ღუთის მშობლისათჳს, რომელმან იტყრთა ესო ქრისტე და აწოებდა მას ძუძუთა თჳსითა, ხალხო მაცხოვარი უპასუხებს მას რომელ ნეტარ არიან მისმენელნი და დამცველნი სიტყუასა ღუთისანი: მიზეზი ესრეთის ჰასუსისა იყო ის, რომელ დედა ღუთისა მისთჳს უმეტესად შეიქმნა ნეტარ რომელ მიიღო სიტყუა ღუთისა და დაიმარხა იგი მკნ უწოდებ ნეტარად დედასა ჩემსა, უპასუხებს მაცხოვარი დედაკაცსა მას, გარნა იგი მასთჳს შეიქმნა ნეტარა რომ მიიღო სიყვარული და სარწმუნოებთა სიტყუა ღუთისა და დაიმარხა იგი; ნეტარ იქმნებთან ხსუნაც ყოველნი მიმღებელნი და აღმასრულებელნი სიტყუასა ღუთისა.

ესრეთ ძმანო, მართმადიდებელნი, ნეტარ არს დედა უფლისა ჩუქნისა, რომელმან ისმინა სიტყუა ღუთისა და აღასრულა იგი; ნეტარ არიან სხტანიცა ყოველნი, რომელნი ისმენენ სიტყუასა ღუთისასა და დაემარხილებიან მას.

დედა ღუთისა სიყრმიდგან ვიდრე აღასრულადმდე ისმენდა და იზრდებოდა სიტყუთა ღუთისა; ხალხო უმეტესად მამინ რომელსაც მიიღო მან ხარება მთავარანგელოზისი, იტვირთა მუ ღუთისა. აღზარდა იგი და მერმეთ ყოველ დღე ისმენდა მისგან ჭსწაკლასა და ქადაგებასა, სახარებასა შინა თქმულ არს მისთჳს: ხალხო დე-

დასა მისსა დაემარხეს ყოველნი ესე სიტყუანი გულსა შინა მისსა. დიდითა კრძალულებითა ისმენდა ყოვლად წმინდა ყოველსა სიტყვასა უფლისასა და დაიმარხავდა სიღმრესა შინა გულისასა, ამისთვისცა შეიქმნა იგი ტაძრად ცხაკლად საღმრთო.მისა მადლისა: ამისთვის იყო იგი ჭურჭელი ყოველისა სათნოებისა; ძმადი, მდაბალი, მეუღრო და სახიერი; ამისთვის გამოჩნდა იგი დედოფლად ცოლსა და ქმრისას; სამკაულად კაცობრივისა ბუნებისა; თაყვანის საცემელად ანგელოზთა და კაცთა; ამისთვისცა ჩუქნიდა ყოველნი დღეს შუკრებულ გართ აქა და კადიდეობთ სანატრელსა მისსა სახელსა.

გარნა ჩუქნიდა ყოველთა, ძმანო ქრისტიანენო სიტყვა ღმრთისა გვეოფს ნეტრად, უკეთუ ვისმენთ და აღვასრულებო მას სიტყა ღმრთისა, ანუ სამღრთო წერილი, პირველათ განანათლებს გონებასა და გულსა კაცისასა და მერმედ გამართავს და შეამკობს, მისსა მოქმედებას; სიტყვამან ღმრთისმან მოაქცია და აცხოვნა ყოველი ხოფელი. ანა სიტყვამან ღმრთისმან მოაქცია და განანათლა ჩუქნიცა მამული და წინაშარნი? რას მოგვითხრობს შუქადვა ძველისა ამის და ცის მსგავსისა ტაძრისა, თუ ანა კეთილ მსახურებასა და ღმრთის მოყვარებასა მათსა? ანა გვიმტკიცებეს ცხადათ ეს დიდებული შენობა და სხუნანი მრავალნი ძველთაგან დაშოენილნი, კრტელნი ტაძარნი, რომ წინაშართა ჩუქნითა ჭეშმარიტად ისმინეს სიტყვა ღმრთისა და მტკიცედ დაიმარხეს იგი გარნა სამწუხაროდ ჩუქნდა. ჩუქნ ანა გბაძავთ მათ ამ საქმეში: რდეს მამული ჩუქნი იყო შეიწროებული მტერთაგანი, რდესც

ჩუჭნი უოკელნი ვიყავით დაუძღურებულ და დაშვირებულ, მაშინ უმეტესად ვიყავით ჩუჭნი განგრძალულ ღუთის მსახურებასა შინა; მაშინ მონასტერნი და უდაბნონი ჩუჭნნი აყენენ ალკსებულ კეთილთა და მატეოსნის ცხოვრებისა მქონეთა მიერ; სოფელთა შინა იყო უმეტესი სწამიდე ზნეობისა; ხოლო აწ ოდეს ღმერთმა მოგვცა მშვიდობა და ხორცეული წარმატება, ოდეს მოგვიპატი კეთილ მდგომარეობა, მაშინ გული განვიგრილდა ღუთის მსახურებასაზე, სოფლებში განეფინა ბიწი და უამართლოება. დაგვიჩარბა ერთ გულება, განქრდა სიყვარული. შეარება ზნეობა.

ამ ჩუჭნს დროს მოხდა აქ ის სიშინელი საქმე: რომელი უწინ არაოდეს არ მომხდარა ტაძრისა ამის უნახვს და გამოუცდია მრავალი ცუდა დრო: ოდეს მტერნი ათხრებენ და არღვივდენ სხვათა დიდებულთა შქობათა და ტაძრებთა, მაშინ უოკლად წმ. და ღმერთის მშობელი, იცუდა საკვირველად ოჯისა ამის სიცილითა და ხატისა ხოლო აწ უძისა მშვიდობისათა, ხატა მისა. საქადელი ჩუჭნი, იქმისა განარცულ. რასა ნაშთს, მშინა ეს სიშინელი საქმე? ანუ ორ არ შქილდა უოკლად წმ. და დანა რომელი მან უწინ უმრავლესთა უხუფელთა მტერთაგან იხისა ეს ადგილი. ახლაც დეკოფა: ხატა ოჯისა ერთის უბედურის კაცისაგან? არა მშინა! მე ვგონებ რომ ეს სიშინელი და სასირცხო საქმე მოხდა ჩუჭნისა მხალეობისა და სასჯელისათა; ძვირ ფასნი იტინი ოკალნი და მარტალტინი ატინენ შეწირულნი ღმერთის მშობლისადმი კეთილ მოღვაწეთა და ღმერთის მოყვარეთა შეფეთა და ქრისტიანეთაგან;

იგინი ნიშნადეს სიყვარულსა და ერთგულებასა წინა-
 ჰართა ჩუქნთა- და ესრეთ, ვიდრემდის იყო ჩუქნ შორის
 ერდგულება და კეთილ ზნეობა ღუთის მშობელიცა
 მიიღებდა და იცავდა მსხუტრპლსა ჩუქნსა; ხოლო ოდეს
 განქარდა ერთგულება იგი ჩუქნი, განმრავლდა ორგულე-
 ბა ჩუქნ შორის, და დაიკარგა კეთილ ზნეობა, მაშინ
 უარ ჰყო ყოვლად წმინდამან მსხუტრპლი ჩუქნი. მითხარი.
 რათ უნდა მას თვალი და მარგალიტი, თუ გული და
 სუელი შენი შორ ანს მისგან, თუ არ ისმენ სითყუასა
 ძისა მახისასა და არ ასრულებ მას? ყოველი მსხუტრპლი
 და შესაწირავი ჩუქნი, ყოველი სამკაული (და) ხატოა-
 და სამდღადრე ტაძრისა, მხოლოდ მაშინ არის სათნო და
 საუკარულ ოდესცა გული ჩუქნი მიტყუელ არს მიწაში,
 ოდესცა გავიქის კეთილი ყოფა ქცევა და სიყვარულის
 ხოლო ოდეს განქარდენ ესენი, გაუქმდების ისინიცა;
 ამ გვარად შექმნილყვა ოდესმე ძველსა ისრაილსა; განჭა-
 რდა მათ შორის შიშა ღუთისა მიემსგავსენ იგინი
 წარმართთა ცუდითა ზნეობითა. და ამისთვის მოკლო
 მათ ღმერთანი, ერთ გზის კიდობანა აღთქმისა, წმიდა
 წმიდათა და მასცა იგი ტყვედ ფილისტიმელთა უსჭუ-
 ლათა.

ჴქმშირიტისა ვიტყვი: დასუსტდა ჩუქნ შორისცა კეთი-
 ლა ზნეობა, არა სჩანს ღუთს მსახურება, განირყვნა
 სოფელი შექნულავ რა რომელთაშუ პირთა, კვითხავ ჩემ
 თავს: ვინ არიან იგინა, მარწმუნონა თუ ურწმუნონა?
 რათ ვსცნა, რომ იგინი არიან ქრისტიანენი? რა ნიშანი
 აქვთ, რათ შეეტყობა, რომ იგინი აღიარებენ სჭუელსა

ქრისტიანსა? სად ანუ როდეს მივხვდეთ, რომ მათ ახსოვს თავის წოდება? ეკლესიაში რომ კელს აქნევენ და ვითომც პირზედ ჟვარს გამოისახვენ, ეს თავის თავად დიდი არა ფერია! შენს სახლში, შენს ოჯახში, შენთა მუზობელთა შორის შენს საქმეში და სიტყვაში, შენს მისვლა მოსვლაში- იქ მანუწნე ქრისტიანობა შენი; იქ გიუფრებ შენ და ვხედავ რომ არაფერი არ გაჩნია ქრისტიანობა: იქ ვერას ფერათ ვერ გაგარჩევ შენ ურწმუნოთაგან; ლაპარაკში ნახევარი შენი სიტყვა ან სიტყუე არის ან მტერობა და ცილას წამება; ხშირად ისმის შენი ზირისაგან გინება, ფიცი და უშეკერი სიტყვა; უოფა ქცევაში და საქმეშიდ უმეტესად ვხედავ რომ შენ სიმათოდეს არ ეძიებ; მხოლოდ შენი თავი გახსოვს და შენი მოფვასი არა რათ მიგაჩნია, ხშირად ეჩრებები მუზობელსა ააწროებ შენ ძმას, ჰატივს არა ჭსრემ დედ მამას არა გუბრალება გაცი გაჭირე დი, ნახევარი მონაგები შენი უსჯულად გაქვს მოტაცებული, ერთი სიტყვით არ გაცი რით გაგარჩილ შენ ურწმუნოთაგან რომელი ნიშანი გამოაჩენს, რომ შენ ხარ მოწმუნე ქრისტიანე? რომელ შემთხვევაშიდ გამოჩნდება უმჯობესობა შენი ურწმუნოთა კაცთა ზედა.

ძმანო ქრისტიანენო! ის უმეტესად არის შესაწუხებელი და შემადრწუნებელი რომ ესე ვითარნი ზირნი რომელთა არ აჩნია ქრისტიანობა, რომელთა უოფა ქცევა ცხადათ გამოაჩენს, რომელ მათ არა ოდეს არ ახსოვს ჭსრული და სახარება, ესე ვითარნი ზირნი არა ორნი ანუ სამნი არიან ჩუწნ შორის, არამედ მრავალნი თვთქმის

ყოველნი; მიიხარ ვინ დარჩა ახლა ისრეთი კაცი, რომ ყოველთა, ყოველ სიტყვაში და საქმეში ეძიებდეს სიმაართელსა და სძულდეს უსჯულაობა და სიცრუე? იქნება მოხუცებულნი ზირნი ჩუწნ შორის კი იყვნენ კეთილის მოყვარენი და ახსოვდეთ რომ მათი ცხოვრება შემოკლებულ არის და უნდა მოემზადონ მომავლის საუკუნო მსახურს? გარნა რადენი არიან ჩუწნ შორის მოხუცებულნი და მაინც არ იშლიან ყოფა ქვეყნის ცუდსა? ან იქნება ჭბუკნი იყვნენ წმიდისა ცხოვრებასა და კარგად იზღებოდნენ? გარნა მრავალნი, თუ არა ყოველნი მათ შორისცა საუბედუროდ ადრიდგან ეჩვევიან ყოველსა უწესობასა; ან იქნება ქალნი ჩუწნ შორის იყვნენ უმჯობესისა ცხოვრებასა, სიწმიდით და მუდროებით ატარებდენ ცხოვრებასა მათსა გარნა საუბედუროდ, შორის მათსაცა მკლად ნახვს კაცი ქრისტიანობისა ცხოვრებასა.

ესრეთი ძმანო! ყოველთა შეესტოდეთ ღმერთსა და განვაძარეთ მამა ჩუწნა ზეციერი, ყოველთა გვიმართებს მონახება ცოდვითა, და შერიგება ღმერთსა თანა ლოცვითა და კეთილ ყოფაქვევითა; ხუ დავიძინებთ ცოდვითა შინა რათა არა უგანასვენელადმდე დაგვივიწყოთ ღმერთმა, და განაშორდეს ჩუწნგან ზირი თვისი; ყოველმან კაცმან შეიყვარე სიმაართლე და განანათლე გული და სული თვისა სიტყვითა ღმერთისათა; გახსოვდეს სიტყვა იგი ნეტარ არიან, რომელთა ისმინონ სიტყვა ღმერთისა და დაიმარხონ იგი

საყვარელნო ძმანო ქრისტიანენო! გუშინ აქ მომავალი მე გხედავდი მრავალსა თქუწნგანსა, რომელნი მოა-

შერებდით აქა დიდით გულს მოოცინებით; მარკაღნი
 თქუნიტანა მოდოდაქს ფურს შამკელნი, სხენი იყენ
 ჯღესებულნი იყუღითა და შტუტნიითა; გამახარა კარეთა
 თქუნიტა ერთგულებამხ; გარსა გლოცავ თქუნი, არა
 დაივიწყათ რამ ერთგულება და სიუწარულა ღუიასა იტ
 უნდა განხდ,დ, სოფელმა სოფელაურის ცხოვრებაში
 კაცის გული რაზო არ უნდა იყოს გამობიღა; სრულე-
 ბით უნდა ეკუთვნიდეს იგი ღმერთსა და ერთითა მხლ-
 ლოდ გერძოდათვანც ერთს; მხლლად წამსა არის ღმთი-
 სს, და შერმე კვლად მისცემს თვისსა გულსა სოფელსს
 და ამალებსს; იგი სცდება ფრიად, სოფელსაც კერ
 შეიძინებს და ღმერთსაც მონკლდება, რამელიც და გან-
 აშოროს ხუნიტან ღმერთმა ამინ.

თამარ საქართველოს ბატონიძელი.

(განგრძელება.)

თავი 5.

განგლო რამდენმამე დრომ ამის შემდეგ. დილით, წირვების დროს მეუის სსსსლეში იყო დიდი ყრილობა. საღხინოში ხუთასი მეტი თავად აზნაურნი, მოსილნი ზოგი ჭაბუკობით, ზოგი შუა კაცობით, ზოგიც მოხუცებლობით, ყაყანებდნენ და მათი ხმეირება შორს ისმოდა. ბრწყინვალის ამალით გამობძანდა ლაშა გიორგი სსმეივოს ტანისამოსით და აბძანდა სამეფო ტახტსედ, რომელიც იდგა თავში. მეისვე დუმილებამ მოიცოიქაურობა. ჩუჭულებისამებრ მეფე უნდა დაბძანებუიყო ტახტსედ, მაგრამ იგი ეყხსედ იდგა. მარჯუნივ მხარეს ჩამოემწკრივდნენ მას ნიკოლოზ გათაღიგოსი და ყოველნი

სამღმრთელონი და მარტსნივ წარჩინებულნი იმ ღმრს
მოსელენი, ესე იგი: ივანე ათაბაგი, არლუთაშელი (*),
შელი მისი ავაქ, ზაქარია სპასალარის შელი შანშე, ჭა-
რამ გაგელი, ერისთავნი, და სხუანი. მეფემ ბძანა: «ნე-
ბითა ღმრთისათა და ჩემთა წინაპართა შემკვდრეობითა
მიმიღია საქართველოს მეფობა; როგორც ღმერთს უძ-
ლეგია ჩემთვის გონება და ძალა, იმ კვალად განვმგებობ
სამეფოსა და თქუნიწის შემწეობით ვიგებებ მტერსა —
შემოფარგულსა ოთხივ კუთხივ მაჭმადიანითა, საქართ-
ველოს შეძინებას ცდილობენ უმეტესად ყოველთა სპარ-
სნი და ოსმალნი, რომელთაც ეს სამეფო ჭსჩანთ დაუ-
ფასებელ აღმასათ, რომელითაც უნდათ განამშუწნიერონ
თავიანთი სამეფო გურგუნი; მაგრამ ამ ტკბილის ოცნე-
ბიდაგან გამოიყვანეს იგინი ძლიერთა დამარცხებათა, რომ-
ელნიც მივიღეთ მათზედ დედის ჩემის თამარისა და
მამის ჩემის დავით სოსლანის ღმრსა, ამის შემდეგ არა
თუ იგინი კვალად იტარებდნენ იმ გვარს ფიქრსა გუნე-
ბაში, არამედ ოსმალნი ჩუწნთან მოუკრობას ცდილობ-
დნენ და სპარსნი გელარტკი ჭბედამდნენ გამოსარჩლებო-
დნენ იმა წკრილთა მათ მიერ კუთენილთა სამეფოთა,
რომელთაც ჩუწნი ვიპყრობდით და კადებდით ხარკსა.
ახლა ამისი მსგავსივე ჭსწრი შეუტანია თავშიხორასნის
სულთანსა ჭვალაღედინსა, რომელიც, რამდენჯერმე დამარ-

(*) ზაქარია ამირ სპასალარის სიიჭდილის შემდეგ,
მის ძმის ივანეს უბოძეს წოდება სპასალარობისა, მაგ-
რამ მან უარ ჭყო და გამოჭსთხოვა წოდება ათაბაგისა.

ცხებუღი ჩინგის ყაენისაგან, აყრილა თავის სამეფოდგან ცოლშუღით და უოჟლის ერთ და დადგომილა ნახეკან-ში; ახრებს იქაურობას და ილტოლვიან მცხოვრებნი იქითი მხრისანი. მეც მომივიდა ამაჟი წერილი მისი, რომელითაც, რა არა მალამს თავის დამარცხებსა ყაენის ნონებისაგან, მთხუკს შეუერთო მას ჯარი ჩემი და ერთად შეკებნეთ ჩინგის ყაენის სპასა; თუ უარს შემომითვლიო, ას ორმოცი ათასი გაწოზილი ჯარი, რომელიც მე მახლავსო, დაესხმის შგალივით საქართველოსა და განადგურებსო მას. გარკათ იცით, დარბაისელნო, გამოცდილებით და მამაპპ სგან გაგონებითა, როგორ სანდო არის ჩუტნი კავშირი თათრებთან: ვიდრე ჩუტნი საჭირონი ვართ მათოჯს, გვიხმარებენ და შემდეგ, რომელს მტერსაც ჩუტნი დაუმონაკებთ, იმათ მეგობრად გაინდიან და მადლობის მაგაერად შილთასს მოგვიდებენ ხოლმე და უსიხლოდ აღარ გასვენებენ. — ეხლაც ჩუტნი კავშირი ჯალალედინთან ესრეთა იქმნება: ჯალალედინი და დამარცხებს ჩინგის ყაენსა თუ ეს იმას. ჩუტნი მანც წაუხდენელს არ გაგვიშეებენ. ხოლო თქუტნი ყველამ იცით ჩინგის ყაენის ძალა: გახსოვთ, ამ ოთხის წლის წინად მისმა ჯარმა განმოკლო თურხანი, ჯიონი, ხვარსანი, ერასი, ადარბაღანნი. განჯა და წინ ვერავინ აღუდგა? ჩუტნიც ხომ შეკებით მას გაგის ბოლოს, და მხოლოდ ერთმა დუჰამს განგებულებამ დაგუჯარა, რომ იგინი მხოლოდ სამშუღლომდინ მოგვევენენ და იქიდგან უკუნ იქცენ. — ამისათჳს მე განმიზრახამს, რომ ჯალალედინის წიგნი და ელჩი გაუგზავნო ჩინგის ყაენსა და ამის მს-

სუხის ღოდინში, აღჭურვო მე მასება. თუ ჩუტნ უბედურება იძულებულ გვეოფს დაუმონავდეთ ვისმეს ჰსჯობს ისევ ჩინგის უაენს დაკემორჩილნეთ, ვითარცა შეძლებულსა, ვიდრე მამუღიდგან გამოქტეულს ჯალაღედანსა!—

რას იტყვთ, თავად აზნაურნო, კვერთხნო და იმედნო მამუღისნო. თანახმანი ხართ ომისა ჯალაღედინთანა?

—თანახმანი ვართ, თანახმანი, ჩუტნო მეფეე! ყვროდა თავად აზნაურობა: ჰირველი არ იქმნება ჩუტნთვს მტრის დამარტხება; რამდენიც იგინი რიტხვთ მეტნი იქმნებიან, ეგოდენი მეტი დავლა დაკვერჩება მათგან!—

—აღრვეე დარწმუნებულმა თქუტნს თანხმობასეედ, განაგრძელა მეფემ: მე უკვე გაგვზანუე კატები დასაბარებლად ჯარებასა: ქართლიდგან, კახეთგან, იმერეთიდგან, აფხაზეთიდგან, სვანეთიდგან, გობილეთიდგან აჭარადგან, ლივანიდგან და სხუა მსრებიდგან; იმედი მაქქს, რომ ჩუტნს სკამოდ მოგვიგროვდეს ლაშქარი, რომლითაც ჩუტნი ერთგული, გამოცდილი ომში ივანე ათაბაგი, საუგუნოდ ასახელებს სახელსა თვისსა და ქართველთასა!—

—დიდებულო მეფეე! მოახსენა ივანე ათაბაგმა: მე მზათავარ უშიშრად შექსწრო მამულსა და თქუტნს საშინაურსა უძღური სიტოცხლე ჩემი; მაგრამ, მოწყალო მეფეე, ნუ ინებებთ მონდოთ ეს საშიშიო თანამდებობა ჩემს მოხუცებულებას: აღარც გონება მიჭრის და აღარც მჯუა; ღომებრივი სჰა თქუტნი მოითხოვს ღომებრივთა სარდალთა; მრავალნი ჩინებულნი ახალგაზდანი ამუტნებუნ მეფობასა თქუტნსა, მაგალითად: ვარამ გაველი, ერისთავნი, მემნა, ბოტო, თვთ ჭაბუკი შაღვა, რომელნიც

ადმუმატუბიან მე. ამოარჩიეთ მათში სარდალი საუკეთესო,
და თუ ჩემი სიტონტლეც კიდევ გამოსადეტი იქნება გის-
თვსმე, მიმანქმეთ მათ თანაშემწედ. —

— არა, ჩემო ივანეკ, უბანა მეფემ: მართალია, ბეკრ-
ნი კარგნი სარდალნი იზოკუბიან ჩუტნს გმირთა თაკად-
თაკანთა შორის, მაგრამ კეკონე, მათ ვერ არა აქნსთ შენი
გამოცდილება, რომელიც უფრო საჭირო იქმნება ზირად
გაუკაცობასედა. ეოკელნი ივინი იეოლეე. თანაშემწედ;
იუკით თანხმანი რჩევაში, განწყობაში, მოქმედებაში;
გახსოვდეთ ეოკელ წამსა, რომ თქუტნს გასუჯხართ სა-
მრად მამულისა და სარწმუნოების დასაცველად, რომელ-
ნიც აქამომდე შეურყეველად შეუსახნით ჩუტნს წინართ
და რომელნიც ჩუტნს ვალი გვადეკს — ჩავბართ, ეგრე-
თვე ჩუტნს ჩამომაკლობასა. ნუ გამოუდგებით ამოდ ამ
ქუტნინერის სარგებლობას; ნუ დაივიწყებთ, რომ თქუტნს
იბრძეთ იმ ადგილისათვის, სადაც არიან დამარსულნი
ჩუტნთვს თავ გაწირელთა მამა ზაზის ძეალნი, და სადაც
თაკის დროს ჩუტნსც უნდა დავიმარსნეთ ზირნათლად. ნუ
გექმნებათ დასადუზავი შერი ერთმანერთში, მოიქცით
მორჩილებით ისრე, როგორც შუღნი ერთის სახლისანი
და მაშინ გამარჯუტება ჩუტნია. —

— ადღეგრძელოს დმერთმა ბრძენი მეფე ჩუტნნი! მო-
ილო გრიალი ხმამ.

— რადგანაც ეოკელნი კაცნი მომაკუტდენი ვართ, განა-
გრძელა მეფემ, და არ უწყით, ვის რადის ან სად მო-
აქსწრობს სიკუდილი, ამისათვის არ იქმნება ურიგო, რომ
ეოკელი საქმე კაცმა წინ წაიგდოს. ამ საქმის წინად და-

ჭერას მე უფრო ვხედავ ჩემთვის საჭიროდ, ვინაჲდგან
სნეული გაცი ვარ და ხშირად ზაფხურის აშლას სიკუდილად-
დმდე მიმაგდებს ხალხე.—გთხოვთ, ჩემნო ერთგულნო
თავადნო და აზნაურნო, თუ რომ ვინიცობას, მე შემიმ-
თხვას რამ უბედურებაჲ, აღმოიჩინათ მეყად ჩუქნი
საყვარელი დაჲ რუსუდანი,ვიდრე ჩემი შული დავითი მო-
ვიდოდეს ჭასაკში. თუმცა რუსუდანი მანდილოსანია, მაგრამ
სამეფო საქმეთ განმგებლობაში გამოცდილია განსვენებულის
დედის ჩუქნის თამარის დროიდგანვე. და თქუქნის რჩე-
ვით და შემწეობით შეიძლებს იგი საქართველოს ბატ-
ონობას,—იმედი გვექნება, რომ რუსუდანისაც და ჩე-
მის დავითისაც ესრეთნივე უცვალებელნი ერთგულნი იქ-
მნებით, ვითარც თქუქნი ჩემთვის და წინაპარნი თქუქნი
უოფილან ჩემთა წინაპართათვს.»—

ზაქარია სპასალარის შულმა შანშემ დააკლო კელი მე-
ფის შულს დავითსა და აღწია ზეგით ხალხის დასანა-
ხეებლად.

—გაზარდოს დემეტრე ბატონის შალი დავითი! შეჭტ-
რიალა ხმამ.—

რს დამშჯდად ხალხი დელგისაგან, მეფემ განაგრძელა:

—ერთი სასიამოვნო ამბავი კიდევა მაქუქს სათქმელი
თქუქნთვს: ჩუქნი საყვარელი დისწული თამარი მოკამ-
ზადეთ მისათხოვებლად საბერძნეთის სულთნის ყიანდინი
სადმი, რომელიც გეპირდება იუოს უოკელს შემთხვევაში
ჩუქნი შემწე და ერთგული მოკავშირე-

—გააბედნიეროს დემეტრე თამარი! შეჭსძახს კვალად
ხმამ.—

მხოლოდ ამ გამოცხადებაზედ ერთი უმაწვლი კაცი გა-
ყვთლდა და რეტიანივით გამოკარდა კარზედ.—ეს იყო
შალვა.

—ღაბბანისეღნო! ბბანა ლაშა გიორგიმ: ესლა მბბან-
დით ეკბლესიაში; წმიდა მამამ ნიკოლოზ კათოლიკოსი
გუღწრთელობით შეგგაკედრებს ღმერთსა და გარდგუბ-
დის ჰარაკლისსა მშჯღობით დახსნისათუხ მტრისგან;
ხოლო სადიღობისას ტიხის ბაღში მობბანდით ნადიმად.

შეუგმე დაუკრა თავი და ტახტიდგან ჩამობბანდა.—

ნიკოლოზ კათოლიკოსი სამღჟღელოს კრებით წაბ-
ბანდა ეკბლესიაში და ხალხი უაუნით და დიდის სმიერე-
ბით გამოკვიდა სასახლიდგან.—

ბაღში იმ დღეს სადიღი იყო მხიარული. გიორგი
მეუგმე შეამტნია რომ შალვა დაღონებულღი ზის და არა
კითარს მონაწილეობას არ მიიღებდა ამ მხიარულება-
ში. მან ამისი მწუხარება თავის გუნებაში მიაწკრა იმის
მამის უბედურად გარდაცვალებასა და მოაგონდა, რომ
იგი დაჭბირდა დაუბრუნოს მას თავისი გვარი. მეუგმეს
ამასუღ უგკეთესი შემთხვეულება აღარ ექნებოდა აღესრუ-
ლებინა დაბირება თუხი-ამისთუხ მან ბბანა: «რასაკვრეკლია,
უმაწვლებო, ბეკრს თქმწნგანს ესრემება ამ ოც და ერთი
ოარის წღის წინად უცტრად ჭკუასუღ შეტთომა ყოკლის
კეთიღის ნიჭით შემეგუღის თავადის შუღის ეღისბარ ე...
შუღისა, რომეღიტ ამოწყდა უჭყოღ.

ამ სახეღის სხენებასუღ შალვა გაწითღდა და იგანე ათა-
ბაგმა განცტურებით შეხდა მეუგმეს; მაგრამ მან, მითომ
ეკრა შეამტნიაჩა, განბგრძელა აღრეულებით და დაშურე-

ით: კლისბარის პატრონის სახელის სასლოვად, და შალვას ერთგულის ჩუქნის სამსახურისათვის გილანში, მიბოძება მისთვის იმისი გვარი იმისვე ბეითლამანის მამულათა. მეფემ სანქტოოდ მიიწოთ ვაბადარისგან მიწათმუელა ღვინო აზნარტეშითა და მიუღოცა შალვას, მან გარდუწადა შესათყურა მადლობა და თვლიდგან გადმოკარდა მას რამდენიმე წვეთი ცრემლი, რომელიც კერავინ შეამცხია. მერე დანაშთით მესადილეთა მიუღოცეს შალვას მეფის მაწყალება და აკისრებინეს მას მათი დაპატიუება ბაღშივე.

თავი 6.

1529-სა (ჩტკთ-სა) წელსა, სოფელს გარნისთან იყო დაბანაკებული დაშქარი ქართველთა, რიცხვით ოც და ათი ათასამდე, სარდალი მათი ივანე ათაბაგი, წლავნებით მიმხრცოვნებული, უკვე ფარულად მონაზონად შემდგარი, განაწყობდა რაზმებსა და აძლედა დარიგებას წინამძღოლთა მათთა. თორელთ მიხენილი ჭეკვანდათ წინა მძღოლად შალვა. რომელსაც სხუათა შორის თან ახლდა ერთგული მსახური თუსი ივანე. ამ დროს აღარ იყო ცოცხალი ლაშა გიორგი; ახდერძისაშებრ მისა, დაჲ მისი რუსუდნი იყდა დედოფლად- ლაშა გიორგის, თავის სი-

კუდილის უამს, ეთქუა ივანე ათაბაგისათჳს შალვას შთა-
მომაველობა და სსსიკუდინო სარეცელსკედ ეთხოვნა მეფე-
სა მისთჳს ჭყვანდეს მას შალვა შთარეველობასა ქუჭსჳე თჳ-
სსა, რათა შჯლისათჳს სიკეთის მიწერობით ღმერთს
მიეტყუებინა მათთჳს ყოველი ბოროტებაჲ, რომელიც
შიაყენეს მათ უსამართლოდ მამასა მისსა უბედურს კლი-
წბარსა, და რომლის წინაშეც ეხლა აზირებდა მეფე გი-
ორგი წარდგენასა. თუმცა ივანე ათაბაგმა აჩვენა სახე
განცუფრებისა აშ ცნობასჳედ, მაგრამ იგი მხოლოდ ეხლა
დარწმუნდა მასსჳედ. რახუდაც აქმედისინ ეჭვში იყო.
პირველმავე ნახვამ შალვასამან, როდესაც იგი მოვიდა
გილანიდგან მეფის წინაშე, ბნელად განუღძა ივანე ათა-
ბაგს ფიქრში რც და რჩის წლის წინად ნახული სახე კაცისა,
რომელიც ყოველის უცნობლივ ღებობდა გიყების სახლში.
ივანემ მოიგონა, რომ ელიზბარს მუძუთა ვაჟი დარჩა
იმ ჟამად; მან იანგარიშა წელიწადი მეფის თვალის გა-
მოთხრისა, შეათვარდა გუნებაში ყოველი ესე და დამყა-
რდა იმ ჭაზრსჳედ, რომ თუ ელიზბარის შჯლი არის სა-
დმე ტოცხალი, შალვას ხნისა უნდა იეოს. ხოლო შალ-
ვას მოსვენებითმა ღაპარაკმა მეფესთან, ამის კელის სი-
მარჯუჭმსჳე მერის მოკვლასჳედ, გვარ ნათესაობის გამოუ-
ცხადებლობამ და კიდევ რაღაც მუწახესებაში ელიზბარი-
სადმი, დაჭბადეს ივანე ათაბაგში ძლიერი ეჭვჳ, რომ იგი
მართლად ელიზბარის შჯლი უნდა იეოს. ამოდ ელაჭუ-
ცუნებოდა პირველ ნახვასჳედვე და ჭპირდებოდა ივანე შალ-
ვასა თავის მოვარეველობას, რათამცა გამოეკვლიჳა მისთჳს
საიდუმლო შთამომავლობისა მისისა; ამოდ ჩამოუგდებ-
და ხოლმე მას ელისბარსჳედ ღაპარაკსა და შწუნხარებით

ახსენებდა მის უეცრად ჩაუღაპკასა, და უურადლებითი თვალს ადევნებდა, ვითარ იმოქმედებენ შალვაზედ ეს სიტუაციანი; მაგრამ შალვა მაშინვე მიუხედა მას ცბიერებას და გაფრთხილებით ექცეოდა მას ყოველს სიტუაჲსად. რა ვერა გაიგონათ ათაბაგმა დაჰქმშირიტებულ იყო თავის ეჭვზედ, მან გაუმეობრა თავისი ერთგული მსახური შალვას მსახურსა ივანესა, რომელსაც იგი ხშირად ჰპატიუბდა და ცდილობდა სიმთვრალეში ეთქმევინებინა რამ მართალი შალვას შთამომავლობაზედ, მაგრამ აქედანაც ვერა გახდარა: შალვასგან დარიგებულმა, ივანემ სულ დაუხლათა მას გზებში... ერთის სიტყვით ივანე ათაბაგს ჰსწორედ ვერა გაიგონათ შალვას შთამომავლობისა და წერილ წერილად ამოიღო მან გულიდან ეჭვი, რომ იგი არის ელიზბარის შვილი. ხოლო ათაბაგს ძულვილება ჰქონდა ადრე ელიზბართან სიმშურნითა და არა სხუა მიზეზითა. მეოფე მეორე პირად საქართველოში შემდეგ ძმისა თვისისა წაქარა ამირ სპასალარისა, ივანე ათაბაგი მშურნელობით ჰხედამდა ელიზბარს კაცსა ჰკვიანსა, ვაჟკაცსა, კარგად მოღაპარაკესა, განდეგილს ყოვლის ბოროტის საქმისგან, კეთილსა და თამარ დედოფლის საყვარელსა. შიშით, რომ ელიზბარი არ გახდეს წაქარას შემდეგ ამირ სპასალარი, ივანე ათაბაგი არ უშვებდა არა ვითარსა კეთილს შემთხვეულებასა კენო ერთ ელიზბარისათვის და ყოველი ღვაწლი მისი მტრებზედ ანუ გონიერი განკარგულება რომლისამე საქმისა, შეკიცხსა და დაემდაბლებინა მას. ეს გველობა ათაბაგისა თავისადმი ელიზბარზე კარგად იცოდა, მაგრამ იგი თავის ამპარტყნებაში შეურაცხ

ჭყოფდა მას, დაწმენებულა. რომ ბრძენი თამარ დედოფალი უკეთესად აფასებს მის მოქმედებასა, ვიდრე ათაბაგის სიმშურნით ღაზარაკსა, — ხოლო როდესაც ღაზარაკი შევიდა ჭასაკში, ივანე ათაბაგი შეუჟდა მას, და რა აძლევდა ხალხში კარგთა დარიგებათა, იგი ჩუმად აქნებდა ჭაბუკს ტახტის შემკვდრეს ეოკელს უგვარო საქმეში, და ამ ეშმაკობით შეაყვარა მას თავი თვისი; მრავალნი კეთილნი ნიჭნი, რომლითაც ბუნებას გაემდიდრებინა ღაზარაკი, ამოხლცა მის გულიდგან მსაკვრობითმა რჩევამა ათაბაგისამან და მათ ნაცვლად დაუნერგა მან მრუშ მეძაობა, ნაყოფიერება, და ეოკელი იგი ავი ქტევა, რომელთაც ყმაწვლნი კაცნი უფრო სიამოვნებით მისდევენ, ვიდრე კეთილთა საქმეთა. — რა ესმა ერთგვის მშენებნიერება ელისაბედისა, რომელზედაც დანიშნული იყო ელისაბარი, ივანე ათაბაგმა წაიყვანა ღაზარაკი სანადიროდ ყარაიაზედ; იქიდგან ნადირობის კვალი მიაქცია იმა სოფლისაკენ, სადაც ეგულებოდა ელისაბარის დანიშნული, და მითომ უეცრად, ასტუმრს ჭაბუკი გიორგი ქალის მამასა კელის ციხეს. რა შეაღწია, რომ ნასადილეკზედ გიორგი გახურდა ღვინისაგან, ათაბაგმა წასწერხულა ქალის მამასა ეურში, რომ არ იქნება ურიგო ანუწნოს მან გიორგის ამ მდგომარეობაში მშენებნიერი ასული თვისი ელისაბედი, ამ იმედიო, რომ იქნება იგი, ბედისა და ათაბაგის შემწეობით, ოდესმე გახდეს საქართველოს დედოფლად. ამა სიტუქათა დაათვრეს ეს კაცი; იგი სადილიდგან ჩუმად გაიშარა შინისაკენ, გააგავა ქალი თვისი და წარმოუდგინა ღაზარაკს. ჭაბუკი გიორგი

ადელებული ღვინისგან, აღტაცებული იქმნა ქალის სიტყურით და კეკლუტობით: მაშინვე მიიწვია იგი, მოისო გვერდით და მოუმატა ჭიხკებით სმას ქალის სადღეგრძელად. ივანე ათაბაგი ანგარიშობდა, რომ ეს ანბავი მიახწევს ელიზბარის ყურადმდე, რომელიც ანუ ჭკადრებდა რასშეს ამისგამო ღაშას უზატურს სიტყუასა, ანუ შეაბუნებდა მას თამარ დედოფალთან, და აქედან გამოტყვერებოდა ესრეთი რამ, რომელიც ანუ სამუდამოდ შეაძულებდა გიორგის ელისბარსა, ანუ სრულებით გააძიებდნენ მას სსახლიდგან და მოაკლებდნენ მას მეფის წყალობას. — ხოლო, ვიდრე ამბავი ესე ჩავიდოდა ტფლისში ელიზბართან, თუთ იგი მოაყენა შავმა ბეღმა თუთმა იმ დამესვე კელის ციხესა, და შეამთხვა ის უბედურებად, რომელიცა ვცნაით პეტრე ერთგულადმის მოთხრობაში მუხათ გვერდის კოშკში.

ელდასკოთ ეცა ივანე ათაბაგსა ღაშა გიორგისგან ცნობა მის სიკუდილის ყამს, რომ შალვა ელიზბარის შვილია. ათაბაგი უსიამოვნებით ხედამდა, რომ მას უხომოდ ჭსწყალობენ შეფეც და რუსუდანიც. ათაბაგს შეუვიდა გულში შიში, რომ მხოლოდ შალვას შეუძლიან შეტოქობა შვილის მისისა ავაქისადმი, რომელსაც უნდა მამის შემდეგ მიჭსტემოდა ამირ სპასალარობა, თუმცა თუთ ივანემ უარ ჭეო მიღება ამ წოდებისა, რომელიც უძღვნა მას ღაშა გიორგიმ შემდეგ სიკუდილისა ძმისა მისისა ნაქარისი, და ამის ნაცვლად ჭსთხოვა ივანემ ათაბაგობა, რა მოახსენა შეფეს, რომ იგი ნაქარისა შემდეგ არ რაცხამს თავის თუთსა ღირსად ამ მალაღის წოდების მისა-

ღუბად. — გარდა ამისა, ივანე ათაბაგს ესეც აშინებდა, რომ შალვამ არ გარდუხადოს ოდესმე შჯლსა მისსა ავაქსა ის სამაგიერო შურის ძიება, რომელიც მიუყენებინა ივანეს მამისა მისისათჳს. — ეს შიში და შური ჭქონდა გულში ივანე ათაბაგსა შალვასადმი, როდესაც მან განაწყო რაზმი ლაშქართა სოფლის გავის ბოლოს ჯალაღდინის საბრძოლელად, და როდესაც დანიშნა შალვა წინამძღოლად თორელთა და კახელთა, რომელთაც შირქულად უნდა შეებათ ომი ამ სულთანთან. — დასლოვდნენ მტერნი ურთი ერთმანეთსა. თორელნი და კახელნი განთქმულნი ვაჟკაცნი, არაშოკელნი მტრის რიცხუსა, ზედ მიეტყვიან მათ ვითა მხეცნი, და მჭსწრათლად შეიბა ბრძოლა სასტიკი. ამოდ უგზავნიდა შალვა კაცს კაცს უდ ივანე ათაბაგსა მოსაშუქლელად ჯარისა; ამოდ უთვლიდა მას, რომ თორელნი და კახელნი იბრძვიან ვითარცა ლომნი, და მცირედის შემწობით ივინი მოიპოვებენ ვრცელს გამარჯვებასა. — ივანე ათაბაგი, რომლის გამგეობასა ქუჩაში იყო უმეტესი ნაწილი ლაშქრისა, არ დაიძრა ადგილიდგან და გულგრილად უყურებდა შორიდგან, ვითარც მცირედნი თან მონათესავენი და შეერთჳლენი ქართველთანი კახნი და თორელნი, იყლიტებოდნენ მტრის სიმრავლითა.

— ჩემო ივანე! უთხრა შალვამ თავის მსახურ ძმობილსა: მამა შენმა მამაჩემს და შენ მე გვიერთგულენით ასრუ, რომლის გარდახდაც ღმერთმა არ დაგვაცალა ჩუქნ ქა. ყოველი, რაც მაქვს, სულ შენ მოგასმაროს ღმერთმა. ჩუქნი ჯარი ბრუნდება, და ჩარგათაცა შერება: ამა-

ოდ აქტეკენ სისხლსა; თითო კაცს ათათი კაცი მტერი
ეხვევა. მე აღარ დაუბრუნდები საქართველოს, და ჩქარა
წავსდები ღმერთთან იმათ შორის, ვინც დღეს მიიღო
კეთილშობილური სიკუდილი მამულისათვის. იქნება შემ-
დეგ, ჩემის სიკუდილის მეტი გამმართლებელი არავინა
მეკანდეს დედოფალთან და ქართველებთან დღევანდელს
ჩუქნის დამმარცხებაში. უშიშრად მოახსენე დედოფალს
რუსუდანსა, რომ ქოფაკმა ათაბაგმა მხოლოდ ჩემის
მტრობის გამო არ დაზოგა გაწვევებინების ესოდენი
ჯარი ჩუქნი და დაემო საქართველო ჰირქვე!... ღმერთი
არ შეარჩენს მას ესოდენის ქრისტიანეთ სისხლსა, ამდე-
ნთა შავთა საქმეთა!... შენც ნულარ დაჭსდები საქართ-
ველოში. გამოჭსთხოვე დედოფალს გაგისტუმროს კოს-
ტანტინოპოლს.. იქნება ოდესმე ნახო იგი .. ვისმა გან-
შორებამაც გარღმობია სიცოცხლე ტურთად.. ეტუჯ მას,
ჩემგან დაუვიწყარსა თამარსა, რომ იმის შემდეგ მე ცო-
ცხლების რიცხუში აღარ ვერიე; ეტუჯ მას, რომ ყოველი
სიხარულის გრძნობა დაიწყო ჩემს გულში, რომ მხო-
ლოდ ჩემს უბედურებასაც და ბედნიერებასაც მაშინ ვგრ-
ძნობდი, როდესაც მისგან მოწყობილს წერილებს გარდ-
ვიგითხამდი ხოლმე, რომ მათ ვატარებ წმიდა ნაწილთა
შორის ავტაროშებათ; რომ სიკუდილს კვლავდი, ვითა-
რცა სეციისგან მოკვლინებულს სიხარულსა, და უკანასკ-
ნელს სელის აღმოხდამდინ არ განმშორებია სახე მისი
გულიდგან, ფიქრიდგან, გონებიდგან!.. ეტუჯ, რომ თუ
ღმერთს არა აქუს დადებული წესად, რომ მკუდარი მკუ-
დარს შეხუდეს საიქიოს ანუ იცნან მათ ერთმანეთი, მე

მაინც შოკისხოვ მას სიმათოსსა, შექსტვალს შე დ
თამარისათუხ ეს უცვალელები წესი, გაჩვენოს, გვანო-
ბოს ჩქნს ერთმანეთი... ჩქნს ამდენი ტანჯუა გამოგვი-
ვლია, არა გვეოდნია სისარული, არ დავმტკბარვართ სი-
ყვარულით... შალვამ ღელვისგან კელარ შეიძლო ღაზა-
რავის გაგრძელება; მას თვალეები აქმსო ცრემლით, ყე-
ლიდგან სიტუქა კვარ ამოჭნდიოდა — მშვდობით. მტე-
რი მოგვასლოვდა; გადი სანქაროდ ,თორემ მერმე გვან
იქნება, უთხრა ძალადატანებით შალვამ.

— რას მიბძანებ, შენი ჭირიმი! შეჭყურა ივანემ: მე
უთქუნსოდ სიცოცხლე რაღათ მინდა! ვიდრე თქუნს არა
გნასამ აქედგან უკნებლად გასულსა, მე გვერდიდგან არ
მოგშორდები. თუ სიკუდილია, ვირველად მე მივიღებ
მას. რათ იფუჭებო ბატონო უბრალოდ თავსა. ვინ იტ-
ტყვს თქუნსნედ ავსა; განა ენა არ გაუხმებათ მაშინ-
ვე? განა მაშინ აქაურთ ხეს, ქვას, კლდეს, და ყოველ
ვირუტეებს ენას არ ამოუდგამს ღმერთი და არ აოქმე-
ვინებს მართალსა?.. გამობძანდით, მოყრიდეთ სიკუდილ-
სა; სადაც წვხს, იქ დარიც გამოვა. ღმერთი კიდეც გა-
ზოკინინებს ბედსა... ამ დროს ვითარც ავლებული ნიად-
კარი, მოაწყდა მტრის ცხენოსანნი ქართველთა საშინელის
კიჟინით და თოფიარადის ქუხილით, და შელქვის უკანასკნე-
ლი ძალა ქართველთა და თორელთა, რომელნიც იძულებულ
იყვნენ უკუნ ქნეკად. მოხელენი თავანდის გამოზრუნდნენ
ბრძოლიდგან ბევრი მსუბუქად, ბევრი მძიმედ დაჭრილნი
და უშვერის ვირით ღანძლამდნენ ივანე ათაბაგს, რომ-
შელმაც ბედის სინაბრად დაუტყვა ერთი ბღუჭვი ვარი

იმდენ მტრის შუა და არ მიაშველა დაპირებული და ცუდად მდგომარე ჯარი.—თავადის შჯლები უყვრდნენ შალვას, რომ იგი გამობრუნებულ იყო. უკვე ივანემ ძილად უტაცა მის ცხენს ჯილავში კელი გამოსაბრუნებელად; მაგრამ ამ დროს მოხუდათ ამათ ცხენებს ტყუა და ორივეს წაუქციეს. კიდრე შალვა განათავისუფლებდა ფესს წაქცეულის ცხენის უხანგოდგან, რამდენთამე მტრის კაცმა მოატანეს მას ხელმებით; მაგრამ ივანე უშეშრად გარდუდგა მათ წინ ხმალ და ხმალ. და მიჭსცა მას დრო სეხედ წარმოდგომისა. შალვამაც იმისშელა ხმალი და ვითარც დაჭრილი ლომი, ეტკრა მტერსა. რამდენიმე მამაცი კაცი მიჭყვა შალვასა და შეაყენეს მტერი, განცუფრებული ამათის ვაჟკაცობით. შალვამ უბძანა ივანესა, რომ მისი სიკუდილი მას არას არტებს, და თუ რომ უნდა დაუმტკიცოს მას თვისი უგანასკნელი ერთგულება, უნდა გაბრუნდეს აქედგან ცოცხალი და აღუსრულოს თხოვნა სტამბოლის წასულისგამო მასთან, ვისი განშორებაც ამეტებინებდა შალვას თავსა სსსიკუდინოდ. ივანე შეიწროებულით გულთ გამობრუნდა ბრძოლიდგან. შალვა კვალად იბრძოდა მტრის ღელვასთან. მას უკვე გაუტყდა ხმალიც ჩაბალახსედ დაკვრით და მუისვე შეიპურეს იგი ტყვედ.

ერთგულმა ივანემაც კელარ მოასწრო თავის შველას: რამდენისამე კაცით მან მიატანა გარნისის კლდეებსა ამოსათვრებლად, მაგრამ მტერმა შეამცნია და ქუჩბით ამოხატეს ყოველნი. ივანე ათაბაგიც დაბრუნდა ჯარით ბიჯნის, რა კელარ გაბედა ჯალაღედინთან შებმა.—ქართ-

ღას ცხოვრება ჰკიცხამს აქამომდე ათბავსა ამ მოქმედებისათვის, თუმცა ამბობს, რომ იმას ეს მოუვიდა «არა შიშით.»

რას აიკლო ქართველთ ბანაკი, ჯალალედინი მოვიდა ნახჩევანსა, მაგრამ იგი უფრო ემგზავსებოდა მტრისაკან დამარცხებულსა, ვიდრე მათ მსლევებსა, ამიტომ რომ ამ ძლევაში არათუ მას მოუპოვა რამ სარგებლობა, არამედ მოაკლო მას მრავალი სარდალი და ჯარი. სულთანს სხუათა შორის წარმოუდგინეს აქ ტუქუდ შუპერობილი შაღვა, რომელიც ეცნათ ნახჩევნელებსა და გილანელებს და მოესხენებინათ სულთანისათვის მისი ვაჟყვაცობა და სპატიოსნოს ჩამომავლობის შულობა.

— შენს ვაჟყვაცობას მიქებენ ჩემნი მსლებნი, უთხრა სულთანმა შაღვასა: რასაკურველია ვაჟყვაცობა ძვრფასი ღირსება არის კაცისათვის. მაგრამ მხოლოდ თავის ქუჭუნასში; ესღა შე ერთის ქალაქუნა ტყვეს შენახვა მიწვევნიან ვიდრე შენი, რომელიც ჩემთვის საშიში და მახებელი უნდა იყო, და თუთონ შენ დამემოწმები, რომ ჩემის მხრით კეთილგონიერება იქნება შენი თავიდაცან მოშორება; მაგრამ რადგანაც შე მტერშიაც ვიცი დაფასება ვაჟყვაცობისა, ამისათვის შე მსურს შეგარჩინოსიტოცხლე მხოლოდ ამ პირობით, რომ პირველად მიიღო ჩუქნი სარწმუნოება და მეორედ, მომცე მტკიცე ფიცი ერთგულად ჩემის სამსახურისა.

— დიდად ვწუხვარ, დიდა სულთანო, რომ ორივეხედ უარი უნდა მოგახსენო, უპასუხა შაღვამ.

სულთანმა შეიჭმუნა წარსები და მრისხანებით აიკლო

მას თვალღი.

— მას სიკუდილსა რჩეულობა? ეგ ჩემთვისაც უკეთესია: მე არა მაქვს მომეტებული სიკმელი, რომ ტყვეებიც გამოკვებო. — სულთანმა მაშინვე უბანა სამს კაცსა და ტენონ თოფები; შემდეგ იმის ბძანებით გაუკრეს შაღვას კელები, აუკრეს თვალები და მიაბეს ერთს ხესა.

— კიდევ არ მადლეე ზირობასა? ჭკითხა სულთანმა.

— შიშმაც რომ მათქმევინოს «გადლეე, მაინც უნდა იცოდეთ სულთანო, რომ გატყუებ: გულათ მე ისევ ქრისტეანი ვიქნები და იმათი ერთგული, უზასუსა შაღვამ მთრთოლვარის ხმათ.

— კარგი! მას შენს თავსეე დამდურე შენს სიკუდილში.

სულთანმა ჩუმიად რაღაც წაჭსჩურჩულა მეთოფისა, და შემდეგ ხმა მადლეე ბძანა; თითო თითოთ ესროლეთ თოფი, და ყველამ თავში უნდა მოარტყათ.

შაღვამ ამ ბძანებასეე იგრძნო რაღაც ცივი ურუნტელი ეოკელ სხეულში. მან შეჭსწევიტა სუნთქვა, და მოუჭირა კბილებს. ეს წამი იყო მისთვის საშინელი გამოუთქმელი წამი. მოიღო თოფმა გრიალი. მიახლოდნენ შაღვას. იგი იდგა უგრებელი, მაგრამ მკუდრის ურად გაუვთლებული. ტყვია აჭსტდენოდა მას და მოხვედროდა ხესა, რომელსეეც იყო იგი მიბმელი. სულთანი მიახლოვდა მას და თვალები აუხსნევინა. შაღვა ძლავსდა ჭიფეთქამდა.

— ბესმის, უჭკულოვ. ეთხრა მას სულთანმა: ზარკელის მსროლელისათვის, რომელმაც ტყვა აგატდინა, მინ-

ღაღა თავი გაშეკვდებინებინა, მაგრამ ის მარწმუნებს, რომ იმ დროს, როდესაც მან თოფი დაგიმიზნა, ზედი-
დგან ჩამოსულა მაჭმადის კელი და კელი აუერამს იმის
თოფისათვის. ამ გვარი სასწაული ხშირად მოჭნდება
ხოლო იმისაგან ჩუქნში და ამიტომ მე მჯერა ეს ნა-
თქვაში. აქედანა ვხედავ, რომ წმინდა მაჭმადს არ უნდა
შენი წახდენა. რას იტყვი? ჭნდება იმისი და ჩემი ერთ-
გული თუ ისე უბანო სსკებამაც ჭსტადონ თავიანთი
თოფის სიშარვე შენზედა?

კაცი რაც უნდა უბედურებაში იყოს, შინც სიცოცხ-
ლე მისთვის ტბილია. ხოლო შალვა ემაწული კაცი იყო:
მას კუალად წინ ედო ვრცელი გზა სიცოცხლისა. ვინ
იცის შემთხვევლებას რა მოეცანა? ვინ იცის, იქნება
ეპოვნა მას სხუა პირუტყვად უძლიერესი სიყვარული ვის-
თანმე?... ყოველი ეს წარმოიდგინა შალვამ გუნებაში,
მას შექმლა ყოველი ესე მოეპოვებინა მხოლოდ ერთის
ტუჩის დაძვრით: «ჭო!» მაგრამ შალვას მაშინვე მოაგონ-
და ის განთქმული სახელებიც საქართველოს შულებისა,
რომელთაც უშიშრად შეუწირამთ თავი მამულისა და
რჯულისათვის, და ერთის წამის წვალებით მოეპოვებიათ
ზეტაში საუკუნო ნეტარება.—ამ გვარად შალვა ებრძოდა
სიცოცხლესა და სიკუდილსა და ვერ გაებედა წარმოეთ-
ქო ან ჭო ან არა. ამ დროს კვალად შეესმა შალვას
ყურში მქუხარე განმეორებითი კითხვა სულთნისა: ჭო
თუ არა?

—დიდო სულთანო! მოახსენა მთრთოლვარის ხმით
შალვამ: ხომ მოგესვენებათ ახალგაზდასთვის რა ძნელია

ამ გვარი სიკუდილი; მაგრამ... მაგრამ—ჩემგან რჯულის შეცვლა არ შეიძლება.

სულთანმა რაღაც წაიხუტბუტა გაჯაფრებით.

—ჩემის ერთგულის სამსახური! ათჯ რაღას იტყვი? ჰკითხა მან.

—ტყვეს რა ერთგულება შემიძლიან გაჩუქნო?

—შენი ერთგულება ეს იქნება, უთხრა სულთანმა, რომ ვინცლობა სჯაროთველოში წასვლა მომიხდეს, იქური გზები მაჩუქნო, სიმაგრეები მითხრა სად არის, აგრეთვე მითხრა ძალა თქუქნის დედოფლისა და სხუა ამ გვარი მსუბუქი სამსახურები დამახასხეთ, რომელთაც მე თავის დროსად დავაფასებ.

—გბნის უფრო სიმძიმო არის რჯულის გამოცვლა-სკად! მოახსენა შალვამ: ტყუილად დროს ნუღარა ჰკარგამთ, დიდებულო სულთანო; ჰსჩანს ჩემს ბედს არ უნდა ჩემი სიცოცხლე და ჩუქნი დათანხმება პირობებსკად.

მაშ შენ რა პირობით უიდელობ სიცოცხლესა? რითი შეგიძლიან მიერთგულო?—ჰკითხა სულთანმა.

—მე შემიძლიან მოგცე ფიცი, რომ არ ვეცდო აქედგან გაზარკასა და თქუქნს ვნებასა; შამიძლიან შემოგფიცო, რომ ვიომო ერთგულად თქუქნს ჯარში, თუ რომ შტრად გეყოლება სხუა რჯულის ხალხი და არა სჯაროთველოსი...

—შენისთანა გაუტყუხავის და უშიშარის კაციცგან კბეც ბეკრია! ვჯუკვარ შენგან მაგ პირობებსაცა! ბძანა სულთანმა, და ააშუკბინა შალვა.

დაჰყო შალვამ კარგა ხანს სულთანთან, რომელიც, რა

დახლოვდა მას და კარგად გაიგო მისი კეთილშობილური ხასიათები, თან და თან უმჯობესდა მას თავის სიყვარულსა და მოწულებასა.

ერთგვარად მდინარეობდნენ დღესი შალვასი ამ მსუბუქს ტყეობაში და იგი არც უჩიოდა ბედსა, ამიტომ რომ, თამარის მოშორების შემდეგ, მისთვის სულ ერთი იყო, სადაც უნდა ეტარებინა ტყრთი სიტყვებისა თვისა.

— მე ერთი სიკეთე ჩამადგია გულში საქართველოს სასარგებლოდ, თუმცა იგი არ დაიჭერებს მას, უთხრა ერთს დღეს ჟალაღედინმა შალვას: თქვენს შეფედ ზის ქალი; მე მინდა ის ვითხოვო ცოლად, რომ ჩვენს ძალა განვაერთოთ, რას იტყვი. შალვა, დაბნოლებას ხომ არასა ვაძლევს საქართველოს მხრითა?

— ცა ბედის მონახევი, მოახსენა შალვამ: თუ აქვენსა საწმუნოებას არ შეაბრკოლა რუსუდან დედოფალი, სხვა მიზეზი არა ექმნებას უარის თქმისა, თუმცა იგი უკვე დიდი ხანია გარდასულა ჰატარძლობის წლოვანებასა. —

— საწმუნოებაში ყოველი კაცი დემონს აძლევს ანგარიშსა, უთხრა სულთანმა: ხოლო ჩვენს დაგვანებულს კავშირში უნდა ვემკებეთ ამ ქვეყნიერების სასარგებლოებასა. შეერთება ჩვენსა მოგვიძლევს ჩვენსივე საწმუნოებისა და თავისუფლების დაცვასა. ხომ გეტოვებთ რომ ივანე ათაბაგი უკვე გარდიცვალა, — იმის შვლს ავაქსა აქვს რამ ხმა დედოფლის რჩევაში?

— ესა არ ვიცი, ვინ განლაგით დედოფალთან დაწო-

ნაკებული კაცი; მაგრამ ავჭი ესლს ბიჯნის იმყოფება, შეიძლება წიგნი მივსწეროთ და გვაცნობოს დედოფლის ჰაზრი ამ საგანზედ.

—შენ მაგას ვჭეიჭრობდი, ბძანა სუფთანმა და შალვას დაწერინა ავქთან შემდგომი;

«შენ ხარ პირველი ვეზირი მეფისა და საქართველოს, უთავადესი, მაშასადამე გატეგონება ჩემი გვარ ნათესაობა სიმრავლე ქონებისა და სიდიდე ჩემის სამეფოსი, რომელ არავის კელმწიფეს ძალედავ ჰსწორება ჩემი. მე ვარ მადლისა და დიდისა კელმწიფის ხვარაზმშას ძე და ფარმანსა ჩემსა ქვეშე იყო ყოველი სამეფო თავრიზიდან მოკიდებული ჯიონადმდე და ჯიონით ვიდრე ინდოეთადმდე: თურანი, ხატაეთი, ჩინმაჩინი და ყოველი აღმოსავლეთი. ხოლო განგებოთა ზენითა ჩინეთის ქუჭყანაში, ყარყურემს, გამოჩნდა კაცი გინმე საკურველი ჩინგის ყენი, რომელმაც დაიპყრა ერანი, თურანი, სპარსეთი, თურქმანი და ჩრდილოეთის მხრები. მეც მრავალჯერ შეკები მას ჯიონს აქეთ და იქით; მაგრამ იქმნა ცვალება სიმხნე ქველობისა ხვარაზმშას სხლისა და ყოველგნით ვიძლიენით, და როდესაც ვინილე, რომ ღონისძიება აღარა იუორა, დაუტყვე ქუჭყანა და სამეფო ჩემი და სიმდიდრე აურაცხელი და წარმოგედ საქართველოში არა მის დასარბევლად, არამედ მშუდობის და კავშირის მოსაპოებლად, რომლის გამოც კახელ ელჩი გარდაცვალებულს შეუე გიორგისა. შემდეგ მისა აღარც მომსვლია ჰასუნი, აღარც დაბრუნებულა ჩემი კაცი. თქუჭნ მხლლოდ მსწრაფლ საომარად აღიჭურვენით და ფიცხლად შემებენით. — მე არ

განკატკელები, როგორ სამწყუროდ მხანდა ეს უსარგებ-
ლო ბრძოლა, რომელშიც მოჭსწყედენ ორივეს მხარეს
უმჯობესნი სპანი, ბოლოს ჩუწნთვსეე გამოსადეგნი.
მესმა, რომელ ღაშა გიორგის შემდეგ ჰპურობს საქარ-
თველას და მისი რუსუდანი, აღესილი ეოვლის კეთი-
ლის ნიჭითა და სავურველის გონიერებითა. აწ მსურს,
რათა შევეროდეთ და შევითქვნეთ ფიციითა და ვებრძოდ-
ნეთ მტერთა ჩუწნთა, ვინც აღმოჩნდების, — ხოლო სიმ-
ტბინე ამა კავშირისა ჩუწნ შორის შეიძლება ჩემგან
ცოლად შერთვთ დედიფლისა თქუწნისა რუსუდანისა. თუ
რომ ეს ესე მოხდეს, მაშინ შეძრწუნდებიან უკველნი
მტერნი ჩუწნნი, და თუ არა, ვაჯობს სავთფოსა თქუწნ-
სა. — ეოვლი ესე მსწრაფელ აუწეე მეფასა თქუწნსა და
მოხმარე შენი შუა მდგომლობა ამ საქმის განსარიტებ-
ლად, რომელიც მოუპოვებს დიდს სარგებლობასა ვითა-
რცა საქართველოს, ეგრეთვე სავთრად შენ. »

ეს წერილი გაუგზავნეს ავაქსა, რომელმაც აღუთქვა,
რომ წარგზავნის მას მეფისა და გაზიარო წინაშე, და რა
პასუხსაც მიიღებს მათგან, აცნობებს სულთანს — გან-
კურვებით და წყენათ მიედო რუსუდანს ცნობა ესე და
მოეწერა ავაქთან ევედრება. ავაქმაც აცნობა დედოფლის
პასუხი ჭალაფედინსა, რომელიც განრიხხდა უარის თქ-
მასკედ, აიყარა სრულიადის ღაშქრითა და წარმოემართა
ტფლისისაკენ. რა რუსუდანმაც ჰსცნა სულთნის მოახ-
ლოება, აიყარა ქალაქიდგან და წარვიდა ქუთაის, ხოლო
ქალაქის მტკლად დაუტოვა ღაშქარი და ორნი სარდალ-
ნი; მემნა და ბოცო. სულთანმა მოახხრა სომხითი და

მოადგა ტფილისს. აქ იქმნა ძლიერი ომი და ქართველთა ანუჭნეს ბრწყინვალე ბრძოლა; მაგრამ ქალაქში სახლობდნენ იმ უამად მრავალნი სპარსნი, რომელნიც ჩუმად მიესყიდნენ სულთანსა და ღალატობით ააღებინეს ქალაქი. — ვერ გამოასთქნამს ენა, ვერ აღწერს კალამი იმ საშინელებასა და საცოდაობასა, რომელიც დაადგა ტფილისის მცხოვრებთა ათას სამას ოც და ათში (1550 წელს,) თვით რისხუა ღმრთისა აღარ იქმნებოდა ამაყედ უარესი: სულთნის ვარი მოედო სახლებში, ვითარცა მშვიერი მტკენი, სრულიად აიკლეს ქალაქი; არ დარჩათ სახლში, სარდაფში, თახეში; ჭაში დამალულნი, რომელნიც არ ამოათრიეს და არ დახრცეს ტანჯვით. არ გაახნდათ მათ დიდი და შატრან, ქალი და კბი; ყოველთა ერთგვარად უწყალოდ ჭეჭნებდნენ თავებს; ჭკლევდნენ აგენდგან უმაწვლებსა და ასეთქიდნენ მიწასუდ დედის თვალ წინ; მრავალთ ჭსრესამდენ ცხენ ქუჭმ, ჭსოხრიდნენ თვლებს და აგდებდნენ მტკვარში ხიდიდგან. სისხლის მდინარენი დიოდნენ; საშინელი ვაების ხმა ადიოდა ზეტას. ვერც ისინი გადაურჩნენ სასტიკს სიგუდილსა, რომელთაც მიატანეს შესაფარებლად საედრებსა: მათ შეუყიდიდნენ ტეტხლსა და ბოლში ამოახრჩობდნენ ხოლმე, და თვით ეკკლესიათ მუსვრიდნენ — ყოვლისა ამ საშინელებისა შხიღველი იყო შაღვა და კერას შეკლიდა, იგი ამაოდ ეკედრებოდა სულთანსა მოაკლეს მასაც სიცოცხლე და ნუ ჭკოფს მას მოწმად ამა შესამძწუნებელის სახილულისა; მას არ უსმენდნენ. —

კალაღედინმა ააგლევინა სიონის გუმბათი, გააკეთებინა

მის ნაცვლად საჯდომი ტახტი თვსა და ძირამდინ გაადებინა გრძელი სიდი; ამოატანინა სიონიდან ხატი იესო ქრისტესი და ღმთის მშობლისა და დაწყობინა სიდის საშუალ პირ აღმართ. მოაყვანინა მრავალნი შეპყრობილნი ტყვედ ქრისტიანენი, და ვინც მათგანნი დათრგუნამდნენ ფეხქუტსშ პატროსანთა ხატთა მათ და შეაგინებდნენ, მიიღებდნენ თავისუფლებასა; სოლო რომელნიც არ ჰგებდნენ ხატთა, მათ მაშინვე ჰქუტდნენ თავებსა და სიდიდანვე ჰქუტიდნენ ძირსა. მრავალთ მიიღეს გვრგვნი წამებისა, რა არ დაუტყვეს რჯული ქრისტიანობისა, და შეირიცხნენ წმინდა მეწამეთა შორის.— ამ გვაროვე მწარენი დღენი დააყენა სულთანმა სომხითს, ქართლს, გახეთს, ვაგახეთს, არტანს და მრავალთა სხუათა მხარეთა.—

თავი 6.

იმ დროს, როდესაც საქართველო იყო ამ საშინელს აოხრებაში, ტყვევანაში, რბევანში და სოცვანში, როდესაც იგი სისხლიერის ცრემლით ეკედრებოდა უსენაკს ანსებასა განთავისუფლებასედ ამა საშინელის მტარვალისაგან, მეფეა რუსუდანი, მეოთვი ქუთაისში, დამვიწყებული ქმის სიყვარულისა და მის ანდერძისა, ჰფიქრობდა და ეძიებდა ღონესა დაეშკვდრებინა საქართველოს მეფობის ტახ-

ტო შჯლის თვისის დაკითხათს. ამისგანო რუსუდანიშ
გაუგზავნა ჩინგის ყაენის შჯავალნი ძვრეთსნი სხიუქარნი
და ქსთხოვა შემწეობა ჯალალედინთან სასრძოლედად;
ხოლო თვთ რუსუდანი შეუდგა ჯარის შეკრებას იმერე-
თში, აფხაზეთში და სხუათა მხარის, წარუგზავნა მან
კატები ზაქარია სპასალარის შჯლს შანშესა, რომელიც იყო
მანდატურ უხუცესად, ვარამ გაბეღსა. ავაქსა, რათა მათაც
შეკრიბონ სპანი და იწეონ ადგილების მაგრება.

რა ჩინგის ყაენმაც ქსტნა ჯალალედინის აურა თავის
ქმტყანადგანა, გამოგზავნა მას შჯლი მისი თული დიდის
ლაშქრითა. მან მსწრაფლად აიღო თურანი, სათურქეთი
ხვარასანი, მასანდარანი და მოახლოვდა ირანის ქმტყანა-
სა. ამის მცნობელი ჯალალედინი აიყარა ტფლისით და
განემართა ადარბაგანს სამძრად თულისადმი, იმ იმედით
რომ ხლათის და ბაღდადის ხალიფანი მიქსტკემენ მას
დიდს შემწეობასა, რადგანაც ამათი ქმტყნუბიც იყენენ
საშიშროებაში თულის მოახლოვების გამო. მცრამ ჯა-
ლალედინი ამოდ უთელიდა ხალიფებს ხან ხეყნას, ხან
მუქარებას: იგინი გერ ჰბედამდნენ თულის წინააღმდეგო-
ბას და მოჩხილებით ელოდნენ მისგან თავიანთის ბე-
დის გადაწვევტილებასა.

— რას შეტუჯ, ქართველო, უბძინა ჯალალედინმა შად-
კას, რომელსაც უაკვლეთს თან იტარებდა ხოლმე, სა-
დაც წავიდოდა: რას მიჩქეუ ხლათისა და ბაღდადის ხა-
ლიფათ მილაღატეს; ადრე ჯარსა მპირდებოდნენ და ესლა
უგუმიდგენ; ისინი აპირებენ კელგაუძრავად წაუძვრონ
თულსა მშიშარნი თავები წასათოკავად. — არ ვიცო, მე

სირცხულეული გავბრუნდე აქედანა, თუ რაი გარდენა-
დო თულოან, რომელსაც სამი ჩემოდენი ჯარი ჰქუეს თა-
ვისი საკუთარი და ერთი იშოდენიც დამონაკუბული? —

— მე გაკუბდამ მოგახსენო, უთხრა შალვამ: რომ თქ-
ჴნნი ვაჟკაცობა, სიმხნე და ჯარის განმეკობა საკმაოდ
იციან ყოველთა მტერთა თქჴნნთა, რომ უომოდ დაბ-
რუნება თქჴნნი მიუწერონ შიშსა. თქჴნნის ნებით დაბ-
რუნება იქნება გონიერება და ძალით დაბრუნება მტრი-
საგან შერცხვიან. ერთის დამარცხებით თქჴნს უკვე ვე-
ლარსად ვერ დაატერთ ბინასა, და იგინიც, რომელნიც
ესლა გამონებთან შიშით, გარდიქცივან თქჴნს მტრად
და არსად მოგცემენ მოსვენებასა.

— მეც ვერე მგონია, ჴსთქჴა დაფიქრებულმა სულთა-
ნმა: ყოველი ხემწიფე რომლის სამეფოც იმეფება შიშ
ქჴნს თულისაგან, სიხარულით მოინდომებს ჩემთან შე-
კავშირებასა მეგობრობით და თავის ჯარის შეერთებასა
ჩემს ძალასთან. მაგრამ ამათში უფრო სამეფო არის სა-
ბერძნეთი. ყაიღის სულთანს უნდა მივმართო: მხოლოდ
მე და იმას შეგვიძლიან თულის წინააღმდეგობა გამარ-
ჯჴნებით. სხუკითან დამეგობრება მე გელს ან მომცემს.
თავიანთის თავის გამოსახსნელად, მე მიმიდიან მტერ-
სა. —

ჯალალედინის ჴაზრმა საბერძნეთში წასვლის გამო
მოიყვანა შალვა ჩემს ალტარებაში, რომელსაც ვერა ჴფა-
რამდა. « მაგრამ მე თამარს უკვე მკუდარი გგონივარ, ამბო-
ბდა იგი თავისთვის: ჩემი ივანე მოუთხრობდა იმას, ჩემს
უკანასკნელს სიცოცხლის ყამსა; ჩემს დაბარებასა მასთან;

ახლა რაჟი მნახამს, რას იტყვს? ანუ არ უნდა ერწმუნოს, რომ მე ის შალვა ვარ, ანუ უნდა შეგირაცხოს ცრუდ და მშიშარად, რომ ვერ გამოვიმეტებია თავი სასიკვდილოდ. ნუ თუ უსიამოვნო იქმნება ამისთვის ჩემი ნახვა შემდეგ იმ ამბავისა, რომელსაც მიიტანდა ივანე? შალვამ არ იცოდა, რომ მისმა ერთგულმა ივანემ თავმართან დაბარებული ამბავი თავის სიკვდილის გამო აიტანა ზეცას და არა თავმართან! არ იცოდა, რომ ივანე ჩააქვავა მტერმა გარნიისის მღვმეში; რომ თვითონაც მოგზაურობის გზა ივანესკენ უფრო ახლო ედო, ვიდრე თავმარისაკენ...

მას დროისა შორის რუსუდანმა შეჭვარა დიდი ლაშქარი ქართლკახეთიდან, ჯავახეთიდან, აფხაზეთიდან ოსეთიდან, იმერეთიდან, და ტრაპიზონის სიხლოვეს რკინის ჰალოს ეძახიან, იქიდან მოკიდებული და რა მიჭსცა მათზედ სპასალრობა ცოტნე დადიანსა, კაცსა წარჩინებულსა და სათნოებიასსა გამოისტუმრა იგი საქართველოში სულთან ჯალალედინთან საბრძოლელად. იმ უამად სულთანს იყო დაბნაკებული სამხითს ბოლნისის ხეობაში. აქ შეეცრად დაესხნეთ მას ქართველნი, რომელთაც ქსძლიერ ვირველად, რა არ იყო სულთანსი მომხადებული სამირად; ხოლო რა ომი გაგრძელდა, ძლევაც გარდვიდა სულთნის მხარეს. ორივეს მხრით მოჭსწუდნენ მრავალნი; დამარცხდნენ ქართველნი და იწეეს მათ ლტოლვა. მეორედ დაუბრუნდა ჯალალედინი ტფლისსა და მის მცხოვრებობასულა მან ის საშინელნი დღენი, რომელნიც გამოჭსცადეს მათ ამას წინად.

ჩინგის ყაენის შული თულაც ფეხ და ფეხ მოჭსდევდა

სულთანსა საქართველში. ჯალალედინმა მესწრაფლად დაურთებ კიფლისი და განეშურა საბერძნეთისაკენ. მაგრამ თულმა არ მიახწევინა იქამდინ: იგი მოეწია სულთანსა ბასიანთან და იძულებულჯყო იგი საომრად. საძინელი სურს იყო იმ დღეს ორივეს მხრითა; მაგრამ თულის ურმ ცხეს ლაშქარს არა უმაგრდებოდარს: ჯალალედინის ჯარითა დაიშალა და იწყო ლტოლვა. ამაოდ ამხსენებდა იგი მათ დაპირებით ძლევისა და საშოკრისა; ამაოდ წეგეტდა იგი თავსა მათ, რომელნიც ბრუნდებოდნენ ბრძოლის გულიდ-გან, თულის შიშმა დაჯსცა მათ ზარი და განახნია მისი ლაშქარი. თვით ჯალალედინი და შალვა ძლიეს გადაწნენ ტყვეობას, რომლისგანაც დაიხსნეს იგინი მათმა მკურცხლთა ცხენებმა. სულთანი უკვე აღარ ოცნებდა თულის დამარცხებასა, არამედ იგი ფიქრობდა მხოლოდ თავის გადაწინას ტყვეობისგან ანუ სიკუდილისგან. სულთანი და შალვა არა ზოგამდნენ ცხენებს: მათ იმ დღესგა. მოიარეს დიდი მანძილი და მოატანეს ტყეს; იარეს შუა დამის გადაცილებაშდინ უგზო-უკვლოდ ხშირ ტყეში ქვეითი, ცხენებით კელში. დასასრულ მათ უკვე გამოელიათ მუხლებში ღონე ვითარც მოარულობისგან, კერეთუე მთელი დღე უკმელობისგან.— რა ხახეს ჰატარა დღეე, მათ მოხადეს ცხენებს უნაგირი, გაუხლათეს ფეხებში აღურები და მიუშვეს იგინი ბალახზედ; ხოლო თვით დაღულელ დაწვეტილნი მიწუნენ ერთის ხის ძირში, სჯდაც საჩქაროდ შუაშურა იგინი ღრმა ძილმა. მეორეს დღეს განთიადისას ამ მდგომარეობაში ხახა ესენი ერთმა მწვემში, რომელიც გაოცდა მათის მოართულობითა და ძრ-

ფასის თოფიარადითა, ოქროს სეკადით დაძეკილითა. ხოლო როდესაც მწვემსმა სულთნის ქურქ ქუჭმ შკამც-ნია ძვრფასის ქუჭბით მართული ტანისამოსი და ქამარი, რომელსაც კაცი თვალს კერ გაუშტერებდა იმის სიბრწეინვალებსა, მას ეგონა, რომ სიზმარში იმყოფება და უოკელი ესე, რასაც ჭხედამს, მოღანდება არის. — მწვემსმა გარდისო კელი თვალებსედ, მაგრამ მშუჭნაიერი მოხუჭნება ამ სიმდიდრისა მანც არა ჭქრებოდა. მან აღწია თვალნი ზეცისადმი მადლობის გადასახდელად ამ საზოგ-ნელისათვის — «რამდენიმე ამ ქამრის ძვრფასი ქვა მე ამ დარბო მწვემსობიდგან ფაშად გარდამაქცევს ჭთიქრობდა იგი: ჩუჭნს სულთანს უიანდინს რომ მიუკართო ეს ტანისამოსი, თოფიარადი და ცხენის რახტი, მე ფაშობა კელიდგან არსად წამიკა; ფაშას სიმდიდრეც უნდა, ეს სარტყელი ჩემთვის კმარა საშული! შულოდ.» — მან აქეთ იქით აავლო თვალი დასარწმუნებლად ხომ არავინ ყურს არ უკედებს და არ უთვალთვალებს მას ამ დროს მწვემს მოკისმა ცხადად ფოთლების შრიალი, თუძცა ნიავი არ იძროდა. იგი მარდად გარდასტა მძინარეთაგან და ძირს წაწვა. ესრედ იწვა რამდენსამე წამს სულ გაძელილი. ფოთლების შრიალი და ტოტების მტერეკვა კვლად ესმოდა მწვემსსა და უსუოქდა გულსა მან გაბედა თვალბის ასი-ლუა და ხეთა შორას დათვალეურება ამ შრიალის მარე-ზისა. მწვემსმა სინარულით დაინახა, რომ ეს შიში წამოჭიდებოდა ცხენებისაგან რომელნიც სიხლოკეს ჭსოვ-დნენ ფეხ გაქლოთულნი მწვემსი კვლად დაბრუნდა მძინარებისაკენ. შალვას კმანა გულ ღმა და მსუბუქი ღიმი-

ლი თამაშობდა მის ტუჩებსკედ. ვინ იცის, რა ტკბილს
სიხმარში იყო: ივინი აზიარებდნენ სტამბოლს წასვლას
ეიასდინ სულთანთან, რომელმაც მოჭსტაცა მას ბედნიე-
რება, სიხარული, სიცოცხლე... იქნება მას ეხმანებოდა
თავისი დიდხნის დაკარგული თამარი, და მასთან ჭქონ-
და ტკბილი ალერსი? იქნება იმ დროს შალვა მოუთხ-
რობდა მას თავის გარდასაკლსა. თავის ტანჯუთსა, მეორედ
გაცოცხლებას სიკუდილიდგას, რომელიც ესრედ ახლოს
იყო მასთან რმშიც და ტუქუობაშიც .. რა დახედა მწეკმსმა
ამის ვაჟკაცურ შესედელობას და მშუწსიურებასა, იგი
უკან შეჭსდგა და ძარს ხამოუშვა განშსადებული ხახუ-
ლი. მაგრამ მან კვლად შესედა ხესკედ ხამოკიდებულს
თოფიარაღსა და ცხქიას რახცსა სულანისისა, რომელ-
ნიც ესრედ თვალს მოსატუქუჲლად ბრ. ეინამდნენ ახლად
ამოსულის მზის სხივსედა. მას კვლად წარმოუდგნენ
თვალ წინ მწეკმსობას ნაცვლად ფაშის წოდებას. გან-
ცხრომითი ცხოვრება ჭარამხანაში, საშუელ სიცოცხლის
დამატებობელთა ეშწვლთა ქალთა, სასახლე, სოქრები და
ყოველი კეთილი, რამც მოიბოკება ამ ცრულ ქუწქანაში
სიმიდიდროთა, და ყოველთა ამათ იგი შეიძისებდა მხო-
ლოდ ორის კაცის დახოცვთ. მწეკმსი მაახლოვდა შალვასა
ძლიერის გულის ბგერით და დაიხოქა მას ერთის მუხლსედა.
იგი სრულიად კანკალებდა და ირყეოდა — ამ დროს რომ
ფრინველს გაქუქუნა, მწეკმს გული შეუწუხებოდა ში-
შით; მაგრამ არა რაჲ იძროდა ჭაქრში. საშინელმა ხახუ-
ლმა გაილეკა მხესედა და ჩაერწო საცოდავს შალვას გუ-
ლში!... ერთი სახარლად გააქრყოდა იგი, რაძდესჯეჲმუ

დაწევტა მან კელუეხი ალაგსედ; ერთს წამს გააჭყიტა მან თვალნი, თითქოს უნდოდა დაესრომებინა სახე თავის მკუელებსა, რომ საიქიას გარდაქანდა მისთვის სამაგიერო, და მაშინვე სამუდამოდ დახუჭა ივინი.— ცხელმა სისხლმა მისმა ნიაღვარივით იწყო დინება, და შელესა ბაღახი.

მწეემსი წამოხტა გასისხლიანებული, და ვითარც დამთვრალმა ამ სისხლის ომხიერისაგან, მიატანა სულთანსა თრთოლით და უსწოროს ნაბიჯით.— ჯაღალედინი იწვა გვერდზედ და ერთის მკლავით დაფარული ჰქონდა მას სახე. ძილი მისი იყო ღრმა მაგრამ აღშეოთებული მწეემსმა გარდილაჟა მასზედ და ძლიერად შეჭსტა მას ხანჯალი ნეკნებში... სულთანნი მსწრაფელ წამოჯდა გამწარებული; მას ისევ გვერდში ენჭო ხანჯალი, რომლის გამოძრობაც მწეემსმა გელარ მოასწრო. მან მიიბრჯინა ორივე კელი ნეკნებზედ და რა შესედა ხანჯლის ტარი! საჩქაროდ გამოიძრო იგი წელულადგან. სისხლი გადმოჰსქდა თქრიალით.

— ოჰ, შე რეგვენო! ჰსთქუეს სულთანმა ხელის ხმით რა ჩააბჟირა თვალნი მკელებსა თვისსა: იტი რა ჰქენი შენა? შენ მოჰკალ მთელი ხვარახანი: ირანი!.. შენმა ჭუჭყეიანმა ხანჯალმა მოუღო ბოლო დიდს ხვარაზელთ მეთობის შთამომავლობას!... მან გელარ განაგრძელა თვალთ სინათლე განუქრა, ჩაჭკიდა თავი გვერდზედ და ხელს მიწა ხეზედ..

ესრეთ, ახსრებული სქართველს ვაგრი ამოიყარა სულთანზედ ერთმა წუნკალ მწეემსმა, იმისვე მკერთულემა.

თავი 8.

ერთს დღეს, დილით ადრე, ურიცხვნი შტახოვრები სტამბოლისანი მიეშურებოდნენ ქალაქს გარეთ თამაშად, თუმცა სახილველი არას წარმოადგენდა მისაზიდავს: ტრიალს მინდოარზედ ამოეთხარათ საკირე, საიდგანატ ამოგრიანებდნენ ხლი და ბოლი, რომელთაც მცირედი ქარი თავის ნებით წაიღებდა და წაშოიღებდა ხან ერთს ხან მეორეს მხრით. ამ საგარის მოშორებით, ცხენებით იგდნენ ფაშები, რომელთაც გარეშე ლელაშდა და ხმიერებდა ხალხს, ვითარც ზღუა, ფაშებს წინ ევენათ ერთი კელ შეკრული კაცი, რომელსაც სიკუდილის ფერს ედო. რამდენიმე დამკლავებულნი ჯალათნი გულ მოდგინებით ჰსთუთხნამდნენ შას გუპრითა. ხალხი ოხუნჯობდა მასზედ მოუღალავად: «არ გინდა ამაღაშ ჯუარს იწერდე ამ პატარმა ლყედ? არ გინდა თქუწნს რჯახში რამდენიმე ამისი მსგავსი რძალი იჯდე? ეუბნებოდნენ ერთმანეთსა. თეთრს სახესუდ მეტად უხდება თალხის სცმელი, ამბობდნენ სოგნი; მუჯდობაში გატყუე! უღოცამდნენ მრავალნი, სიცილით. რა საკამოდ მოთხუზნეს ეს საცოდავი, ერთმა ფაშათაგანმა უთხრა მას:

— რასაკერეელია, ჯათარ, შენ უკვე იცი ვისეზი რის-თვსაც ჩუწნი დიდი მოწყალე უიასდინ სულთანი გინიშნაშს ამ საკირესა, რომლის ცუცხლშიც შენი ტოდელი სული უნდა გაიწმინდოს და გახალისდეს ვითარცა ოქრო, რომ უშიშრად წარსდგეს ჩუწნს შირკელს ფეხამბართან? განა ჩუწნი ხონთქარი, ღმერთმა განაგრძედას დღენი მიხნი, ჯარები იყო, რომ შენგან მძინარე დახოცილების ხეარასნის სულთნისა და კაზინისა მისისა თოფიარალი და ტხენების რახტი გაუბედე მოსართმევად? შეეხვეწე

ჩქარა მაჭმადსა, რომ იმანატი ისე მოწყალებით მივიღოს
საიქიოს, როგორც დიდი სულთანი აქედან გისტუმრებს.
დაქმურე, ცეცხლი უბრალოდ იწვის —

—მე უგუნურმა, რა ვიტყვი ვინ იყვნენ ის მძინარე-
ნი, დაიწუნა ჯაფარამ, რომელშიაც რასაკურეულია მკა-
თხელები იცნობენ ჯალალედინისა და შადვას მკურეულს
მწეემს: ჩემს სასარგებლოდ ზომ არ დამიხატინა; მე
მეგონა, რომ დიდებული სულთანი იმათ ამოხატისათვის
მოიღებდა ჩემსედ მოწყალებას... (*)

—მაშ ეგ მოწყალება არ არის. რომ შენის გულისა-
თვს ამდენი გუბნი და შეშა ფუჭდება? უთხრა ფაშამ.
ჩუბნი ტყუილად დროსა კვარტამთ უბრალოდ ლაზარაჭვი; შენ
შეგიძლიან შენგან დახატელებთან საიქიოს იშართლოთავი.
ფაშამ ანიშნა ჯალათებსა, მიიყვანონ ტყუილი საკირესთან.

ეს სატოდავი დაებლაუჯა ერთს ჯალათსა და შეღრი-
ალა ტირილით; ორიოდე სიტყვა მინდა ჩემად მოგასხერო
დიდებული ფაშა.

—საუკარელო, ესა დრო არა მაქვს, და თუ ჩემი
ხათრი გაქვს, არ დაგავიწყდეს საიქიოს მითხრა ეგ სიტ-
ყუები, როცა იქ მნახამ; ვგონებ დიდებული სულთანი
წყრება ჩემსედ, რომ აქამდინ არ ვასრულებ იმის ბძანებასა.

—ორიოდე წამი კიდევ დამატალე შენი ცოლშულის
სადღეგრძელოდ! შექეჯრა მწეემს; სხუას შინც ვეტივი
ვისმეს. ჯაფარამ აკელო თვალი ხალხსა და ექებდა მათში
მცნობსა ვისმეს, რომ ეთქვა მისთვის საიდუმლო თვისი,
მაგრამ უკვლას სახესედ ჭბოვა ამ უბედურმა მხეცური
ღრეჭა. მხოლოდ შეამცნია მან, რომ, განმარტოებთ

(*) ჯალალედინის მოკვლა მწეემისისგან, და შემდეგ ამ
ჭადის დაწვა მართალია.

ადგა ერთი დაღონებული კაცი, რომელიც სრულებით არ მიიღებდა მონაწილეობას ამ თამაშაში და თითქოს საკუთარი მწუხარება მისი აღმეტებოდა ამ ტუსადის მწუხარებასა. მწვემისა მისკენ მიიწია.

— აქ მოდი ჩემო ძმობილო, ორიოდე სიტყვა მინდა გითხრა ამ ცრუ სოფლის გამოსაღმების უამსა. და მწვემისა გაიყენა გვერდზედ ეს დაღონებული უცნობი კაცი და ორიოდე წამი რადსაც უჩუჩხულებდა მას უურში.

ფაშას ეს ორიოდე წამი ეჩუჩხა მეტად გრძელად და უბძანა მან ჯალათებს აღსრულონ თავიანთი ვალი ტუსადისადში.

იგინი მიახლოვდნენ მწვემისსა; უცხო კაცი გამოეცადა მას. მწვემისი დაეტა დედამიწასუდ; აღაპრო კელი ცისადმი, შემოიკრა გულში რამდენჯერმე და ტირილით რადსაც ტუტუნებდა. შემდეგ დააკლო მიწას კელი და უწეო მას ჭამა. ჯალათებმა წაჭერეს მას რამდენიმე წისლი, მაგრამ იგი დაემხო მიწას და აღარ დგებოდა. მასინ ჯალათები დაესვივნენ. ზოგმა ფეხი დაუჭირა, ზოგმა თავი და ისე ატლიჯეს ეს საცოდავი დედა მიწიდგან. ამ გვარად გაგაგებული, ღრიალით და ღანძლით მიიტანეს საკირის პირთან. გააქან გამოაქანეს და გარდუშვეს ეს უბედური საკირში!... ესოდენი მოცინარე ხალხი ერთს წამს ასე განუშდა, რომ ბუხის ფრინვეს გაიგონებოდა. მათ თითქოს შეჭრწუტეს სუნთქუაცა და ყველას გულმა დაუწეო კანკალი ამ სახილველზედ. ხოლო რა ცუცხელი შექნო ამ მწვემისის გაკუბრულს ტანისამოსსა, მაშინვე ამოვარდა საკირიდან საშინელი აღი. რამდენჯერმე დაიღრიალა ამ

საცოდანაჲს ესრეთის სსზარლის ხმით. რომ ყოველთ მხიდო
ველთ იტყმეს, თითქოს რაღაც ეცათო მათ გულში. და-
სასრულ ქაქში განვრტყელდა სამკველი სუნი, და ყოველი
გათავდა. ესრედ, ფაშობის მძებნულმა იბოკნა სასტიკი-
სიყუდინი ანთებულს საკირეში.

ხალხი, აქამომდე მზიარული, თათქოს შეიცვალა ამ სა-
ხიდველისაგანა ჰიკრედ აღარავის მოსდიოდა დიმილი
და სიტყუჩა; გამობრუნდნენ დაღონებულნი და ყოველთ
წამოიღეს გულში რაღაც იდუმალი შიში. — ფაშა ამ ხა-
ლხში ათვალეურება იმ დაღონებულს კაცსა, რომელსაც
ელაჰარაკებოდა უგანასკენლად მწყემსი. რაჟი შეამცნია, მან
შიიყვანა ცხენი იმისკენ.

— შეიძლება ჩქვსნც გატყვადოთ მონაწილე იმ საიდუმ-
ლო ანდერძისა, რომელიც გითხრა წელან მწყემსმა? ჭკი-
თხა ფაშამ დაღონებულსა.

— იმან შიანდერძა სრულიადი თაჟისი ქონება, ანუ
ქსწორედ მოგახსენოთ, თაჟის აღაცს მე ჩამაყენა.

— ეც ძალიან ბედი მოტყელი! ნათესავო ხომ არა ხარ
რა იმისი? ჭკითხა ფაშამ.

— არც მტრობი გახლავარ, უჰანუსა დაღონებულმა: და
ამისათჳს უფრო მესჯინდისება ვასარკებლო იმის დანა-
შთენით. თუ გამოჩნდება კინზე სხუჩა, მე სიხარულით
დაუთმობ ჩემს შემკვდრეობასა.

— შინც რაში მდგომარეობს ან ანდერძი ან იმის
სამკვდრებელი? ჭკითხა ფაშამ.

— იმან შიანდერძა ციც და ცხრამეტის წლის სუჟარე-
ლი ცოლი, ერთის თემოთი კოჭლი, და ხუთის ობლით;

შხითვად ატანს ორმოც და შჯდს ცხვარსა თავისის ყო-
ჩით და ორის ქოფაკის ძაღლით.

— მომილოცამს ბედნიერება! დაბადებისას ქედ-ბედი დაგ-
უოლია! შეგაბეროსთ ერთმანეროსა. ემაწულ ქაღს პატა-
რძაღს ქარწინების ღამ გაუფრთხილდი, უთხრა იფაშამ
დაფინკით, და გაქუსლა ცხენი.

თავი 9

განულო ერთმა თთვემ მწვემისის დაწვის შემდეგ. მდი-
დრულს ქირმანის შაღებით დაფესილს ოთახში, მარგა-
ლიტით მოჭკვილს დორზედ იფადა ეიანდინ სულთანნი
და კელში ხათმაშებდა ძვრფას მარგალიტის კრიალოსან-
სა. ოთახის კარებთან მოწიწებით იდგა სოსანა დაღო-
ნუბული (ის კაცი, რომელსაც მწვემისმა უანდერძა ცოლ-
მჯლი თქვა) და მას კელში ებურა შეკრული პატარა
წითელის შეიდიშის ბოსჩა.

— რა საქმე გაქვს ჩემთან ეგრეთი, რომ ერთი გვრა
არის თურმე. მოუღალაუად ცდილობ ჩემს ნახვასა და არა-
ვის არ ანდობ შენს საიდუმლოს ჩემს მოსახსენებლად?
ჭკითხა სულთანმა.

— შენი ჭირი მომცეს ღმერთმა! მოახსენა დაღონე-
ბულმა; მე ერთი ყარობი კაცი განლაკარ სს-ჟა ქუქსენისა.

ერთი ძუძუასი ნივთი მაქუხს თქუჩნათჳს მოსართმეუად. ერთი კვრა არის ჩემმა თვალებმა ძილი არ იციან არც დღე და არც ღამე: ამ ნივთს უფთხილდებოდი, რომ არავის მოეპარა; ხერეთვე ვერა გჭბუდამდა შეჩვენების ვისთვისმე იგი თქუჩნს ფაშუბთაგანში: მეშინოდა, რომ, ვისაც ვაჩუჩნებდი, არ მოკეკლეკინებინე ჩუმად და არ დაემალა თქუჩნის დიდებულებისათჳს ეს ნივთი.

— აბა აქ მაჩვენე შენი ძილის გამკრთობი ნივთი, რა არის მაგისთანა?

დაღონებულმა გახსნა ბოხჩა და მიაართო სულთანს ქაშარი, მოჭედილი უძუროვასის თვლებით:

ეიასდინ სულთანი გაოცდა და შეხედა დაღონებულსა.

— ძმაო, ეს ვის მოუცია შენთვის? ჰკითხა სულთანმა. ან იცი ამ ქაშარის ფასი? ეს სამეფო ქაშარია.

— განაგრძელოს ღმერთმა უკუნისამდე ბედნაერი შეფობა თქუჩნის! მოახსენა დაღონებულმა: მცირედი რამ რომ უაფილიყო, როგორ შემოგებუდამდი მორთმეკას. ამ ერთის თთვის წინად დაწვეს აქ ერთი მწყემსი; სიკუდილის უამს მან ამომარჩია მე იმდენს ხალხში და საიდუმლოდ მითხრა: « რამოცს ნაბიჯზედ იმ ადგილიდან, სადაც მე დაკბოტე სულთანი ჯალალედინი და ვასირი მისიო, ერთის ნიშნობლივის ხის ძირში ჩავთვალ სამეფო ქაშარი სულთანისაო; ისიც შენ მოიხმარე და ჩემს ობლებსაც შენ გაუხდი პატრონათაო.» მე იმ ღამესვე ვიჭირაკე ცხენი, მიველ როცა იყო დანიშნულს ალაგს, გადავთხარე შიწა და ამოვიღე ეს ქაშარი კელცხოცში განვეუღი.

— მართალია, ბძანა სულთანმა, თითქოს თავის გასა-

მართლებლად მწყემსის დაწესებამო, მართლთა, თუმცა იმ მწყემსმაც მომართო ცხენის რახტი და თოფთარადი ჯალაღედინის სულთნისა, მაგრამ შე მწყემს არ დაუთმე იმისი მოკვლა. სულთნობა ეძლევა კაცსა ზევით. ღუთისაგან აღმორჩეულს შეფეს არ უნდა შეემიხვას არა თუ სიგუდინი უბრალოს კაცის კელით, არამედ სიტუჯს შეკადრებაც შეუძლებელია. ამისათვის, რა ხანჯალზედ წარწერილით ვცანი, ვისიღ იყო იგი, მე იძულებულ ვიყავ მწყემსი დამესაჯა- იმის ცოლშუღსკი გაუჩინე უღუფა.— ახლა, შენ ვინა ხარ, ან რასა მთხოვ ამ ძვრფისის ქამრის მოკრთევისათვის? —

— შენი ჭირი მომცეს ღმერთმა, დიდებულა სულთნო! მოახსენა დადონებულმა: თქუწნი სიბრძნე და სიმართლე ქუწყნის პირზედ არის მოდებული, და მეც გავბედამ ვითხოვო ამ გვარივე სიმართლე ერთს უბედურს კაცზედ, რომელიც უბრალო არის და ჭეღერქდება საშურობილეში მტრის ენით.

— ვინ არის? ესლავ განუათავისუფლებ. აღარ მინდა გამოძიება: შენისთანა მართალს კაცს მარტივო სიტუჯაც დაეჯერება. — მაგრამ ეც თხოვნა შეტად ცოტაა; კიდევ რა გსურს?

დადონებული ყოყმობდა და კვრ გუბებდა გამოთქმა.

— თქვი, თქვი! უბძანა მოწყულების გულით სულთნო: ადრევე გაძლევე სიტუჯასა იმ კაცის განთავისუფლებიას. სხუბც მთხოვე რამა...

დადონებულმა დაიწოქა.

— დიდებულა შეფეუ! ბოლომდინ მოშისმინეთ განუ-

ჩისხებლად, და შერმე თქვენნი ნება აღსრულდეს... შე
განლაკარ საქართველოდგან, განსვენებულის შეფის ღაშ-
გიორგის ერთგული ემა და იმის უბედურის შვილის და-
ვითს ღალა, სახელად სოსანა...

დავითის სახელიც ხსენებასუფ სულთანმა საშინლად
შეიჭმუნა წარბები; აღერსიანი სახე მისი შოიციო მრის-
ხანება; მას თვალბიდაცან წარმოჭსტყვდა ცეცხლის ნაპერ-
წყლები; დახეტა პირს გაჯაკრებით კრიალოსნიც და
ქამარიც და ფეხსუფ წამოიჭრა კითარც ელვა. იგი გაქა-
ნა სოსანასაკენ, რომედიც შიშისაგან მზა იუო გული
შეღონებოდა; ქსტაცა მას საყულოში კელი და შექუჯა:
— შე ვხედამ, რომ ჩემი საიდუმლო მარტო შე არ შე-
კუთვნის... იცი, შე უბედურა, მიზეზი, რისთვისაც და-
ვითი ღებება საპურობილეში?

— იმისი ერთგული განლაკარ და მომეტყვება, რომ
ვიცოდე, შოახსენა გაუჯთლებულმა სოსანამ მთრთოლ-
ვარის ხმით,

— შეგაძლიან, ანუ კისრულაბ გაამართლო იგი? ჭკი-
თხა მრისხანებით სულთანმა.

— ღუთით.

სულთანმა კელიდამ გაუშო საყულო მისი.

— დიდო სულთანო- შოახსენა სოსანამ: გამლეკ თაკდე-
ბად შეცნით ღმერთსა, და ქვენით დედაშიწასა რომ
იგი უბრალოა.

— თუ უბრალოა. განქნებ! მაგ სიტყუას ნუ ეხუმრე-
ბი: კგ შენ სიცოცხლედ ეღირება! სულთანი მსწრათლად
შევიდა სხუა რათაში, გამოიტანა დაჭმუჭენილი წერილი

„როში ჭსტეორენა იგი სოსანას.

— აჭა თუ უბრალოა!... აი წერილი თქვენის დედოფლისა!... შენ თვითნა წაიკითხე .. ნუ თუ დედა გამოიძეტებს თავის შვილის ყელის გამოჭრასა?... ეგ არის დედოფლის რუსუდანისაგან გამოგზავნილი ხემის წიგნის მასუხი:

სოსანას შიშით თვალემა აება: იგი ვერ არსევდა ასოებსა; მას ეჩუქებოდა, რომ ყველა ასოს თვესება აუღვამს და დატოვებენ. დასასრულ, რა ცოტად დამშუღდა ლევიისაგან, მან წაიკითხა:

უსანატრეფესო დიდებულო სულთანო

ხემა სიძვე და თვლის სისათლეკ!

დიდის სიამოვნებით მივიღე თქვენგან ცნობა მშჯღობით ჩაბრძანებასედა თქვენს სამეფოში. ყოველ დღე ბატე ხემა არ დაჭსტებოდა აღვლინებად დეოთისადმი ლოცვისა უვნებელად მოგზაურობისათვს თქვენის დიდებულებისა. დმერთს უსმენია ხემა ცოდვილის პირით ვედრება; მაგრამ სხუა გზით გამოუჩენია მას ხემითვს უსანტიკესი სატანველი. — უსანტრეფესო სიძვე ბატონო! ყვედრეკინებით თქვენს წერილში, რომ მითომ ხემა საყვარლის ასულის თამარის გული არ გკარებოდესთ თქვენსა და ეჭვცა გაქვსთ, მითომ მას ვერ არ ამოფხნოდეს ხემა სიყვარული ვისთანსე. თუ ეგ ეჭვი მართალია; ეგ იქნება ხემა უპირველესი უბედურება. ხემთა ყურთათვს სიმძიმე არის მავის გაგონება ამიტომ

უიერო, რომ მისაკ გაცნობო უთუოთ, ვინ უნდა იყოას დამარღვეველი თქუნსის ბედნიერებისა. ანა მკონია, რომ თამარი, აღზრდილი ღმთის შიშია და დაკრძალვით, ჩემს მუხლთა ქუნსმ, გასულიყოს სათნოების წრიდგან და გაუბედურებისას თავისი მშობელი დედა... სოლო რადგანც ამ საქმეში უკველსედ უკეთესი მსაჯული თქუნსა ბძანდებით, ამისათჳს მე არ შემოდლიან გაბედვით დანგრწმუნოთ თამარის გულის უმანგობასედ, და გულის მტკივნელობით უნდა მოგახსენოთ, რომ მაგასთან იყო სიერძით დახლოვებული ჩემი მშისწული ღაშა გიორგის ნაშჯლარი დავითი და იქმნება ჩემს საუბედუროდ ამ ემანჯღურება ნათესაობითმა სიუვარულმა დაავიწყათ მათ ეს ნათესაობა.—

ამის შემდეგ მე ჩემის თავის გასმართლებლად სხუა აღარა მშთებარა, გარდა ამისა, რომ დავთრგუნო სმა ბუნებისა, ამოვიფხუნა სიუვარული უბედურის გულიდგან ჩემის ქალისა და მშის წულისადმი, და მიხეცი ამა სოზოგადოს ჩუნსის უბედურებისა დავითი, მოვართო და მოვანდო თქუნსს დიდ სულოვნებასა, იმედი მექნება, თუმცა ძნელი საიმედოა, რომ მიუტკეპთ დავითს თავის სიუმაწვლით შეცთომილებასა და არ დააბლებთ საქართველას სამეფო ტახტსა. მეც მოვხუცდი და აღარ შემოდლიან მტრის გაძღოლა. თუმცა ჩემი შჯლი დავითი ანა თუ არ ჩამოუა ჩემს მშის წულს დავითსა სამეფო საქმეების ცნობაში, ანამედ ბევრითაც აღემატება მას და მთელი საქართველაცა ჰგონობს ამასა, მაგრამ ჩემი მშის გიორგის ანდერძით, ჩემს შემდეგ მაგას კუთვის

ტასტი, თუშტა ზირველი მაგალითი იქმნება, რომ უკანონო შჯელი შემკვდრობდეს მამის ტასტსა, როდესაც მეფეს განონიერი შჯელი დის წულები ჭყავს.—მოუთმენელად მოლოდინე ვიქნები ამ აზვისა, რასაც თქვენნი გრძელ სულავენება ინებებს გარდაანდეკინოს სკანონო დავითსა. გიდეკ გავბედავ განმეორებასა, რომ დავითი არის ჭაბუკი კაცი და ჭაბუკს ბევრი რამ მიეტეკება სიუშაწვლით. ჩემს თავის მომჭრელს ასულს თამარსა განუცხადებ დედობ-რის სვეედურსა.

დავითები თქვენნი ბედნიერების მსურველი უბედური სიდედრი რუსუდანი, დედოფალი საქართველოსი.

—უნდა რაღას იტყვი, დავითის ერთგულთა ყმავე? გაქვს რამა სათქმელი იმის განმართლებლად? შეჭყვრა სულთანმა, რა ჩამართო სოსანას წერიდი.

—ამას მოგახსენებ დიდებულთა სულთანო, რომ იმ დედასა, რომელიც ესრედ ადვლად იმეტებს თავის ნაშობს შჯელსა და მის წულსა თავის მოსაჭრელად, არა დაეჭვებარა. ჯერ ჩვენს საქრისტიანოს ქვენანაში გამგონე არავინ არ არის, რომ ბიძაშჯლები ოდესმე დასლავებულ იყვნენ შესავიწხვე სიევარულში. თუ ამაში მე ვსტეუოდე, რაც უშიძიესი სატანჯელი იყოს, ის მომავარით. ჯერ ამაში არ არის რუსუდან დედოფალი მართალი, რომ ასული მისი თამარი გაიწარდა სიერშით იშერეთში; ხოლო მეფე გიორგის შჯელი დავითი არის გასდილი მამის სსახლში ტფლისსა სულ არ იქმნებოდა მათი

ერთმანეთის გაცნობა, თამარის გამოთხოვებამდინ ორი წელიწადი. მაშინ ესენი არც ერთი ემაწვლნი ჯდარ იყვნენ და ორივეს კარგად ესმოდათ სათესლობაც, ქრისტიანობის ძალაც და ზატოისების ვადებულებაც. დავითი ხემს კელშია გასდილი, ღუთის მოეკარე, მოწყალე, სამუსიანი და ყოველს კეთილით სამსე. დიდებულთ სულთანო! განა ცხადად არა ჰსჩანს, რომ ღმერთს არა სურს დავითის წახდენა? განა იმისი უბრალეობა უკვე არ გამოჩინა ღუთის სსწაუღმა? მაკ წერილის მიღებით განრისხებულმა, თქვენს იხებთ დავითის ზღუდაში შთანთქმა. (*) ღმერთმა ერთს თქვენსს მენაჟუთაგანს ჩაგანა და დავითის ზღვაში გარდაგდების უამს მიაწოდებისა ერთი ზატარა ფიცარი. უბედური ხეში ბატონის შული დაებღაჟა ამ უიმედო ფიცარსა. იმ უამად დაწენარებულმა ზღვამ იწყო ფროთონა და მისმა სვირთებმა განაგდეს დავითი ცოცხალ მკუდარი სადღაც კუნძულში. აქ ერთმა უშულთ სოვდაგანმა იხილა ეს უზატრონო განება მიხდილი ემაწული კაცი, და წამოიუვანა თავის სახლად, ვითარც ზეცისგან მოხიჟებული შული. ხოლო დავითმა არ მოინდომა, რომ მამობილი მისი თავის საკეთით ჩავარდნილიყო ოდესმე საივთში. დავითმა გამოუცხადა მას თავისი ვინაობა და თქვენსგან მიღებული მისეუდ წერომა. შეშინებული ვაჟარი მოვიდა და მოგასხენა „ყოველი. მაშინ თქვენს მეორედ იხებთ ღუთისგან წულიდან დახსნილის უბედურის ბატონისშულისა ზატომრად

(*) ქართლის ცხოვრებაშიაც ჰსწერია ეს შემთხვეულება.

შეწერობა სხეობილესი, სადაც აქამომდე იტანჯება გან-
სუკითხავად .. ჰი მეფეთ მეფე! გონების თვლით განი-
ხილე სიმაართლე მისი და ანა ამ ცბიერას წიგნით! უხე-
ნაეს ღმერთს არ უნდა იმისი დაღუპვა. დაუბრუნე საქ-
რისტიანოს თავის კანონიერი მეფე. სიმაართლე ღმრთისა
ოღესმე აღმოაჩენს მტყუნსა და მართალსა. მაშინ, მხე-
ლოდ მაშინ დამიდაღლებ მე, რომ არ გაგასურვენიე კე-
ლი უმანკოს სისხლში, რომელიც მოგეოხეკებოდათ
თქვენსა და თქვენს შულის შულებსაცა!..

სულთმშმა სხვსაგან გაგონებოთაც იცოდა, რომ თამა-
რი იმერეთში ყოფილა გასდელი სიურმათ. სოლო რე-
სუდან დედოფალიკი თავისის წერილით აწმუნებდა მას,
რომ სიურმათ გიორგის შული დაუითი და თამარ ერთათ
ყოფილან აღსრდილნი და ამ ერთმანეთობას დაუბადებია
მათ შორის სიყვარულიო. ამ ჩვენსების უთანხმობა ეჭვ-
ნუფს ჭყოფდა სულთანსა დედოფლის წერილის სიმა-
რთლის გამო. ეს ეჭვ ეხლა უფრო განუცხოვლდა მას, რა
სოლანამ მოახსენა რომ დაუითი და თამარ დიდი ხანი
არ იყვნენ მცნობნი მის გათხოვამდინ. — რა წარმოიდ-
გინა ესე ყოველი გარემოება, და ისიც, რომ
დაუითის სიკუდილი უმევიდრებდა სამუდამოდ რუსუდა-
ნის შთანთმავლობასა საქართველოს ტახტისა, სულთანმა
უბძანა სოლანას:

— გესმის. მე კვლავინი შენმა სიტყვებმა არ დამარწ-
მენეს დაუითის უცოდველობაში, რაოდენიც აღმრული ვარ
შენიეროტულებითა მისდამი. სისხლის სისხლითარ დაიბანება.
ჩემს განუქრობულს ჭირს დაუითის ტანჯვა ვერ განჭკურ-

ნამს. წაიყვანე დაკითი საქართველოში. იქნება იმის გან-
შორებით მეც მომშორდნენ შვინი ფიქრნი, რომელთაც
შეუპერვიარ. ღმერთი იუოს იმისი მსაკუელი. სულთანმა
მოუსო ორიოდ კალამი ქალაღდსედ და რა მიჭსტა სოასანს,
უბძანა:

— აი ეს გაულებს დაკითსა სხვერუბილის კარებსა;
წაუღე მელიქ სელიძს, რომ დაკითი აქ მომგვაროს.

სოასანა მოეხზა მუხლსედ სულთანსა სისარულის ცრე-
მლით და გიჟივით გამოვარდა სსახლიდგან ბედნიერის
ბძანებითა.

«ნეტავი იმ ბატონს, რომელსაც მაგისტანს თაკ გა-
წირული ყმა ჭყავს!» ჭსტქუა სულთანმა, რა დაშთა მარ-
ტო. ქართველთ კაცთა და ქალთ ერთგულებს განთქმუ-
ლია ხმელეთსედ. განსვენებულს მამა ჩემსაც ნუქარდინსა
ამიტომ უნდოდა ცოლად დიდი თამარ დედოფალი; სი-
კმდილის ყმს, მამა ჩემმა მე დამლო ანდერძით ვალად
ვიშოვნო საცოლო მხლოდ თამარის შთამომავლობი-
სა. — ჩემგან გაგზავნილმა საქართველოში ამის გამო სე-
ლიმ მელიქმა მაცნობა, რომ ლაშა გიორგი შეფესა
ჭყავს დი: წული, მშენსნიერების ღმერთა. მე არ დაუყერე
მას და რა დავიბარე იქიდგან იგი, გაგზავნე მის ნაცვ-
ვლად ტფლისში ჩემის პატრეტითა მხატვარი, რომელსაც
ჩემად გადმოეხატა იმ ქალის სახე და გამოეგზავნა, —
მე შევამსგავსე პატარა თამარის სახე დიდის თამართან
რომლის პატრეტიც მამა ჩემს მოეპოვებინა დიდს შრო-
მით. მე მეგონა, ორივე პატრეტი ერთის ქალიდგან არის
გადაღებული, მხოლოდ ერთია დასატული თერამეტისა

და მეორე ოცდა ხუთის წლისა, ესრედ საოცარი იყო მკვანკვებმა მათი; მაგრამ სად გადაშლილი და სად კოვარი ვარდი, რომელსაც მოელის გარდაშლა შენს კელში შენს თვალწინ, შენს ყნოსვაში!... მე ტყვედ შევიქმენ სურათისა და მოუთმენელობით ვიტანჯებოდი, ვიდრე მივიღებდი გიორგი მეფის თანხმობასა თამარის შოთხოკებასედ. მე მივეკებე მას ქობულეთს; მაგრამ რა მშჳწნიერება ნახეს ჩემთა თვალთა! ჰატრეტი იმხსთან გამოაჩნდა მხოლოდ მოათუთხნილ გოგოდ!.. იმისმა ნახვამ თითქოს შთამბურა მე ახალი სიტოცხლე: თვალთ მომეტა სინათლე, დახურული გული გამეხსნა და აიშრო უნრობის ტეცხლით; შეგუბებულმა სისხლმა ჩემს იწეო ძარღვებში ჩანჩქარი, ვითარც უჭუდაკების წყარომ... ჩემი ბედნიერება გარდავასხი ჩემთა ჭჳწშეკრდმთაცა, რომელთ საჭიროებას და მწყესარებას თამარის ნახვადმდე მე გულგრილად უფურცბდი: ყოველგან გავეცი უხვი მოწყალება: დაჭირებულთ შეუმსუბუქე ჭმუნვარება, დანაშავეთ მიუტევე დანაშაული, ჰატიმარნი განვათავისუფელე!... მაგრამ სხჳათა ბედნიერების მიმნიჭებელსა, მე მსწრაფლად მომეშალა ბედნიერება, შემელეწა სიხარული!.. თამარი ვერ დავიასლოვე მე, ჩემს აღვსნებულმა სიყვარულმა ვერ გაუტოლე მას გული! მას ჩემგან არა ესიამოვნებარა, იგი კელსა ჭკრამს ეოკველს ჩემს ალერსსა. იგი სხჳაცდ ფიქრობს, სხვიითოჯ უცემს მას გული... ნეტა ვისა ჩჳწს შეზერობილი მისი ფიქრი? ვის უჭირამს ჩემი ადგილი სის გულში?... იმედ გადაწვეტილმა მოპოვებდა თამარის სიყვარულისა, მე განვიზრახე შემეყვა-

რებინა იმისთვის ჩემი თავი შიშით და სასტიკობით. ამ უგუნურს თუქრსედაც დამერთო ბორბოტი მიხეცია: იმის დედისაგან რუსუდანისაგან მივიღე წერილი, რომლითაც იგი ჩემს უმიხეთაც გაბრალებულს გულისა ჰსწყლამდა ჯოჯოხეთურის ეჭვით, და ჩემის სიცოცხლის მომწყამლავს მიგზავნიდა აქა... რომელი ქმარი მოითმენდა ამას!.. გაშმაგებული, გააღმასებული ცოფისაგან, მივარდი მე თამარს, კელი შეგებე, იძულებულ ვჭევე თავის სარწმუნოების დატყუებად, განუგდე მან საკუთარნი მოსამსახურენი, მღუფელ მთავარნი, განვაშორე ყოველს და მივახვეწე სასტიკი სატანჯული!.. მან ყოველი მოთმინებით აიტანა. მისმა მოთმინებამ უფრო აღმაბოროტა მე. მიჯნური მისა შთავაგდებნიე ზღვაში; მან არ დაარჩია იგი; ერთმა მიწოდებულმა ფირფიტა ფიცარმა დაიხსნა იგი; მენაკენი სულ დავახოცინე: მიჯნური მისი კვალად ჩავუფალ სახე-რობიდეში; მაგრამ მაინც ჩემი გული არ დაცნობა მრისხანებისაგან; მაინც არ ამომეფხენა გულიდგან ჩემი მტანჯულის სიყვარული!—ო, თამარ რამდენს ბედნიერებას მოაგლდი და მომაგლე! ესლა მე კაცს აღარ ვემსგავსები; ჩემნი ნაზირ ვაზირნი ველარა მცნობენ. ვეელას ვსტუქსამ, ვეელას უვრისხდები, ვეელას ვჭვი უბრალოდ და უმიხეცოდ; იმათი ბედნიერება და მხიარულება მშურს, ძწყინს, წინააღმდეგად მჩანს. მინდა, რომ ყოველნი ჩემსავით უბედურნი იხვენ, ჩემსავით მოუხვენებლობაში იყვნენ, ჩემსავით სამე ვქეხნდეთ გული ვარმით, ტესლით, ეჭვით!... მთელი ჯოჯოხეთი მიბრუნამს გულში. მე დაუნიშნე ჩემს თავს ეს ჯოჯოხეთი ტყუილის

გჭკო, წარმოდგენილით სიყვარულისგანს... მე გჭსტეუი, მე შეკჭსწამე თამარს ცილი. თამარს არა კითარი ჭუჭუი-არ შეეხება; იმის წეციურს თვალებში ჭსწანს ყოველი უმანკობა, ყოველი უბიწოება!... მე შეცურა ფიქრი წარ-შომიდა, მე მოკეპყარ მას გით განძნებული შეცეი. მან სიამშარტანით არ დაიმდაზა თავი თუნი განამართლე-ბჯად; მან დუმილებით მიიღო ჩემგან ლანძვა და გვემა!.. და ყოელისა ამ სისტიკების შომქმედი, კიდეე უჩივი ბედსა ჩემსა კიდეე ვამართლებ ჩემს თავსა, კიდეე ვჭფიქრობ მოგობოეა მისი სიყვარული, დავიბრუნო იმისი ნარნაჭი გული!... აღარ შემიძლიან განვიგრძელო ეს აუტანელი ტანჯუა. ერთი კიდეეა გრდი დავიბრუნო დაკარგული ბედნიერება; მივალ და მოკთხოე თამარს ბოდიშსა. კეტყვი, რომ მე დავრწმუნდი იმის უბრალოებაში; მიუტან ანბაეს, რომ დავითს ვისტუმრებ საქართველოში პატრივისტეში და თუ ამითაც არა მეშეელება, მაშინ ..

ყაანდინ სულთანა წავიდა თამარის სადგურისაკენ. თამარი, განშორებული მშობლიურს ქეტყანას; მოშორებული მას ვისთვისაც უფეოქამდა მას სიციცხლე, უკვე აღარ იყო აწდილიც იმ თამარისა, როდესაც მას ატეობდა სიანლოკე საყვარლის საქმოსა თუისისა შაღვასი. ამის აღმასის თვადნი ჩამქრალ იყვნენ ცრემლით; ბროლის მეგრდს მისსა აღარა ჭქონდა აწინდელი სისრულე; ბადდადს სახესა მისსა შეჭმაროდა სიყვითლე; მაგრამ ამ მწუხარების საბურველსაცა ქეტყე კიდეე უცხო რამ იყო იგი.

რა შევიდა თამარის ოთახში, სულთანაი შეკრთა:

თამარი დაწკებ დასისხლიანებული, ბუწუწუბ ჩამოგლეჯილი იჯდა და აფრქვტვდა მდუღარეს ცრემლსა. მის სიახლოვეს ეგდო წერილი. ეგრეთვე დასველებული ცრემლით და დაღაქავებული შავის სისხლით.

რას დანახა სულთანო, თამარმა მსწრაფლად დაავლო წიგნს კელი; მაგრამ სულთანმა შეამცნია; მისმა თვალებმა განიელკეს მრისხანების ცუცხლით, და მსწრაფლ იტატა მან ხანჯალს კელი; მაგრამ მან იმავე სიჩქარით ჩამოკლო კელი ხანჯლიდგან, ვითარითაც წასწუდა მას.

— რას ეხედამ მე ამას! შეჭყურა სულთანმა, რომელმაც მრისხანებაში თავის ტუჩებს დაუწყო კენუტა: მამ ჩემი ეტვი მართალი ყოფილა? მართლად მოტყუებული ვარ შენგან?... მე უკვე სინანულში შევედი, რომ უსამართლოდ მოგაწყარით ორივეს ტანჯუბ შეტქი!... უთუოთ გამოსაღმების წერილია ეგა სუყვარელისაგან!.. აქ მარტტნუ.

თამარმა ჯიბისაკენ გააქანა წერილი.

— ეს ჩემი წიგნია; ამსთან კელი არა გაქტს, უთხრა ქაღმა.

— ვიცი, რომ შენია, მაგრამ რაც შენია, ჩემიც არის. აქ მიბოძე წიგნი; შევიტყო რასა გწერს; ხომ არ ემდურება ბედსა, რომ შორდება აქაურობას!...

ოო, საშინელი იქმნება ტანჯუბ იმისი, ვისაც მიაქტს და მიაქტს თქტტნ შორის წერილები. — ვიპოვნი მე მას—

სულთანმა წაავლო თამარს კელში და ძალათ გამოკლივა წერილია.

—წაიღე, შეიტყე ახლა ყოველი! წარმოხსენებო ტიჩილით
თამარმა: გწყურის ჩემი სისხლი და შეგიძლიან დანთხიან.

სულთანმა შეხედა მას მრისხანებით.

—მაკ ცრემლს გაუფრთხილდი, უთხრა მან: სჯად
მოგიხდება ვინთვსმე გამოსაგლოგებლად.

ამა მუქარებით სულთანი გამოვიდა თამარისაგან. რა-
ნახა, რომ ჯერ დავითი არ მოუყვანიათ სასახლეში,
სულთანმა კაცი გაგზავნა სელიმ მელიქთან, საჩქაროდ
წარმოუდგინოს მას ცუსადი.

—რა უბედურობაა, რომ ქართული წიგნი არ ვიცი,
და ყოველი სახლის საიდუმლო სელიმ მელიქს უნდა
წავაკითხო და ვათარგმნინო ადრინდელის რუსუდანის
წიგნივით, ჰსთქუა თავისთვის სულთანმა; მაგრამ ჯერ ღ-
მარაგით გამოვტედი დავითს, ის კვლავ გაჭბუდამს უარ-
თქოხ ამ წერილსუდაცა. და იმის მოლოდინებაში სულთ-
ნი, ვითარც დაჭრილი ღამი ვიწროს გალიაში, ვარდე-
ბოდა მოუთმენელობით ხან ერთს ფანჯარასა და ხან მე-
ორეს და პირიდან ჰსცვოდა მას გაწყვეტილნი სიტყვე-
ბი მუქარებისა.

თავი 10.

ბნელს, ცივს ცადაქნილს სარდაბში ხალიჩასკედ ეჩრქა
ემაწვლი კაცი, საშისლად გამხდარი და გაყვითლებული.

ძირს ესვენა ზატარა სატი ღმთის მშობლისა, რომლის წინაშეც აფრქვევდა ეს ჭაბუკი შწარეთა ცრემლთა. აწ დროს კლიტემ მოიღო ჩასანი და შიშიე რკინის კანი საპერობილისა ჭრატუნით განიღო. სოსანა ზირველი შევარდა საპერობილეში.

—ოო, ბატონის შულო! შეჭყვირა მან: დასასრულ შენი სამართლე აგრძნობინა ვიასდინ სულთანსა ჩუჭნშია წშიდა ღმთის მშობელმა: იგი გისნის საპერობილიდგანა, რომ ჩაიბარო მისი საუფლის წულა საქართველო და უბედურებაში აღსრდილმა ბედნიერ ჭყო იგი.

დაუთ ბატონისშვილმა ძლივს იცნა ხმახედ თაკისი ერთგული სოსანა; მაგრამ იგი აწ ერწმუნებოდა არც თვალთა, არც ყურთა თვსთა.

—ოჰ, სოსან, შენა ხარჯსთქუა ბატონის შულმა სუსტის ხმით: მე მადლობელი ვარ სულთანისა, რომ ჩემს უკანასკნელის სიცოცხლის ჟამში შენ მოგვსაყენა მან მისაღებლად ჩემგან ანდერძისა. — ნუ ჭსტყუედები სოსან, სულთანის დაპირებით: მას აქედგან გაუყვარ ამიტომ, რომ პირდაპირ საიქიოს გარდამაცდოს. დროც არის: მე უკვე სიცოცხლე მომწეინდა და გასმზადებული ვარ უშიშრად წარუჭსდგუ ჩუჭნის საერთო მამის წინაშე. ძსოლოდ ეს მშთება საწუხრად, რომ ვერც შენ გარდაგისადე სამაგიერო შენის ერთგულებისათვის, ვერც დარბაისელს სელიმ მელიქსა მის მამობრივის მზრუნველობისათვის ჩემხედ ამ ვურღმულში. — ჩემი უკანასკნელი თხოვნა ესლა არის შეტთან, სოსან რომ ჩემი გვამი არ იეოს ამ ქუჭყანსა დაფლული ანუ ზღვაში შთანთქმული თევსების შესაგ-

შეუღდა. ჩემი მამობილი ვაჟიანი შოგტემს სხსარჯოსა; თუ
სულთანმა სუბს მოგტა წამალებიანე საქართველოში, მშო-
ბლაურს ქუჭყანაში, და დამფალით მტხეთის კეკელსია-
ში, რომ მდუმარე საფლავი ჩემი მანტ ჭევედრიდეს
რუსუდანსა და იმის შთამომავლობასა!...

— რას ბძანებ, ბატონის შუღო! მოახსენა სოსანამ:
ნუთუ მე ზირველი გამოვიქტეოდი მახრობლად შენის
სიკუჭდილისა? — დმურთა სუ დამასწროს მაგ დღეს! აბ-
ძანდით, გარდუხადეთ მადლი წმიდა ღუთის მშობელსა,
რომ მადლმან მისმან შემუსრა კარნი საშურობილისა
თქუჭნისანი და დანახვა სულთანს სიძირთლე თქუჭნა.

— მართალია. ბატონის შუღო, მოახსენა სელიმ შე-
ლიქმა: დიდმა სულთანმა მოიღო თქუჭნსუდ მოწყალება:
იგი განთავისუფლებს ჰატირობიდაგან და მას სურს
აავისის ხათულის ზირით გამოგიცხადოს ეს მოწყალება.

— გმადლობ, შენ ძლიერო დმურთო! სიკუჭდილის კა-
რებთან მიტანებულს მიბრუნებ კვლად სიცოცხლესა, ჰსთ-
ქუა დავითმა. ცრემლიანის თვალთ იგი კმთხვია ღუთის
მშობლის ხატსა, და მიიღო შუბღსუდ. — იგი წამოიწია,
მაგრამ დასუთულმა დიდის ხნის ვდომით და დასუსტე-
ხულმა, დავითმა დაიბანბანა, სოსანა და შელიქი მივა-
ჩუნდნენ, შეუსდნენ მას მხართა ქუჭშ და ისე გაფრთხი-
ლებით გამოიყვანეს გარსუდ. სოლო დღის სინათლესა
დავითმა ვერ გაუმართა თვალი. შელიქმა ჩამოაფარა მას
უკლებსუდ კელტახოცი, ჩასო ტრანტრეკანდში და წარუ-
ღინა სულთანსა.

რას სულთანმა ნახა დავითის საშინელი სიყუთლე და

გამხდრობა, მის მრისხანეს სახესედე გადირბინა კმეყოფილების დიმილია. იგი ხანგრძლივ ჩატქქრდა დაუთის ჩამქრალთ თვალბში, თითქოს ჭსტკებოდდა ტანჯვთ და ღწუნარებით, რომელნიც გარდაჭყენოდა დაუთის სახესედა.

დაუთიმატ შიშით წაიკითხა სულთნის მრისხანეს სახესედა, რომ იგი დაუბარებია მას სრულბით არა იმი-სათჯ, რომ გამოყცხადოს განთავისუფლებ. კაცი, რომელსაც სურს მოიღოს მოწყალება, ჯერ სახეს დანახვებს მოწყალებ და სულთნის თვალბში კითხულბდა იგი მხლოდ თავის სინოცხლის გარდაწყეკტილებასა. ამ ფიქრ-მა სრულბით მოჭსწყეკტი იგი დონესედე და რ მიუშო დივანსედე; აღახნა დაუთიმა თვალნი სეცისადმი, და გუნბაში შიასბარა სული თჯი დმერთს:

სულთანმა თვალბით ანიშნა და სელიმ მელაქი გამო-ვიდა ოთანადგან.—

დაუთის სულთნის სინუმე, და მრისხანებით დეტქე-ბა უფრო აშინებდნენ, ვიდრე შირდაშირ სიკჭდინის გამოცხადება. ამისათჯ, რა ნახა რომ სულთანი არ იწყობს მასთან ლაშარაკსა, დაუთიმა მოახსენა მას,

—თქვენ მოკედლოთ მოწყალება და გებძანებინათ ჩე-ში განთავისუფლება. გმადლობ, დიდებულო სულთანო, რომ მიგიღიათ მოთმინება და შრომა დარწმუნებულ ხარტ ჩემს სიმართლესედე. თუმცა გვიან არის, მაგრამ შინც უმჯობესია გვიან იყო, ვიდრე არასოდეს.

—ჭო, დავრწმუნდი!.. მხოლოდ ესლა დავრწმუნდი იმაესედე, რსედაც აქამდინ ექვში ვიყავ. ახლა შენს სეინდიის დაკითხე: რაში უფრო უნდა ვიყო დარწმუნებუ-

ლი, შენს დახმავლში, თუ უბრალოებაში? გულზედ და-
იდე კელი, შეხედა ღმერთსა, თუმცა იგი ღიღი ხანაა
აღარა გწამს, და ისე მიპასუხე.

— გულზელაც კელს დავიდებ, ღმერთსაც პირნათლივ
შავხედამ და სკინიდისის სიწმინდითაც მოგახსენებ, რა-
ინა თუ ესლა შეგიძლიანთ დაწმუნდეთ სიტყუ-სედა ამ
ცილის წამებისა, რომლითაც მე მსვრიდნენ თქუქნის
წინაშე, არამედ პირველს ცნობის მიღებასედეკე უნდა
ჩატეფურთხებისათ პირში მისთვის, ვინც კტრე კანდიერ-
ბით შეეხრა თქუქნის ჰატოხსებას!

— და გულ გრილად შეუფრებინა, ვითარც ჩემს ცო-
ლს, ჩემს თვალს წინ, აცინებს და ატირებს მიჯნურა-
თავის მიწერილის წიგნითა. განა? — შექყურა სულთინმა:
ერთი მითხარ, რას უხამდი შენ იმას, ვინც ამ გვანს
ამბავს კარდაგანდენდა? — ესე იგი, როდესაც მათი გასამ-
ტეფუნებელი წერილი კელში ჩატვარდნოდა?

— ორივეს დავახოცვიებდი განუკითხავად! მიუგო
დავითმა.

— შე უბედურო! შენვე წარმოსთქვი შენის თავის სი-
კუდილი! ესლა მეც აღარა შემადრკოლებს რა მაგის აღ-
სრულებასედა... აი შენგან მიწერილი თამართან
უგანასენელი წიგნი, რომლითაც აფრქვევინებდი მას ცრე-
მლსა. დასასრულ მეც მეშველს და დავიჭირე თქუქნის
წიგნების წამლებ მომტანი... იგი ყველში გატედა...
ველარც თამარმა დამაღა... ესლაც იტყვი, რომ უსამართ-
ლოდ გაპურობი და ტეუილს მიხეცებს გიკრეფ ღანს-
დუმაკად?

ამასთან ამოიღო სულთანმა კიბიდან წერილი, რომელიც თამარს წართო კელიძემ, და შიგულა დაკითხა.

— წაიკითხე, დარწმუნდი შენის გამოსათხროელის თვალებით, რომ ღმერთი ბოლომდინ არა ჭყარამს შესთავს სიყვარულს! —

დავითმა იფიქრა, რომ ეს წიგნიც იმ გვარათვე ეშააკობით იქმნება შედგენილი, ვითარც რუსუდანს მოეწერა აღრე სულთანისათვის, და ამისათვის დავითმა ყურადღება არ მიაგლო ამ წერილსა, დაგოთი ცხადათ სეღამდა რომ მისი სიკუდილი ზუცილეგელია და აღარ დაიშდებდა თავი სულთანთან გასამართლებლად. მან შეკრიბა უკანასკნელი გულის ძლიერება და მოახსენა შტეიცედ:

— სულთანო! მე ვსეღამ თქუწნს აღცხნებულს თვალეზში ჩეშის სისხლის მწუკრებალსა. რატომ არ იღსრულებ გულის წადილსა? ვინა გევისთ შემანბრელებელი ჩემს სიკუდილში? კარგათ იცით, რომ საქართველოდგან არა ვინ გამომესარჩლება, და გულიც რომ ეწოდეს ვისმეს ჩემთვის, ჩუმად ცრემლის ჩამოგებასაც ვერ გაჭბეღვენ: უოკელს ცრემლს რუსუდანი მიიღებს ორგულობად თავის გამო და მეჩემე იგი მათ აღარ შეუშრობს იმ ცრემლსა. მაშასადამე რათ იშდებლებთ თავსა იქამდინ, რომ შედგენილს წერილებს ხმარობთ ჩემის სასეღობით თქუწნის მეუღლის უმატიურობასეღ! იქნება თქუწნასა და რუსუდანს არათა გჩანდესთ მისი ჰატიოსნება, მაგრამ მე არ დამავიწელება სიკუდილადმდე, რომ თამარი მამიჩემის დისწულია და იმის და რუსუდანის ნამუსში კარეთივე განსსევაება არის, რადგენიც თქუწნსა და ღმერთს სავა-

რთავს შორის!... ამისთვის ჩემი სიკუდილი არ უნდა
ჭსტებდეს თამარს არა კითარს ჭუჭუნს... მიმეტი
მსჭრებლად ვალატებს და ასრე თქვენს სიდედრს,
რომ ამას იქით შეუძლიან განუერთებელი ძილი იქო-
ნიოს; მას აღარავინ არ ეუღლება შემცილებელი მეფო-
ბის გვირგვინსედა... საქართველომ კარგათ იტოდა ჩემი
მისეზი, რამათვისაც რუსუდანმა მოტყუებით გამომისტუ-
მბა მე აქეთ: იმის შულის დავითის ტანტყედ ასსედე-
ლად ჩემი სიკუდილი უნდა ყოფილიყო პირველ ფეხის
კიბედ! . ღმერთი არა ჩქარობს. იგი მოგთხოვს ყველას
ჩემის სიკუდილის ანგარიშს... ისტორია დაჭსწერს
თქვენსა და რუსუდანის შაკობა მოქმედებათა სისხლის
შედნით. დროება კერ შეუცვლის მას ფერსა. განიუღიან
ათასნი წელნი, და შთამომავლობა წარმოსთქმამს თქვენს
სახელებს ზინდით და დრტვინვით!

სულთანმა გაიციანა მწარედ.

— მერწმუნე, უთხრა მას სულთანმა: ისტორია არ და-
ვიწყებს, ჩვენს მოქმედებასთან ჩაუმატოს ეს წერილიც.
რომელიც არცხენს საქართველოთ მეფეთ ჩამომავლობა-
ს... ისტორია მეტად რეგვენად მომისხენიებს მე, თუ
თქვენის მდაბლის მოქმედების კვალად არ დატან-
ვამ შენცა და თამარსცა.

— იმ საცოდავს რადას ემართლებით! ნუ თუ მარტო
მე არა ვემარკავ შსხეკვლად თქვენის უსამართლეობის?
ოჲ, სულთახო! გემინოდეს ღმთისა: ოდესმე შენც უნდა
მოტყუდე და მისცე მას ჰასუსი...

— განა ეს შენგან მიწერილი წიგნი, შელებილი ჩემის

ცოლის ლაყების სისხლით ამის კითხვასკედ, არა კმარა ჩემს გასამართლებლად ღმერთთანაც და კაცთანაც თქვენს დახრცვაში? განა ღმერთი ჭკითხამს იმ ქმარსა, რომელიც მოლაღატის ცოლის და იმის მიჯნურის სისხლში დაიბანს კელებს?.. თამარი უგვე ადარა მალამს თავის მოქმედებას; შენ ტყუილად ცდილობ იმის გამართლებასა.

დავითს საშინელმა ფიქრმა გაურბინა თავში. «ნუ თუ სულთანს იმიტომ უნდა თამარის სიკუდილიც, რომ შეშვეგ რუსუდანთან შეერთდეს ცოდნით გარდამავალის ქორწინებით და გაათათრეს საქართველო?.. ღმერთს შობებულა დედაო! შენ იხსენ საუფლას წულუ შენი ამ ჩემის ფიქრისაგან. წარმოისთქო მან შედრტკინებით. — და დავითმა უნებურად აიღო კელში წერილი, რომლითაც სულთანს ქმინდა განზრახულება თავი ემართლნა მათ დახრცვაში.

ამ წერილის კითხვაში სულთანსი თვალს ადევნებდა დავითსა, რომლის სახეც გამოაქსთქუაშდა განცვიფრებასა.

— ამას ს რას ვხედავ? რაები მესმის? შეჭყვრა გაოცებით დავითმა, რა დაასრულა წერილის კითხვა. — ვინ მოგვით ეს წერილი? საიდან ჩაგვიარდათ კელში? მომტანი ხომ აქვე გუაკსთ? ჭკითხამდა დავითი სულთანსა.

— მაგის გამოძიება შენთვის რა საჭიროა, უთხრა სულთანმა: საკმაოა, რომ არის წერილი თქვენსი გამამტუეუვნებელი; დანაშთენი ჩემი საქმეა. —

— გეტყობათ, თქვენ არ იცით ეს რა წერილია, უთხრა დავითმა: თუ მართლად სხუა მიზეუნი არა გქქვრა ჩემს დასადუზავად იმ უბედურის ეჭვს გარდა, რომლითაც მოწამლავ თქვენსი გული რუსუდან დედოფალმა,

იტყობო, სულთანო, რომ ეს წერილი სრულებით მამა
წოდებს მე თქვენს წინაშე. და აცხადებს ასეთს საიდუმ-
ლოსა, რომელიც მე და თქვენ არა გგცოდნია. ეს წე-
რილი არის მიწერილი თამარისაგან ერთს უმარჯულ კაცს
თავადის შჯლთან შალვასთან, რომელსაც მე გარჯად გიც-
ნობდი და შეგობარიც ვიყავ. ამ წერილითა ჰსჩანს, რომ
თამარი თქვენს მოთხოვებამდინ ყოფილა საიდუმლოდ
დანიშნული იმ შალვასად. ეს ანბავი ჰსჩანს არც რუსუ-
ლანსა ჰსცოდნია... რაკი ეს წერილი თქვენ ჩაკვარდნით,
გგონებ თამარმა ახლა აღარა დამალოს რა და დაწერილებით
მოგახსენოს ყოვლი.

სულთანიც გაცდა ამ ცნობასად. მაგრამ ისევ მამი-
ნვე ეტეში შევიდა. მან იცოდა რომ სიყვარული და დიდი
რება კაცს ბევრს რასმეს მოახერხებინებენ. მან იფიქრა,
რომ ეს წერილი თამარსა და დავითსა შორის ად-
რევე არის შედგენილი ოსტატობით და მოგონილი და-
ნიშნული საქმრაც მოსყიდული ეყოლებათ, და ჰქონიათ
პირობა ამ წერილის გამოჩენისა მხოლოდ მამინ, რომ-
დესაც მათ დაადგებთ გაცხილება.

ცალკე გამოკითხვით მე ჩქარა შევამცნე მათ სიმართ-
ლესა და სიმტყუვნეს, და თუ მატყუებენ, მამინ ნუ მო-
ელან ჩემგან შეწყალებას! ჰსთქვა თავისთვის სულთანმა.
ჟერ ერთი დარწმუნდე სელიმ მელიქისაგან რაც ჰსწერია
ამ წიგნში.

სულთანმა მოუწოდა სელიმსა და რა შეიყვანა ცალკე
ოთახში, ჰქითსა:»

— შეგიძლიან, სელიმ, დამარწმუნო, რომ რაც დავით

ბატონიშვილი ზის საპერობილეში, მისთვის არაგის წიგნი არ მიუწოდებია ჩემად, ანუ თუთ არაგისთან არ გაუგზავნია?

— არა თუ წიგნი გაუგზავნია და თუთ მიუღია, მთაბრუნებულ სკლიშმა გაბედვით, მე შემოდინ დაგარწმუნოთ რომ ზის სხვისა და ჩემს მეტს იმის საპერობილეში არა სულდგმულს არ შეუხედნია დღევანდლამდინ. — თუ იმასთან ან წიგნს შეაპარებდნენ ნა გამოიტანდნენ იმისაგან, ამაგუწინეთ იმდენს ნაჭრად, რადენიც ასე იყო იმ წერილში. — საპერობილეს ასეთი შტეკელი ჭყავს, რომ მე ჩემს თავს ისე ვერ ვენდობი, როგორც იმასა. —

— მაშ აბა ეს წერილი წამიკითხე, უბძანა სულთანმა რა მიქცა მას თამარის წერილი.

სულთანმა წაიკითხა და მთაბრუნებულს უთხრა, რომ სულთანმა დაუთმოს ბატონიშვილსა.

სულთანმა უბძანა სულთანმა: ეტყვი დაივიწყო, რომ მე შენთვის ეს წიგნი წამიკითხება. ეს ასეთი საიდუმლო არის, რომელიც, როგორც ძლიერი საწამლავი, გახუთებს თავის ჭურჭელსა, თუ რომ გარჯათ არა აქვს ზირი მოკრული. გულმა და გონებამ არ უნდა იცოდეს, რაც შენ ენა წარმოასთქო. სულთანმა თავი დაუკრა.

სულთანმა გამობძანდა და შევიდა თამარის სადგურში; სულმისკი უბძანა დაუთმოს არ მოშორდეს.

— თამარ! უთხრა დამხედვებით სულთანმა, რა შევიდა მასთან: მე წლან სასტიკად მოგეპყარ შენ ეჭვსაგან გულგანისხლიანებული და არ შეეობრალე შენი მწუამრება რომელიც ეტყე მწარეს ცრემლს გაფრქვევინებს. სინანუ-

ღით მოვილტვი შენთან ჭმუნვარების შესამსრებ ექებულად. მე ქმარი ვარ შენი, ღუთისაგან მოცემული და თქვენის წესით ნაკურთხი; გამოიყვ მიწხარება, მითხარ ნამდვილი მიზეზი ძაგისი და გაძლეე მეფურს სიტყუასა, გაძლეე თავებად საფლავთა მამი ჩემის ნურადინისასა და დიდ-თა წინაპართა ჩემთა, რომ ყოველი შენი წარსული მოქმედება დავივიწყო, მოვიხმარო ყოველი ღონის ძიება, რომ შეგიშრო თვალითაგან ცრემლი და ავაყვავო შენი გული; დაგიბრუნებ შენს საწმუნოებას, შენს მღუბელ მთავრებს, მხოლოდ მართალი მითხარ, ვითარი საიდუმლო ნაღველი გაწვევს გულსკად; რათა გაქმს ებ გულიჩემთს დახურული, რა წიგნია ესა, რომელმაც გარდააქცია შენი ღამაზნი თვალნი ცრემლის წყაროდ?.. გაძლეე მეფურს სიტყუასა, რომ შენი ჭსწორეს თქმით განკათავისუფლებ ტანჯვისაგან შენს ბიძაშულს დავითსა, თუ გინდ ის იყოს მიზეზი ჩემის უბედურებისა, გავისტუმრებ მას ჰატივისტებით საქართველოში და შენც გაგატან იმას, სადაც შეგიძლიან დარჩე იქამომდე, ვიდრე შენი გული მოინდომებს კვლად აქ მოსვლასა.

თამარმა შეხდა მას ცრემლიანის თვალით, ამოიხსნა და მოახსენა:

— უბრალოდ ნურავის ნუ ჭსტანვამ ჩემის გულგრილობისგამო შენდამი. ყოვლის უბედურების მიზეზი მე ვარ და მხოლოდ მევე უნდა გარდამხდეს სამართლიანი ჩისხუა ღუთისა და შენი. იცოდე, რომ, ვიდრე ჩემს უბედურად მივიღებდი შენის ცოლობის წოდებასა, მე უკვე გიყავს საიდუმლოდ დანიშნული ერთს გაცხედ.

რომელიც უკვე აღარ არის ქრისტესანსეუდ; ეს საიდუმლო იყო ქრისტესისათვის დაფარული. მაგრამ დედა ჩემმაკი იცნობდა. ეცნა და ჩემი უბედური საქმროც ბევრს კვტადენით და ვევედრქნით დედაჩემსა, რომ უარი შემოეთვალა შენთვის ჩემს მოთხოვებასეუდ, მაგრამ მას ზირჭჭარი კერ დავაწერინეთ, და რა ამოიფხუნა მან გულიდგან ყოველი დედობრივი გრძნობა, ბუნებისაგან მიცემული, მე ძალიან ძალად მომათხოვა შენსეუდა. მე მსურდა ყოველივე შენთვის მომქსენებისა ზირველს ნახვაშივე, მაგრამ შიშმა ენა დამიბა და სიყვარულმა ჩემის ზირველის საქმროსადმი, რომ ჩემის გამოცხადებით მას არა აუტყხონდა, მომათმენინა ყოველი შწუსარება და ტანჭჭა, რომელთაც სამართლით მოველოდი შენგან... ჩემი ბიძაშვილი დავითი სრულებით უბრალო არის შენს ეჭჭში. დედაჩემს დავიწეობა სულიცა და ხორციც დავითის ცილის წამეში, რომელმაც ჯერ აქამომდე არა იცისრა ჩემის უბედურების შემთხვევისა. უკვე ჩემი დანიშნული მომჭეუდარა; იმის სისხლით არის შელბაქეუბული ეც წერილი, რომელიც მე მივსწერე მას და ვსთხოვდი დაეშუროს დედასთან ჩუქნის საიდუმლოს გამოცხადებასა და შეაყნოს იგი ჩემს მეორედ გათხოვებაში; მაგრამ, როგორც მოგახსენე. დედამ არ შეგვიბრალა, და მიგვცა ღრივე მსხუჭრზლად ტანჭჭითა... იმის შემდეგ მეც აღარ მანინებს საჭედილი განაგრძელა თამარმა, და ამიტომ ვჭბეღამ ვაღვიარო შენს წინაშე ყოველი ჩემი საიდუმლო, ვითარც ჩემის მოძღვრის წინა, საიქიოს წარდგენის ყვამსა.—აქ თამარმა მოუთარხო სულთანს მოკლედ ყოველი თავისი გარ-

დასავალი შალვასთან, კიდრე შეიქნებოდა იგი სულთნის შეუღლებად. რასაკერძეელი დამალა ისინი, რასაც საჭიროდა არა რაცხამდა, რომ მას ჰსცოდნოდა.

თამარი ელოდა, რომ მისი მოთხოვნა განაჩისებს სულთანსა, მაგრამ განცუფრებით ჰხედავდა, რომ იგი თან და თან მხიარულებას ეძლეოდა და თხოულობდა მასთან ბოდიშსა, რომ შან გაბედა მასსვე ეჭვის მატანა ბიძაშელთანა.

— ეხლა ყოველი მჯერა და ცხადია ჩემთვის, უთხრა სულთანმა თამარსა, რა მან დაასრულა თავისი მოთხოვნა. მადლობა დმერთსა. რომ დროით შეგიტეე ეს ამბავი და არ გავერე დავითის უმანკოს სისხლში. ოჰ, თამარ, შენ რომ ყოველი ჩემთვის ადრე გეთქვა არც დავითი დაიტანჯებოდა ამდენს, არც შენა და არც მე. მაგრამ, ჰსხანს, რაც დმერთს ჩუქნოთ შუბლზედ დაუწერია, უნდა გარდაგვედომოდა კიდევ. კაცი თავის ბედნიერებას მამინ უფრო ჰგონობს, როდესაც უბედურებას გამოივლის. მე ეხლა მრჩება მხოლოდ შეგიტეო, ვინ მოგიტანა შენ ეს წერილი, შენი მწუხარების განმასლებელი და ჩემი მოსვენების დამბრუნებელი, ანუ ვინ განსობა შენის ჰიჯელის დანიშნულის სიკუდილი?

— ჩემა ნაღველმა დრო არ მომცა ყოველი დაწერილებით შეგიტეო, მოახსენა თამარმა: მაგრამ რაც ვიცი, ისიც საკმაოა, რომ ჰსწორე იყოს იმ საცოდავის სიკუდილი. — ამას წინად რომ თქუქნის ბძნებით დაწოთ ვიღაც მწუემსი, რომელსაც დაეხატა სულთანი ჯალაღდინი და იმის კეხირი, დახოცილების ტანისამოსი და

თოფიარადი ხომ თქვენს გეობძებინათ სელიმ ფაშისათვის; ფაშას ამ ტანისამოსში ერთის ახალუხის მხარსედ, ენახა დაკერებული ფარჩის ბუდე, რომელშიაც საქართველოს ხალხმა იტის შექვეყნენ ხოლმე ავტარონსა ანუ წმინდა ნაწილებს, დასაფარველად ავის მავნესიგან. ეს საქრისტიანოს ნიშანი ფაშას ჩემთვის მოეკრთმეოდა, რადგანაც იმისთვის გამოსაყენებელი არ იქნებოდა. ეს ბუდე მე აქ დაკარგევიყენე. და ჩემის მტრის თვალმა იხილოს, რაც მე ვნახე იმაში... რადესაც გილანი აიღეს ქართველთა ბიძის ჩემის ლაშა გიორგის დროსა, იმ ქალაქის გასაღები და დროშა მოართო მას ჩემს უბედურმა დანიშნულმა შაღვამ... მაშინ მეფემ თავის გულის ნაწილი უბოძა მას... ეს ნაწილი და ეგ ჩემგან მიწერილი წიგნი ჰქონდა იმ საცოდნავს ამ ბუდეში შეკერული და კლავსედ დაკერებული... ჰსჩანს, რომ იმ სულთანებთა შორის, რომელნიც დაუსოცია მწეემსსა, მოუკლამს ის უბედურ დღესედ დაზადებული შაღვაც... და თამარმა ამასთან მოუმატა ცრემლს დინება.

სულთანი მეტად დარწმუნებული იყო სელიმ ფაშის ერთგულებასედ, რომ მას ეჭვი ჰქონოდა რამა სიწორის გამო თამარისაგან ნათქვამისა.

— კურთხეულ იყოს ღმერთი თქვენნი! კურთხეულ იყოს ჩვენსება თქვენნი! ჰსთქვა სულთანმა: ამ წიგნის გამოჩენაში მე ვხედავ დუთის განგებულუბასა, რომელმაც აღშაცია მრავალს ბოროტ მოქმედებას.— ან გამტყუენებ შენერთგულებაში შაღვასადმი: მიგიცია ლეჟური სიტყვა და ტყვე ყოფილხარ ბოლომდინ მაგ ჰატიოსა-

ნის სიტყვისა, თუმიც მრავალი ტანჯუნიც გამოგატარა
მაგის გაუტყულობამ. მხოლოდ ღუთიური სათნაობიანი
ქალი ადასრულებდა მაგას, სხუა კერავინ. — იმედი მაქვს
რომ ამის შემდეგ შენი დაღვნილი ცრემლი იქმნება
მხოლოდ სიხარულისა. — მე დანაშაული მაქვს ეგედასთან,
მაგრამ ჩემს დანაშაულში უმეტესი დანაშავე არის რე-
სუდან დედოფალი რომელმაც თავის მზაკვრის წყრილით.
ამსო ჩემი გაშმაკებული გული ეჭვანულების კესლით. არ
მინდა შევიტყო დედი შენის განზრახულება, რისთვისაც იგი
მკვდა დავითის უმანკოს სისხლში... მე ვერა კვბოვებ
სიტყვასა მკვითხრობა ბოდიში მასთან იმ სიტანჯუნი-
ლისთვის, რომელიც მან გამოიარა ჩემს კელში. არ
ვიცი რა ჯილდოთი შემოიღიან დავაიწყო მას ეს ყო-
ველი განუღილი უსიამოვნება.. აი, თამარ, ეს ძურფასი
ქამარი ჯადღედინის სუფთისა, რომელიც მამართოთ
დავითის ერთგულმა უმამ სოხანამ. ეს კვთუნის დავით-
ისა და არა მე. შენის კელით შემოაკარ მას ეს ქამარი;
ატაროს მან მოსაგონებლად იმ მძიმე დღეებისა, რომ-
ელმაც გამოვლო მან სტამბოლში ჩემის უსამართლოე-
ბით, და სახლოვად იმა დაუიწყარის ჟამისა, რომელსაც
იმის თავისუფლებასთან მეც დამიბრუნდა დაკარგული სი-
ხარული და გული ჩემის თამარისა... მე მივსტემ დავითს
სამეფო სასახლეს კარის კაცებით და მოხელეებითა.
იცხოვროს აქ რადენი ხანიც სურს ვიდრე საქართველო
დამიხდდება; გვედები რომ ჩემს სიამოვნებამ დავაიწყოს

ანუ შეამსუბუქოს მოგონება იმისაგან გამოკლილის დღეებისა.—

მას ღროის შორის წელნი რბოდნენ, რომელთ განმავლობაში ჩინგის ხანის შულების დაყენებულნი ნოინები ჭიფობდნენ და აბეგდნენ საქათველასა. ბოლოს რუსუდანიმა გაგზავნა დიდის საჩქრებით წარჩინებულნი თავადნი ჩინგის ხანის შულებთან სათხოვნელად დაუბრუნოს საქართველოს ტახტი მის შუას დაკითსა, მათ მოიღეს მოწყალება და გამოგზავნეს ფარმანი, რომლითაც ჭხდიდნენ მეფედ ორივე დაკითსა რუსუდანიის შულსაც და ლაშა გიორგის შულსაც. ამ ცნობამ დიდად ასიამოვნა საქართველოს დიდებულნი, რომელთაც მაშინვე ამოარჩიეს თავიანთ შორის რამდენითე წარჩინებულნი გვარგანნი თავადნი და გაგზავნეს კონსტანტინოპოლს სულთან, თან სათხოვნელად—დაუბრუნოს საქართველოს ტახტის მემკვიდრე ლაშა გიორგის შული დაკითი.

1356 (ჩტვ-სა) წელსა შინისის ჰიჩველსა, მთელი სტამბოლი ფეხსედ იდგა ნაკთ საყუდელებთან. ათი ათასი მეტი თვალი მიქცეულ იყო შავისზღვსაკენ, რომელსედაც ამაყად მიტურამდა აფრებ აშლილი ხომალდი: მას მიჭყვანდა დაკითი, ლაშა გიორგის შულებრწყინვალის ამალით საქართველოში, სადაც ელოდნენ მას გვირგვინი მეფისა გა ერთგულება ხალხისა.

ეიანდინ სულთანი და თამარიც უყურებდნენ ზღვის ჰიჩვედ აღშენებულს მარმარილოს სასახლიდგან ამ

სამაღდსა, გიდრე თკაღნი მათნა მისწუღებოდნენ;
საღღ რადესაც სივრცემ დამალა იგი, მათ დაღონებით
შესუდეს ურთი ერთსა, და ერთმა მარტაჩიტის შსგავსმა
აბოღმა ცრემღმა ჩამოიზბინა თამაჩის დაწვსუდ: მას
მოაგონდა თავისი მშობლიური ქუჩყანა, თავისი წარ-
სუღი ბედნიერება, თავისი საყვარელი შაღვა...

23 ივანურის 1862 წელსა.

ტფილისი.

დასასრული.

ჭური.

ორმოც კოკიანი ჭური
ცარელი გაცმა ნახა;
რაც ჩაჭსძახა მოკვკარ ყური
რომ ჭურმაც ის ამოსძახა.
მე მაშინვე მომაგონდნენ
ზოგნი ერთნი უმაწვილები:
რასაც კი გაიგონებენ;
ჭევირიან დალოცვილები.

თ. აკ. წერეთელი.

(კრილოვით)

გამღვლელები და ძაღვები.

სადამოს უამს მოდიოდენ ერთათ ორი მეგობარი
და ერთმანეთში ჭქონდათ მათ რიგიანი საუბარი.
ჭიშკრიდან წუშაკი ძაღლი მათ გამოუხტათ უცება

ღრენა დაუწყო და ერთი კიდეგან შემოუყვავა;
 მის ხმაზედ ორმოც ძაღლმდის სხუნა ზედიზედ
 მოცვიანდა,

და ერთი გამკლელთაგანი არ იყო კიდეც შეშინდა;
 ქქას წამოაკლო მან ხელი, მაგრამ მეორემ უთხრა მას:
 «დაესენ! კერ განხუმებ უფროც დაიწყებენ ყეფას;»
 მთავო შენსეღ უკეთ გიცი ამ ძაღლების ხასიათი!
 და მართლაც, რომ გადაადგეს მათ ნაბიჯი ერთი ათი,
 ძაღლებმა სიწმინდისაგან ყეფას მოუკლეს ცოტ-ცოტა,
 და ბოლოს იმათი ყეფა სულაც აღარ ისმოდა.
 შურთანები სულ ჰყეფენ, რადგან სხვებს ესაზებებიან,
 მაგრამ ხმას რომ არ გასცემენ, იყეფენ და დასტვებიან.

თ. აკ. წერეთელი,

პროგნოსი.

(ბარბიეღამ).

რას გკმისხურებენ აბა ჩუჭნ ისტორიის მაგალითნი,
 დროთა ცვლილება, გამოცდა, საუკუნეთ მოძღვრობანი,
 როდეს სამარცხვო უღმერთობა, დაუნდობლობა ხელს
 ახლად
 უზომოდ მამადგან შჯღში გადადის კჳალად და კჳალად?
 ჳი, უგუნურნო! დამბრმალნო! დიდი ხანია რატა ჩუჭნ
 წინწილითა და ნაღრით . . . კლადადეთ,
 ერთობ ქუჭუნისა ზირსედა და ყოველს სულსა ვახსრეთ?

კახაბერული გვიშეგრძენ ჩუტნ ჭლოცვით უოკელნი
 ერნი,
 რომ სიმშჯეს კახაბერდით, დათუნის გვრგვინით მისილნი.
 ჩუტნ ვლადებდით, სკესენი წმინდითა სსსრებითა,
 ღმერთას შტკიდის სიყვარულით, მას ზედან გულ წმუ-
 ნებითა,
 და ან კვთუქრობდით მაშინა: რომ იგი ღმერთა თვს
 მსხუტწმლთა,
 კვლად ჩუტული მწუგრვალე, მოგვთსოვდა ერთი რაათა...
 ჩუტნ გხვდავდით ცას უღრუბლათ მისილსა წმინდის
 ჭყერით,
 ლაყვარდოვანსა, მშუტწნიერს, ვრტელსა მკობილსა ნათე-
 ლით;
 და ღრუბელიგი საშინლად ჩუტწსა თავზედ ზავდებოდა--
 ძლიერდებოდა თან და თან მომსწავო ქარიშხლისა,
 მაშინ ჩუტწ ახლად ვინილეთ უინნი უღმერთონი ძლი-
 ერნი--
 ღრთათა შათ ძუტწლთა დამმტრობნი, საზიზღარ შემარ-
 ტყენენი:
 სიტრუე, მისისნი მუხთლობა და ურტხ

წუგრვილი აღმატებისა და კატთა დამანთქმელობა.
 ჩუტწ შემდგომ კიდევ ვინილეთ უჯერო საშინელება
 ან გვრწმუნოდით ჩუტწ თვალთა, გვამრწუნებდა დაჯერება:
 ვით კაცი კაცზედ გბილთ ღრტენით სისხლის სძელად
 აღიტურვა,
 და იწყო ღენა მდინარებნ სისხლმა უმანკოთ მოღვრილმა;

ვიხილეთ, ვით გულთ დედათა, შიშისგან დაყინულებთა,
 ვით მინას სამსეს უბრალოს ეუმბარა უწყალოდ ლეწდა.
 ჩქნ განვიცადეთ; მუღეტელნი, მზღვეარნი ძლევა მო-

სილნი,—
 თვის გამტეხნი, მშფოთარნი ძლევის გვრგვნით შემ-

კულნი;
 ვნახეთ მახული უწყალოდ გმირული ქალთა გულებში,
 ძუძუთა ბავშვნი აღფხვნილნი თჳსთ დამწკართ დედათ

ხელებში,
 ეოკლ რიგნი სასწრობანი, დროთა განკლილთ და სა-

ზიზღართ,
 აღგვდგენ თვაღწინ გვეჩქნენ უფრო მოსილი სამა-

გლად,—
 რათ არ გვაშოროს ამ იჭვსა, რომ წარმატება სოფლისა
 წინ არ წასულა არადეს არცა თუ ერთსა ნახიჯსა.

ანტ. ფურცელაძე.

1861 წელსა, დეკემბრის 19 დღესა. ტფილისი.

ფუტკარი.

რატომ არ გესმის ჩემო ფუტკარო,
 ბუხთა კელმწიფავ შენ თავანკარო!
 წახვალ, კიდემდის, სად ბინდი გასწრობს,

სად წუძა, ჭექჭა, გზაზე დაგარზობს!

მაჭვდები კრახანს შენსა მეტოქეს,

რომელი ცდილობს გაცაბას მასეს.

კანკალით, თრთოლით ფოთოლს ეკვრები

და შიშისაგან თითქოს რომ ჭკუდები!

ასე მაშურალი, ოფლ-შეუძმრალი,

უნდა ვსთქვა, რომე ხარ შესაწყალი,

ესდენ მშვრლობის თუძვა გაქუს ვალი--

მარამ მაინცა ვაჟ შენი ბრალი!

დაუცხრომელად დღე მუდამ ზაფხულს,

რისთვის იწელულებ მაგ უმანკო გულს?

ცხადათა ჭხედავ, რომ შენს ჭირნასულს

მალთ ვართმევენ მკაცრად შენასულს!..

დიმ. ბერიევი.

საქართველოს მეუის გიორგი მეათცხრამეტის მეუობა.

(განგრძელება)

აღმაჭმადხანის მიერ დაპყრობა ტფილისისა.

წელს ქრისტესით 1995-სა, ქორონიკონს 183-სა, მოვიდა უაჯარი აღმაჭმადხან, რომელმანცა დაიპყრა სპარსეთი, სრულია სპარსეთისა მხედრობითა, და მოუკლინა მოციქულნი მეუისა ირაკლის, რათამცა ზაქყუოს მის თანა, და შეერთოს მას და აღუთქმიდა მრავალსა წყალობასა, და სრულიად აზარბუჯანისა (ე. ი. სრულიად აღრიბუჯანის) მიცემასა, ქუჭუ კელმწიფეებსა მეუისა ირაკლისას; ხოლო მეუემან ირაკლიმ არა მიიღო, არცა ერთი წინა დადებანი მისნი. ვინაჲდგან მეუისა ირაკლის სხუათა შესობელთა თჳსთა თანა აქუდა ერთობა, რომელ-

ნიცა აღუთქმიდეს შუწკუნასა მტკრთა ზედა მისთა მსუ-
დრობითაცა, და ფუღითა, რომელთაცა ზედა იმედოვ-
ნებდა;—

მაშინ აღამაჴმადხან, მსწრაფლისა აღძვრითა, სხუთ
გზით წარმოვიდა, რეცა არა მომსგელელის საქართვე-
ლოსა ზედა. ხოლო ხანმან ყარაბაღისამან იბრამე გა-
ნუმაგრა მას ციხეე შუშისა, ვინადგან იბრამე მას
იყო მოწილებისა ქუჭლე შეფისა ირაკლისასა, არა მო-
ლაღატე ექმნა შეფისა: და ვითარცა იხილა აღამაჴმადხან-
მან განმგზავრებაე შუშის ციხისა, და ვინადგან ციხე
შუშისა მდებარეობისაგან ბუნებით ესრეთ გარემოზუ-
დვილ არს მათაგან შეუაღითა, და კლდეთაგან საღთა
და მადღათა, და აქუს მას მხოლოდ გზაე ერთი რდენ
კლდეიერი, ვიწრო, და ფრიად მადღად აღსავალი და ძნე-
ლი, ამისთვის თან წარხდა მას აღამაჴმადხან და ფრია-
დისა სიმსწრაფლით მოვიდა ტფილისისა ზედა უცნობე-
ლად. მაშინ შეფისა ირაკლის არა აქუნდა სრული განმ-
სადებულებაე მტკრთა მიმართ, იმედულისა შეზობელ-
თა თვსთა მოშველებისასა: სცნა რა მოახლოება აღ-
ამაჴმადხანისა, აყარნა ტფილისისა მცხოვრებნი, და ში-
ყარნენ ივინი არაგვისა ზედა მთიულეთს: ხოლო რომელ-
ნიმე და არა მრავალნი მცხოვრებნი ტფილისისანი დაშ-
თეს ტფილისისაკე- ეგრეთვე დედოფალი და სასწაულებ-
ბანი თვსნი წარავლინნა შეფემან მუნვე მთიულეთად. და
თვთ შეფე, მცირედის მხედრობითა დაადგრა ტფილისს.

იყო მაშინ შეფისა ირაკლისთანა შეფე სოლომან შე-
ლრე იმერეთისა, შობილი შეფის ასულის ელენეს მიერ:

ჭყვა მეფესა სოლომონს თანა მსედრობანი იმერთანი, კაცნი ვიდრე ორი ათასი ოდენ და მეფე ირაკლის თანა იყენეს მაშინ ორიათას შუდასაღმდე მსედრობა თვისი, ცხენოსანნი და ქებთონი- ამათ შორის იყენეს ქიზიყე- ლნიცა, და არაგველი მცირედნი, მაგრამ კაცი გულ- კანნი ფრიად; ხოლო ძეთაგან თვსთა არავინ ჭყვა თვს თანა, მხოლოდ ერთი ოდენ ვახტანგ, და ორნი ძის ძენი თვსნი დავით, და ძმა მისი მეფის ძე იოანე. ხო- ლო მაშინ გულგანად იყენეს ესე მეფის ძენი და ბრძო- ლა უეკეს აღამაღხანს სხუასა და სხუასა ჟამსა, და სძლევეს მტერთა. მაშინ იმერთაცა მსედრობანი ბრ- ძოდეს შამაცად, და ეგრეთვე ქიზიყელნი და არაგველი ფრიად მსხედ. ხოლო ძე მეფისა დავით მსედრობასა მას შინა უმეტეს ყოველთასა აღმატებოდა სიმხნითა.

ჭყვეს აღამაღხანს მსედრობანი სამეოცდა ათი ათა- სნი რჩეულთაგან სპარსთაცა ხოლო ამათ ებრძოდეს მსედრობანი მეფისანი მხოლოდ ხუთი ათასაღმდე კაცი ოდენ. მაგრამ ესრეთ ძლიერად ებრძოდეს, რომელ გინ- და და უკუნ აქცევდეს ყოველსავე მსედრობასა სპარსთასა და არა რიდებდეს თავთა თვსთა სიკუდილსა, არამედ შე- უსრუდიან ვიდრე დროშეაღმდე აღამაღხანისა, და წინა- შე მისსა სრვიდიან სპარსთა უწყალოდ, და თუტა მიე- ცემოდინ სიკუდილსა.

ბანაკი აღამაღხანისა იყო სოღალუხს, რომელიცა შო- რავს ტოვილისსა ერთისა ეკვითა, ანუ ერთისა ფარსანდითა (რომელ არს შუდა ვერსი), და გარემო ბანაკისა აქუდა თხრილნი და ბურჯნი მიწისანი, რათამცა, ყოველივე შე-

ცარი ზედა დასხმაჲ შეემთხვას მხედრობისა მიერ შეთვისა
ბანაკსა მათსა, ძრვიელ ედგათ გამაგრება მას შინა:

დღეს დიდ შაფათსა, ათსა რიცხუსა სექტემბრისასა
ბრძოლა უფო შეთვის ქმან დავით მეწინავეთა აღამამად-
სისათა, ველსა ზედა კრწანისისასა, მეწინავეთა ათსითა
მხედრობითა. და ჭეუტაბა თჳს თანა იმერთა მხედრობანი
მცირედნიცა. და იყოფოდა მუნვე თავადი იმერეთისა მხე-
დართ მძღუანი, სხლოთ ხუცესი წერეთელი ზურაბ და
სარდარი მემარჯვენე ქართლისა თავადი ამილახვარი ოთარ.
იოანე მუხრანის ბატონი თავადი მემარცხენე სარდარი.
ხიზიყის მოურავი და სარდარი ზაქარია, თავადი ანდრო-
ნიკეს შჯლი. ფრად მსხედ ბრძოლეს სპარსთა მეწინავე-
თა, და აღტეს იგანი, და მრავალნი სპარსნი მოსრეს
მას დღეს შინა.

ხოლო დღესა შაფათსა იმევე რიცხუსა. ია-სა რიცხუსა
ენკების თჳსასა (რომელ არს სექტემბერი), განვიდა თჳთ
მეფე ყოვლითა მხედრობითა თჳსითა, ბრძოლად სპარ-
სთა. და დაადგინა მხედრობანი თჳსნი დასასრულსა სე-
იდაბუდას ბაღათსა (რომელსა სეიდაბათს უხმობენ), და-
ადგინა, და განუენა იგანი ხუთ ნაწილად: ა, მარჯვენ-
ნესა მხარესა დაადგინა შჯლის შჯლი თჳსი შეთვის ქე
დავით, რომელიცა ზემოთ გზით ტფილისად შეკალს.
და გზასა მას შეეყრებიან გზანი სოლოლაკისა და ტაბა-
ხმელისანი, და ეგრეთვე სეიდაბათსს სამუდამა გარდმო-
ვლის, ყორჩაღლის კერძ, მუნთა გზაჲ იწრო, და შე-
ეყრების იგიცა ქმეტი მოსა გზასა ტფილისისასა: ხოლო
ყოველთა ამით გზათა და ადგილთა შიდამონი ყოველ-

ნიკე კლდეური, თიურნი, და იწრონი არიან; დასდგა მუნ პირის პირ მტერთა მეფის ძე დავით, და დასტუნა ყოველნივე გზანი კანონიერად. და აქუნდა თჳს თანა ნაწილიცა არტილერიისა, ექუსი საშუალი და წკრილნი ტეტელ სასროლნი (ე. ი. წარბაზანნი): ბ. მეწინაჲდ გა-
 ნაწესა მხედრობანი რჩეულნი, რომელთაცა მძღუნად ჳყო შჯლის შჯლი თჳსი მეფის ძე იოანე. მარცხენა კერძო მარცხა იოანე მუხრანის ბატონსა: კჳლად ქმნა ორნი სსჳანი გუნდნი, და დადგინა მხედართ მძღუნად ერთისა მის ძე თჳსი ვახტანგ: და მეორედ მისცა მძღუნელობასა ქუჭუ ამილახვარის ოთარისსა. და დადგინა იგინი მასლობელ თჳსსა, რათამცა რომელსა კერძოსა სჳირო იყოს ბრძოლასა შინა, მიაშველოს მუნ იგინი: ე. ხოლო იმერთა მხედრობანი იყვნენ მძღუნელობასა ქუჭუ ზურაბ წერეთლისასა. დასდგეს იგინი მარჯვენით კერძო მეფისა: ყოველთა შორის მხედრობათა მეფისათა იყვნენ ქუჭითნიცა და ცხენოსანნიცა დაწესებულ კანონიერად თჳს თჳსთა მძღუნთა კელისა ქუჭუ: მაშინ უბძანა მეფემან რათამცა მეწინაჲდნი იგი მხედრობანი განვიდნენ ხეჳს მას, სადაცა სდგა მეფე მასლობელ მისსა და მეისვე, ძღუნეობითა მეფის მის იოანესითა, განვიდა მხედრობა კელსა ზედა კრწანისისასა. ხოლო მარცხენით კერძო ხეჳის მის პირსა სადითცა მისწუდებოდა ტყვა წარბაზნისა მტერთა, დადგინა მუნ არტილერია და მსუბუქი. წარბაზანნი იყვნენ ყოველთა შორის მწყობრთა.

კარგოვე მეორესა მხარეს მტერთა მხედრობანი განა-

წებს აღამამდხანმან რომელიცა ადგილინი გამოურჩია მათ სარკებლად, და დაადგინს მათ ზედა ათათხმეტნი სხუანი და სხუანი დიდადიანი მწეობანი, რომელთა შორის აქედეს წარბასანნი და წამბურავნი სკამაინი.

აღმოვიდეს მადლთა ზედა გორათა კლდეერთა სოღა-ლეხსა, შავნაბადისა, თელეთისა, კრწანისისა, და გარემოთა მისთასა მსედრობანი სხარსთანი იგი, და მამართეს მსედრობათა ქართველთასა. მაშინ მოიგონა ღანუ სავკრეკელი აღამამდხანმან. რამეთუ ჭეკეს მას ბოლომდის თჳს თანა განუშორებლად მხედარნი შინაგანთაგან თურქმანთა, მოზიდულნი კაცნი ექუსი ათასნი, რომელნიცა არა ეგრეთ მოყვარე არიან სხარსთა, და არცა სხარსნი მათნი არიან მოყვარენი, არამედ სძულსთ მათ ფრად ურთიერთი. და თჳთმცა იგინი ორივე არიან მძემდინანი, გარნა განუოფილი არიან იგინი სეკტითა, და ეგრეთვე წესითა და ჩუქულებითა: ესე თურქმანნი ერთბამად იხმო მას ჟამსა აღამამდხანმან და უკანით მხედრობისა თჳსისა დადგინს იგინი, და დასდგა თჳთცა მათ თანა, და ამცნო მათ რათამცა უკეთუ მებრძოლთა მხედრობათგანი ივლტოდეს ბრძოლისაგან შიშითა წინა-აღმდეგათა მუისკე მღტოფურე იგი, დიდი იყო, გინა მცირე, უკეთუ მხედართ მთავარიცა იყო, მუისკე მოკლან იგი. და აღასრულეს მათ სიხარულით ბრძანებული იგი. და რომელიცა ივლტოდინ ბრძოლისაგან სხარსნი მუისკე უწეალოდ მოიკვლოდინ მათ მიერ.

იწეეს ბრძოლანი დილასა, შუალამიდგან მეშუდესა ჟამსა და ბრძოლდეს მეწინავენი მხედრობანი მეფისანი სავკრეკე-

ლად. მაშინ მიაშქლნა მეფემან კჳადად ქუ თუსი ვახ-
ტანგ მკწინაკეთა მხედრობათა, და სხუათაგანცა გუნდთა
აღმორჩევით მებრძოლნი. ხოლო მხედრობათა მათგან
ადგომივნეს კაცნი მამაცნი ხიზიყულნი, არაგველნი, და
ფშავ-ხევსურთა, შეესჯდეს სპარსთა მხედრობასა, მალა-
ლითა მათ კლდეოთა გორათა და მთათა ზედა, და ბრ-
ძოდაც მათ ესრეთათა სიმხნითა, რომელ კინდა მის-
დრიენეს მხედრობანა სპარსთანი სიკლტოლად

გვალად მცხოვრებთაგან ტფილისისათა გამორჩეულ
იქმნეს კაცნი მამაცნი, და მარჯუენნი, რომელთაცა აღიწ-
ნიეს წინამძღუერად თუსად კაცი ვინმე მსახიობი (რომელ-
სა საზანდრად უხმობენ), ესე იყო ერთი წარჩინებულითა
მესაკრავეთა, და მსახიობთაგან მეფისათა, მუსიხი და
გომედიანტი. და ესე იყო უფროსი მსახიობთა, და
ცნობილი იყო სამეფოსა სახლსა შინა: ესე იყო გვა-
რეულებითა და სარწმუნოებითაცა ქართველთა, რომელსა-
ცა სახელს სდებდენ მანაბულად: ესე მოუძღუა გუნდსა მას
ტფილისელთასა მტერთა მიმართ და ეპურა კელთა მის-
თა ბარბათი. ე. ი. დარა, და უკვირდა მას ზედა შადი-
ანსა, ე. ი. ხმასა მას რომელსაცა, ღებინსა შინა დაუკვი-
რენ, ჟამსა შინა უმეტეს სიხარულისასა, ვინაოდგან კმაოდ
ესე განამხიარულებს მსმენელთა: ხოლო მებრძოლნი ესე
იქნეს მკვრცხლნი, და მიმართეს ქუჭლითთა ამათ, ბრძო-
დაც მტერთა ფიცხელად. და შეერთდა გუნდიცა ესე
გუნდსა შორის ფშავ ხევსურთა, არაგველთა, და ხიზი-
ყულთასა, და ჭუჭუნი მათ ატაკა მტერთა მიმართ, და
მიიწივნეს ვიდრე დროშეხადმდე აღამაჭმადხანისა, და მი-

სტატუსს დროშანი რაოდენნიმე მხედრობათა აღმამად-
 ხნისათა, და მრავალნი სპარსთაგანნი მოსწყუტნეს წინა-
 შე მისსა; იხილარა აღამამადხანმან სიმხნე ესე ვითარი
 ქართველთა მხედრობისა, გზუგუზრდა ფრიად, და იტყოდა:
 «სიუმითგან ჩემით, ვიდრე აქნამდე, დამიყოფიეს
 ბრძოლასა შინა, არა სავა მიხილავს მე წინა აღმდეგნი
 ვითარ ესე გაცნა ჩემად მოძაროთ ჭყოფდენ ბრძოლასა.»
 მაშინ შოუწოდა სხუათა შესვენებულთა მხედრობათა ქუჭ-
 ითთა, მახანდარანელთა, და სხუათა, რომელნიცა ჭუკს
 უკანით მხედრობისა მისისა, და ფარვით მდგომარენი
 და დასვენებულნი იგი მხედრობანი შემოაბა ურიცხვნი
 მაშკრალთა მათ მებრძოლთა, განგარგ; ლებითა წესი-
 ერთთა: ხოლო ვინააღვან მხედრობანი ქართველთანი
 ფრიად დამაშკრალ იყვნენ, ამისთჳს, თუშტაღა დაუძღურ-
 დებოდეს, მაგრამ არა ეგრეთცა მისცნეს თავნი თჳსნი
 უსურებასა, და არცა იელტოდენ იგინი ურიცხუთა მათ-
 გან ძლიერთა, და ბრძოლასა შინა გამოცდილითაგან წი-
 ნააღმდეგთა, არამედ ვიდრე უკანასკნელ ძალუდეთათ მათ,
 ბრძოლეს სიმხნითა უაღმატებულესითა ძლიერად რაო-
 დენ და ვიდრემდის ბუნება გაცისა თჳს იდებდა, და
 ძალ ედვა ბრძოლად, და რაჟამს არღარა ძალიდებოდეს
 უმეტეს მისსა შრომად, მაშინ განწირნეს თავნი თჳსნი
 და შეწირნეს მსხუჭრზლად საყვარელისა მამულისა თჳ-
 სისა, და წინაშე მეფისა თჳსისა სახელოვნად დასთხიგ-
 ნეს სისხლნი თჳსნი. —

იხილა რა მეფემან სიმხნე ესე ბრძოლისა, რაოდენ-
 ნიცა ძალუდვა, და ჭუჭის მხედრობანი, მიაშუქლნა. გარსა

უმრავლესნი და კინლა სრულიად მოსწყვიდნებოდეს და შტირედნილა განურნეს: განგრძელდა ბრძოლაჲ ესე დილისა დაწეობითგან შუდისა ჟამით, ვიდრე მესუოეს ჟამადმდე: თუმცაჲა მეფისა კვალად არა ნებ ვლა უკუნ ქტეკაჲ, არამედ მახლობელთა და ერთგუდთა მისთა მოასხენეს რჩევით რათაშტა მორიდოს შეფემან, და არა მისტეს თავი თჳსი სიკჳდილსა და განსაცდელსა, არამედ ეტუოდეს მეფისა. « უწყის ყოველმან სკიპტროსა თქტტნისა ქტტშუ მეოფმან სიმხნე და გულოვნება თქტტნი, და რომელ არა რიდებდით თავსა თქტტნსა სიკჳდილსა ერისათჳს შენისა, და მსხტტრბლ ექმნები მამულსა საუვარელსა, მაგრამ თუ სადამე გჳწიოს შენ ძჳრი ანუ ბოროტი რადმე უშეტეს განლანენ მტერნი, და უყოფენ ძჳრსა ქტტყანასა ჩტტნსა: » თუმცაჲა მოასხენებდეს მეფისა ესრეთ, გარნა კვალად იყოფებოდა მუნვე.

ხალა მხარესა მას რომელსტა სდგა მეფის ძე დაკით, ოდეს იგი ბრძოდეს სპარსნი და ქართველნი ურთიერთარს, აღამამადხანმან მიგსაკნა მას, ზედა მხედრობა ცხენოსანნი სამი ათასი რჩეულნი მებრძოლნი, არამედ ჳსმლო მათ მეფის ძემან დაკით და იოტნა იგინი ვიდრე მხედრობადმდე სპარსთა, და თჳთ ეგრეოვე სცჳდა მითკაღუელსა მისსა მხარესა. მაშინ მხედრობამან აღამაჳმადხანისმან შეუკრეს გზანი, მაგრამ სიმხნითა თჳსითა განაპნეს მათ მხედრობანი მტერთანი, და ესრეთ მოვიდეს მეფისა მიმართ დაშთომილითა მათითა მხედრობითა, რომელთატა მოეწყუდნეს მრავალნი სპარსთაკანნი, და თჳთ მეფის ძენიტა განბასრულ იყვნეს

სრულიად სისხლსა შინა; მაშინ მოქსლნეს სპარსნი სა-
და იგი იყოფოდა შეფე, და მოუხდეს აღმატებულთა
ძლიერებითა, და კინილა მოჭკვლიდეს შეფესა, ანუ
შეიპერობდეს, უკეთუ შულის შუღი შეფის ძე იო-
ვანე არა იყომცა მუნ. რომელნიცა ყოველითურთ აღმა-
ტებულთა და სკვრკელითა სიმხნითა, რაოდენითა-
მე მახლობულთა მით, რომელნიცა ივენეს მას ჟამსა
შინა შეფესა თანა მებრძოლნი რამეთუ არღა უმეტეს
სამას ასთა კაცთა მებრძოლთაგან, კიდე დაშთესღა ბრძო-
ლისაგან. არაშეღ უმეტესნი სრულიად შოწვევტილ იყ-
ვნეს სახელოვნად, კვკეთა შეფის ძე იოვანე მახლობელ
ზანისა მისისა მოსრელთა სპარსთა, და უკუნაქცივნა, და
განარინნა გელთაგან მათთა შეფეა: ვითარცა იხილა
აღამაჭმადმან უკუნ ქტევად შეფისა, მოუწოდა შეისვე
სხჟათა ახალთა შესვენებულთა თჳითა მხედ-
რობათა, და მომართა შეფესა, და შეუდგა უკანა, დიდი-
სა ძლიერებითა. და თუმცა ტფილისის ციხით სცემდეს
ზარბაზნებითა მხედრობასა სპარსთასა, ვინადაცა არა
ჭყვა ვინმე ერთი უფროსთაგანი ტფილისის ციხისა,
ფრად მხედ იზოვა მას ჟამსა შინა. და ზევითგან მა-
ღალთა მათ შათა კლდიერთა ზედა მდგომარისა ტფი-
ლისის ციხით სედაბეთის გარდმოსავალთა გზათა ზედა
ესროდა სპარსთა, რათამცა კერა უძლონ შემოსვლას
ტფილისისა, და მრავალნი სპარსნი მოსწოდეს მით, მაგ-
რამ ეგრეთცა სპარსნი არა იელტოდეს, არამედ შეოვი-
დეს ტფილისისა შინა, რომელნიცა ყოველითურთ განუ-
მაგრებელი იყო არცაღა ივენეს მხედრობანი მას შინა

არცა მოქალაქეთა ერნი სრულიად ქალაქისა მის. და
 რადეს შემოვიდა მხედრობა სპარსთა ქალაქად მანაში მე-
 ფე განვიდა ქალაქით, ხიდსა ზედა ავლანბრისისა, და გა-
 ნემტზავრს არაგვისა კერძოსა: მოსწუდეს მას ბრძოლასა
 შინა სპარსნი უმეტეს რვა ასთა, მხედრობათაგან მეფე-
 სათა, მტირედნიდა დაეტევენეს. ხოლო თავადთაგანი მე-
 ფისათა მოსწუდეს თავადნი აბაშიძე იოანე, ქე ნიოლანოზ
 დიამბეგისა, რომელიცა იყო მახლობელი ნათესავი მე-
 ფისა ირაკლისა, დიდისა კერძოთ, თავადი გურამისძელი
 გიორგი, ქუმულად სახელ დებუდი, და ესე იყო ერთი
 უპირველესთა მოხელეთაგანი არტილერიისა, და მცნვი-
 რიცა არტილერიის კელოვნებისა. ესე იყო მას ყამსა და
 ადგილსა მას უოგელთა მათ მოხელეთა არტილერიისათა
 მძარტველი, და გულოვანი ფრიად ჩინებუდი: კუალად
 მოიკლეს მუნვე გაბრიელ მაიორი არტილერიისა, კაცი
 ფრიად მხნე და განსწავლული. ესენი ფრიად საუკარველ
 და ჰატივტემული იყვნეს მეფისაგან. ესენი იყვნეს ბრძო-
 ლასა შინა ფრიად გამოცდილნი, და ამათ ძლიერად და
 ფიცხელად ამოქმედნეს არტილერია მეფისა, და შე-
 ძრწუნესცა სპარსნი მოსწყუტნეს ზარბაზნთა მიერ
 და ფრიადისა ღუაწლითა, კერძარს ძალადუთ მათ, ბრ-
 ძოლა. ხოლო უკანასკნელ, უოგლითა მოზარბაზნებისათა
 თვისითა მოსწყედეს ერთობლივ, ზარბაზნთა თვისთა თანა:
 კუალად მოწყედეს სხუანიც ჩინებულთაგანიცა, კაცნი მს-
 ნენი. გარნა მეგრძოლნი ებოდენი მოსწყედეს, რომელ,
 რადეს განვიდა ტფილისით მეფეჲ, განუჭმს უკუჭმ მსო-
 ლოდ კაცნი ვითარ ას ორმეოც და ათნი, და უმრავლეს-

ნი მათნი იყვნეს დაკოდილნი: ხოლო ოდეს განვიდოდა მეფე ტფილისით, განუტევა მეფე იმერეთისა სოლომონ, შჯლის-შჯლი თჳსი სამეფოდ თჳსად, რამეთუ ბრძეკს მხედრობათაცა მისთა მტერთა მიმართ სახელგანადა. არამედ უკანასკნელ, ოდეს იგი მეფე სოლომონ წარემართა გზასა თჳსსა, მაშინ უცნობელად მისსა, განკეუნეს მას მხედრობისა მისისაგან კაცნი რაოდენიმე. ჭკონებდა მეფე წინარე წარსლვასა მათსა. გარნ, დაადგურენ იგინი ადგილსა დაფარულსა უკანით, რამთამცა არა იხილნეს იგინი მეფემან მათმან. და ოდეს განემოცა მათ მეფემ, იწუეს მათ ავაზაკებრივ მიაქმედებამ. რამეთუ სადაცა ჭკონენს გზათა ზედა სახლეულებანი ტფილისელთა მცხოვრებთაგან აურილნი და მღტოლვარენი, განძრტვად მათ კელ ჭეუეს, და რომელნიმე მათგანნი განძრტვნეს, ხოლო სხუანი ხიზანნი სიმინითა თჳსითა ჭთარვიდეს თავთა თჳსთა. და ესრეთ გარდავიდეს იმერნი ქიჭქანასა თჳსსა.

მაშინ ქე მეფისა დავით გუნდითა თჳსითა ჭსდგა მასკე ადგილსა. ვიდრე მახლობელად ჟამადმდე მწუხრისა და რაკდენ გზისცა მივიდეს მას ზედა სპარსნი, მარადის სძლია მათ, და უკუნ აქცივნსა. ხოლო იხილა რა რომელ აღივსო ტფილისი მხედრობითა სპარსთათა, და მეფეცა განვიდა ტფილისით, მაშინ იძულებულ იქმნა იგიცა მიქტეკად მთაბორისა კერძ მთათა, და კლდოერთა და იწროთა განსაკვალთა გორათა, და დამალნა ზარბაზანნი იგი. რომელნიცა აქუდა თჳს თანა, ხეკვსა შინა საგურისასა კინამდგან შეუძლებელ იყო განვლად ურემთა

გზათა მათგან, და არცა შესძლებულ იყო განსულა შენით მინდვრის კერძობათა გზათა ზედა დიდთა, რამეთუ გზანი და მინდორნი მოცულ იყვნეს სპარსთა მხედრობისაგან, ვიდრე დევის ნამუხლადმდე- და ესრედ განაჩინნა ზარბაზანნი იგი, რათამცა არა მისცნა იგინი კელთა შინა მტერთასა: და ეგრეთ იწროთა გზით განვიდა, და განუშორა მტერთა. და დღესა შესამესა მივიდა არაგვისა ზედა მთიულეთს ჰაჰასა თვისსა თანა ირაკლის და იყოფოდა ძეუესა თანა განუშორებლად, ვიდრე მიქტევაძე აღამამდხანისა.

მაშინ შემოვიდა აღამამდხან ტფილისს წინამძღვანელობითა ჯავახან განჯელისათა, რომელიცა იყო გგარეულებითა უაჯარკე ზიადლოლებად კომობილთაგანი. მიუძღუა ესე აღამამდხანს ჰალატსა შეუისასა: ხოლო იხილა რა ჰალატი შეუისა, მოკლელა ყოველნი ადგილნი, და სახლისა შინაგანნი, და რაჲცა სთნდა მას საუნჯისაგან და ჰალატისაგან და ჰალატისა შესამგობელთა ნივთთაგან აღიღელა თუთ, დანაშთისა უბძანა მხედრობასა თვისსა განძრევად ყოველთა ნივთთა, და საუნჯეთა. და შემდგომად მისსა უბძანა რათამცა ეკვლეისანიცა ტფილისისანი ყოველნივე განსძარცუნეს, და ყოველნივე სადგურნი და ჰალატნი შეუისა წკერთა, თავადთა, ახსნურთა, და მოქალაქეთანი დაწვა. და მცხოვრებთათჳს გაყვანა ტფილისით; მოქალაქენი, გინა სხუანი, რათამცა ყოველნივე ტყვე ჰყონ მათ, დიდნი და მცირენი. ხოლო ტფილისსა შინა მცხოვრებთაგანთა მრავალსა ადგილსა განუმაგრნეს სახლნი და ქუჩანი, და მრავალნი სპარსნი მოსწყეტნეს

და მრავალი განმარტებული მათგანი, ღამე, დაფარულის გზით, იღუმალ განვიდეს ქალაქით, და ივლტო-ჯეს. ვოვალნი ტუკენი ტუილისისანი, რომელნიცა შეი-პურის განიყვანეს გარე ქალაქისა, ბანაკსა შინა მათსა, რომელნიცა აქუნდა სოღალუხისა სოფლისა მახლობელსა კელსა ზედა, ვირსა ზედა მდინარისა მტკვრისასა. ხოლო ადგილი იგი შორავს ტულისსა ერთისა ევითა (ე. ი. ერთის საათის სავალის გზით, ან შუდ კერს ოდენ): თუნიცა ტუილისსა შინა ტუვე ქმნილნი იყუნეს საში აიასადმდე. მაგრამ მუნ მოსახლეთა თავადთა, აზნაურთა და ჩინებულთა მოქალაქეთაგანნი, არა მრავალი სული და-ტყვევებულ არს.

(განგრძობება შემდგომში იხილეთ.)

კასაოცარი ჩუჭლები.

ინდოელები ბუენოსაირესში ხშირად გამოიცვლიან ხელზე სახელებსა. ამასიქმოდენ ინდოელები, ამიტომ რომ ეგების მით გადაჩნენ სიკუდილსა, რომელსაც აქუს იმათი სფიქრით, სია ყოველის ოჯახისა და ადამიანისა. თუ ინდოელების რომელიმე ოჯახში გინმე მოკუდება, მაშინვე დიდი და ჰატარა, მამაკაცი თუ დედაკაცი, გამოიცვლიან სახელსა, რომ ამით მოატყუონ სიკვდილი. გულწრფელ ინდოელებს ჰგონიათ, რომ თუ მეორე შემთხვევაში სიკვდილი ეწვევა იმათ ოჯახსა, მაშინ კედარ მაგნებს გატსა, რომელსაც უწერია გასვლა ამიერ სოფლითაცა. ცა. რაკდენსაც შორს მივსწუთებით ცის დაუსრულებელ სივრცესა ჩუჭნის სასტრონომიო იარაღების შემწეობით, მით უმეტეს გარსკვლაკების სოფელი, რომელიც სჩანს ცაში, გააღვიძებს ჩუჭნში ეურადლებსა. ჩუჭნ არ ვიცით, რა უფრო უნდა გვიკვირდეს, დაუსრულებელი გარსკვლაკების ოკეანი, თუ გონება კაცისა, რომელმაც გამოაჩინა სჯული და საუკუნო წესი იქ, სადაც თვითონ გვიჩუჭნება უწესობა.

კატის ენაზე არ იშლება რიცხვ, რომლითაც შეიძლება აღდეს გამოთქმის სიგრძე ცისა. ვინ იცის, რაჟღერ შორს გაიწუდება კიდევ სოფელი იმ ზღუდიდამ, სადამდისინაც შეიძლება მივსწუდეთ გერშელის სასტრონომის დურბინდით. ჩუწნ ვიცით, რომ მცირე უამს, ერთ მინუტს, ნათელი გაიბუნს სიგრძესა ორს და ნახევარ მილიონ მილს, ასე რომ ნათელი მზისა,—რომელიც შორავს დედამიწიდან 20 მილლიონ მილზე, შესწუდება დედამიწას 8 მინუტს. მზის ზევით მეორე მზე ასეა დედამიწიდან შორს, რომ მისი ნათელი ჩუწნამდინ მოაწევს მხოლოდ 9 წელიწადს და სამ თვეს; კიდევ იმის ზევით მახლობელი ვარსკვლავი ასე შორავს დედამიწას, რომ იმისი ნათელი ჩუწნამდი მოსწუდება 21 წელიწადს, ერთ თვეს, ექვს დღეს და ხუთ საათს; ზოლიანის ვარსკვლავის ნათელია მოაწევს დედამიწამდინ 43 წელსა.

ჩუწნ ვარსკვლავ-მრცხველებმა გასაოცრად სწორეთ განსაზღვრეს ფერი და ძალა ვარსკვლავების ნათელისა, რომ ეს იქონიონ მხედველობაში რომდესაც გამოიკვლევენ ცის მნათობებს. ეჭვ არ არის, რომ ვარსკვლავ-მრცხველებს არა სცდებოდესთ რაჟღერნიმე მილლიონი მილი, მაგრამ ეს მცირედი შეტომამ არაართა სხანს იქ. სადაც ვლამარაკობთ ბილლიონებზე. (*) თვთ უშორესი მობინდული ნათელი, რომელიც გამოაჩინეს სას-

(*) ათვერ ასი ათასი მილლიონი შეადგენს ერთ ბილლიონს.

ტრანომიო დურბინდებითა, ასეა ღედამიწაზე შონს, რომ ინი მთაწვეს ჩუწნამდინ ოთხმოც მილლიონ წელს. მაშა სდაამე ეს მანძილი შეადგენს ჩუწნთუს მიუწომელს რიცხუსა, **104** მილლიონ ბილლიონსა მიღს.

დაუტოთ ეს გურომელი სიმაღლე და მიეპიციოთ ეურადლება ცის ზაწა მსაქს, რომელსაც უწოდებენ რძის გზად. ჩუწნ ნამდვლად გიცით, რომ რძის გზა შესდგება მრავალ წრეებისაგან, და ეს წრეები შესდგებიან რავდენიმე მილლიონ მსკებისაგან. ამათგანი შეიძლება გავარჩიოთ ორი წრე. ამ წრეებში სხანს ნათელი და ბნელი ადგილები, და დასოვლიან **17** მილლიონამდინ მსკებსა, რომელნიც იხილვებიან მხოლოთ უკეთის სანსტრანომიო დურბინდის შემწობით. უდურბინდოთ, ლიტონის თუაღით ჩუწნ დასოვლით მხოლოთ სუთი ათასს ვარსკვლავსა, ჰლანეტებიდა (მნათობები) და კომეტები (გუდანივარსკვლავები) ამ მსკებისა აქამომდე არ არიან გამოჩენილები არა რაის ღონის-ძიებითა. ამის გარდა გამოჩენილ არიან სხუა და სხუა ადგილს ცის სივრცეში ორ მილლიონამდინ მზის სისტემები. (*) ამ სხით კაცმა გამოჩინა თავისით შედგენილის იარაღით ოც მილლიონამდინ მსკები. რძის გზა შეადგენს ათი ათასს მილლიონ მ.ღსა ჩუწნი მსკ დგას რძის გზის შუაგულ წრეში; ამიტომაც ნათელი იმისს ვარსკვლავებისა მთაწვეს ჩუწნამდინ ოთხათასს წელსა.

(*) ეოველ მზეს ეკუთვნის რავდენიმე მნათობი. კრება ერთის მზის მნათობისა იწოდება მზის სისტემად.

რძის გზა აზის ერთი ვარსკუთხვით კუნძულთაგანი, რომელნიც სტურაკენ სოფლის სივრცეში. ამ გვარი კუნძულები, რომელთაც აქეთ გასაოცარი ფორმები, გამოუჩინათ აქამდის მხოლოდ **4.023**, ამ კუნძულებში კარგის სასტრონომიო დურბინით შეიძლება გაიზიარონ განშორებული ვარსკუთხვები, რომელნიც სხანან თუთიქოს მობინდულად, ანუ ტანტრიტებულ ლაქად; იმათი ნათელი მოაწებს ჩუქნამდის რავდენიმე მილლიონ წელიწად შემდეგ.

გარდა ვარსკუთხვით კუნძულებისა, ნახევრია კიდევ ექვსი ათასი ორორინის ვარსკუთხვები; ესენი შესდგებიან მრავალ მზეებთან და ტრიალებენ იმრგვლივ ერთი მეორისა, ტრიალს შეასრულებენ რავდენიმე წელს, **30** წლიდან **300** წლამდის.

თუ წარმოვიადგინთ დედამიწის სიზატარაკეს საშუალო ამ უმრავლეს მზეებისა და კაცის აწარაობასა დედამიწის სივრცესთან, როგორ გაჩქვრდება გონება კაცისა, რომელსაც შეუძლიან მისწუთეს სოფლის სიდიდესა და ან ეშინიან გამოიკუთლიოს სივრცე და ყამი.

პასუხი, მეორე თერგდალეულის პასუხისა.

ამ წლის აპრილის «ცისკარში» სხუათა შორის მე წავიკითხე «მეორე თერგდალეულის პასუხი ეფთხე წერეთელის რედაქტორთან მიწერილის წიგნსად» რომელმანცა დიდად შემაწესა, რადგან იყო დაწერილი უსაფუძლად და ამალუბინა კალამი, მიცემად პესუნისა უფალის მეორე თერგდალეულისადმი, რომელიცა თუ არ იწუნეს მეტყუელებს ცრუდ.

უფალ მეორე თერგდალეულ! ბძანებო, სიტყუა «ვილაც ჭავჭავაძეო» არ არის სასიამოვნო. სრულებით არა, ნება მომეცით უფალ მეორე თერგდალეულ მოგახსენოთ: როდის ხმარობენ სიტყუასა ამას? ამ სიტყუას ხმარობენ მაშინ, როდესაც პირუტყვი მესაუბრე პირი ვერ იცნობს დაახლოვებით იმ პირს, ვისუდაც მოდის საუბარი, და რადგანაც ის უმაწულო ქალი ვერ იცნობდა ბრწეინვალს თავად ილია ჭავჭავაძეს, ამისათვის სთქუა უფალს ეფთხე წერეთელთან სიტყუა «ვილაც ჭავჭავაძეო» რომელშიაც არა ვითარი უზღუდობა არ არი. ხალხ თქუენ რაც შეგეებათ მართლად უზღუდოთ გარკვილ ხართ პირუტყვ ამში, რომ მართალი ჭაზრი ცრუდ გაგირეკუტკიათ და მეორე მასში, რომ ვინებებიათ სიმართლისთვის შერცხვენს იმა პატრონს

ქალთა, რომელთაც ეფთხვე წერეთელი იხსენიებს ნიჭიერად. (მართლაც ნიჭიერია) გარდა ამისა თქვენ უფალო მეორე თერგდალეულა! ამავე სიტყვით «ვიღაც ჭკვჭკვამეა» ისურუებთ შერცხუებთან თუთ უფალი ეფთხვე წერეთელისადა. რადგანც ამბობთ «მისი გაშოგონილია» ახ! რა ბეკრს გადებინართ ამ რი სიტყვით. მინარის რომ თქვენსე აღსდა თქმული, რომლისამე ქართულთ ბრძნისა: «ბეკრის მამდომს ცოტაც დაკვარგა» ანუ როგორც არის ერთი უბრალო ჩუბნებური არაკი:

«ერთი გურული კაცი სამწყერეს წავიდა კახუეტი მიმინოთი და გაიარა მცირე გზა, წამოუფრინდა წინ ოცი მწყერი, მან გურულმან მიუშუა იმ წუთს მიმინოთსოკით: კახუეტაჲ! კახუეტაჲ! ოცივე დაიჭირეო. მიმინოთუმცა გვეკიდა, მაგრამ ვერც ერთი ვერ დაიჭირა» ამას ემსგავსება უფალო მეორე თერგდალეულა თქვენნი ჭკვრნი. სიტყვით «ვიღაც ჭკვჭკვამეა» გინდოდანთ ცუდად მოგახსენებინათ იმერელი ქალებიცა და უფალი ეფთხვე წერეთელიცა, მაგრამ რარივეში დარჩა ცრულ მაღალი შეტყუებლობა თქვენნი.

უფალო მეორე თერგდალეულა! არ მოგწონს თქვენს ქება ეფთხვე წერეთელისამიერ კ. ბარბარე ჯორჯაძისა ოსხულებათა, და ამბობთ: აჲ რა სათქმელია, გაბედით შემიძლია ესთქუა, რომ. კ. ბ. ჯორჯაძისა ლექსებო სსსმენელს ატკობდნენ და გულს აღხენდნენ» (ამას ეფთხვე წერეთელი ამბობს) რატომ არ არი სათქმელი? მეცა მოგახსენებ, რომ მისი ლექსები არიან ჩინებულნი, რომელნიცა მიიზიდვენ კბტთა სსსმენულად; და თქვენ სი-

დან უნდა მოგეწონოსთ მისი თხზულება, სიღატაკი-
ნებთ მწერლობასა დიდისა აქსონისა ჩახრუნძობისასა. ან
ვიტი უფალო მეორე თერგდალეულა რასთჳნ ან მოგ-
წონსთ თქუენს კნიინა ბარბარე ჯორჯჳძის თხზულებათა
ქება ეფთჳმე წერეთელისამიერ? მე ვფიქრობ თქუენს და
ილია უაგჳკავამეს რომ ან ტიქებსთ თხზულებას. (თქუენნი
თხზულება სწორეთ საქებარი ფოფილა.) მაგრამ შენ და-
ლოცვალო თჳთ თქუენს ან ბძანებ მე **360**-ფურცელზე,
რომ ჳერ უხდა გავსაჯოთ და მერე დინსად გაქოთ სა-
ქებო და გავინოთ საგინებო. რადგან ეფთჳმე წერეთელ-
მა გაჳსაჯა, ჳპოკა, რომ თხზულებანი თ. ილია
ჳავჳკავამისანი ან არიან დინსი ქებისა, რომლისაგალო
ან აქო ის, ხოლო თხზულებანი ბარბარე ჯორჯჳძისანი
აქო მან გადაწეგეტილობითა თჳსის მსჯელობისათა, რომ
მელზედაც უნდა ეთანხმეთ თქუენს სიტუესამებრ თქუენ-
ნისკე თქმულისა **356** გვერდზედ.

სხუათა შორის თქუენს უფალო მეორე თერგდალეულა
ცილის მწამებელიც ბძანებულხართ, რომ ბძანებთ, ვი-
თომც უფაღს ეფთჳმე წერეთელს მეორე ჟურნალის გა-
მოცემა სწეინდეს! სრულებით არა. ვინ გითხრათ? (მე
ვფიქრობ ეს ამ მეორე თერგდალეულის მოგონილია)-
ამასკი ამბობს ეფთჳმე წერეთელი: თუმცა თავადმა ილია
ჳავჳკავამე ამ ენით გამოცრა ჟურნალი, რომლითაც ის
გამოვიდა ჩუენს «ცისკარში» მწერლობის ასპარეზზე,
მაშინ ბეგრს ხელის მომწერს იშოგისო» (მართალიცაა,
მაგ აზრისანი ვართ, როგორც ვხედავ ყველანი) თუმცა
თქუენს ბძანებთ ამასე, რომ არავის კვლის მოწერას სა-

ჭირიებსო? ეს უგანასკნელი სიტყუჲ ძალიან სუსტი ჭკუ-
თა გითქვამსთ, ამისათვის, რომ თუმიც ხალხისათვის სტუმრს
ჟურნალს, მაშინ მათ კელის მოწერასაც უნდა საჭიროებ-
დეს და, თუ მარტო თავისთვის უნდა, მაშინ რაღაზე ამცხა-
დებდა ის დადოცული ჟურნალის გამოცემა მინდათ, გუ-
ლში ვიქნებოდი და ვინ შეუტუებდა ან ვინ უგინებდა
საკუთარ ჟურნალს, ასე ხომ არ იქნებოდა მაშინ «ამიანს
გულში იმდენის ღირღიტა ბანი უთხარო» მაგრამ ეფ-
თაჲ წერეთელმა იმ ერთ ჟურნლის გამოცემა ილია
ჭავჭავაძის მიერ, რომელითაც გამოვიდა ჩუქნს «ცისკარ-
ში» მწერლობის ასპარეზზე თქუა სათუოდ. და ეფთაჲ
წერეთელსაც და ჩუქნს კვაჭუხიძის იმედი, რომ ის გამოე-
ცემს ჟურნალს ისე, როგორც დაუმტკიცა კ. ბარ. ჯორ.
და ლექსი-მისიეკმა, რომლისათვის იქმნება მაღლო-
ბელი მამული, ენა და შუღნი მისი.

და ბოლოს უფალო მეორე თერგდალეულა! ქვენი
უფაღს ეფთაჲ წერეთელს ჭავჭავაძის ზდილობას რომ
არ აქებს? რატომ? ვიცი. მე ვგონებ თქუჩნ ფიქრობთ,
რადგანაც ჭავჭავაძე უნივერსიტეტიში გაზდილია
უეჭველად უნდა იქონ მისი ზდილობა, თქუჩნმა მსემ
ძალიან სუსტი ფიქრია. ჩუქნ დიდად მიგვანხია უნივერ-
სიტეტი და ვიცი. რომელ ის არის წყარო განათლე-
ბისა, მაგრამ ზოგიერთი კაცი, როგორც ბუნებითი
ურჩი იმას ძნელად გააკეთებს უნივერსიტეტი, აქ სა-
ჭიროა წარმოვიდგინოთ ანდაზა «წელი სულ რომ
ნაყო, ნაყო, მაინც ისევ წყალი» ამისაგამო არ აქებს
უფალი ეფთაჲ წერეთელი მწერლობასა ჭავჭავაძისასა

წადგანტ არ აწის ღირსი ქების ზემო თქმულის მი-
სესებით.

ქუთაისს.

თომა მაჭავარიანი.

ორი სტატია.

კლასიკური აღზრდა.

როგორც მესმის, ესაა რუსეთში ღაპარაკია, რომელ
აღზრდის წესს უნდა მიეცეს შირველი ადგილი. იმ
აღზრდის წესს, რომელიც ახალ ენების ცოდნაზე და
ბუნებობის სარგებების სწავლაზე დაემყარება, თუ იმ წესს,
რომელსაც საფუძვლად ძველი ენების და მატემატი-
კის ჭსწავლა აქვს? —

ინტელიჟენტიან (ანგლია) შირველათ ამ ორწესსზედ
ასე ჭქონიათ ღაპარაკი. მანამ ამით ღირსებას ვიტყვით,
ჟერ უნდა აესხნათ: რა არის აღზრდა?

რაც დაწბანსღურ და დიდგატურს გარემოებას ეჭი-
რება, იმ გვარი ახალგაზდის გაწურთენა, აღზრდა
ჭქონიათ, რასაკერგელია იმისთვის შკოლური აღზრდა
ესე იგო, ახალი ენების, ბუნებობის სარგებებისა და ისტო-
რიის კილოგაჟად ცოდნა საკმაო იქნება. მაგრამ აღზრდას

ამასვე უფრო დიდი ადგილი უნდა ეჭიროს; საკუთრად აღზდისაგან უნდა მოკითხოვოთ გონებითის და ზნეობითის ძალის გახსნა, შესხიერების განმარჯვება, კვირების უმჯობესობაში მოყვანა და იმისთანა თვლებებო, როგორც აჩიან მოთმინება და მშვედობიანობა. მოკლეთ ვსთქვათ, აღზდამ უნდა, მოსწავლე ახალგაზდა, მტკიცე ხასიათის ჩადი გამოიყვანოს და ამ კვართ ნიჭი და შეძლება მისცეს, რომ ჰატოხსნურათ მოკემაროს მამულს ქეჭუენასა და რომელ საზოგადოების სახელიც მისცეს ბედმა, იმ საზოგადოების დამამშუჭნებელი იყოს.

ამისაგანა არ ვიცი თუ ამ კვარ მალაღის ჭაზრის ასასრულელად როგორ უნდა კმაროდეს ზემოხსენებული სწავლა, ამ თქმით ახალი ენების ცოდნისა და ბუნებითის საგნების სწავლა სრულიად არც დამცირდება და არც დამდაბლება მოურს. ჩუჭნს დროში კარგის განათლებისათვის უეჭუჭლად საჭიროა ერთისაგან და მეორისაგან ცოდნა, და ეს არც ეწინააღმდეგება იმ კვარ სწავლას, რომელიც ჩემის ზემოგამოთქმულის ჭაზრით უფრო შეეფერება აღზრდასა.

თუ ახლის ენებისა და ბუნებითის ისტორიის ცოდნისა სასარგებლოდ, სხუა საზოგადოს სწავლის საგნებში საჭიროა რომ ჰიჩუჭლი ადგილი კლასიკასა (ძუჭლი ენების ცოდნა) და მატემატიკას ეჭიროს. უმისათ როგორც უსაფუძვლოდ, ახლის ენებისა და ბუნებითის ცოდნა აღზრდის სასარგებლოდ არ გამოდგება ზოგიერთის მცირე შემთხვევის კარდა. ცხადია, რომ ფრანცუზული და სხუა ახალი ენები ლათინურიდამ ჩარ-

შოკენ, და თუ ეს უკანასკნელი ენა არ ეცოდინება კაცსა, უსაფუძვლოა, ამას გარდა ტერმინოლოგია (სახელწოდება), ბუნებისის სწავლის ყოველ ნაწილში ხმარებული ბერძნულისა და ლათინური ენებიდამ არის შემოტანილი.

ბუნებისის საგნებისათვის მატემატიკის საჭიროება ცხადათა სჩანს, მეტადრე რუსეთში. ვინერალოლის, ამ საჭირო საგნის გასაკითხებულად დიდი სწავლა უნდა ქონდეს კაცსა ლემეტრიაში, ალღებრაში.

ამაებს გუმტკიცებ საზოგადოდ იმათ, რომელთაც ახალი ენები და ბუნებითი ისტორია ზირველ საგანთ მიაჩნიათ და კლასიკოსებსა და მატემატიკოსებს უწინააღმდეგებენ. მანტკი მატემატიკა სჭირდებათ და ამით თავიანთ თავს ეწინააღმდეგებან. თუ ამის მეტს სხუა ჭაზრს არ ამოიჩეკენ თავიანთ სიტოცხლეში, რომ კილოკაად მსწავლეუნი (Полузная) და თავის თავზე კმაყოფილი გატები გამოიუგანონ თავიანთის გაწურთნითა, ამაზე რაღა ხმა ამოვიღოთ.

მაგრამ საქმე ეს არის, რომ კლასიკური აღზრდა დიდ სარგებლობას აძლევს კაცსა. გაბედვთ ვამტკიცებ, რომ მხოლოდ ამ გვარი აღზრდა იმ სწავლელ ჭაზრს მიაყენებს, რომელიც ნამდვილი და დიდის აღზრდის აზრია.

ამის დასამტკიცებლად შემქმლო მხოლოდ ინგლისელების აღზრდის წესი მამეტანა ჰაგალითად, იმისაკომ, რომ თუმცა სხუასა და ახალს წესსა და დაწუობილებასა თხოულობდენ, ამ ქუტყენის საზოგადო სასწავლებელთ რიცხუში მხოლოდ ამან გამოიარა ბევრი საუკუნოები და

დღესაც მაგრათა დგას იმ აღზრდის წესი, რომელმაც მრავალი საკულწიფო კაჯები გამოიყვანა. სჯამათა რომ, კანმა უურადღება მიაქციოს და გამოაყენოს აღზრდაში თუნდა ინგლისეთში ყოფილა, თუნდა სხუა ქუჭყანაშია.

თუმცა ეს ასეა, მანცა მსურს და იმედიცა მაქუს და-კამტეცო თავის შიგნეულის ღიწსებითა, რომ საფუძვლიანი კლასიკაში განვითარება ყველა სპეციალურის (საკუთარი) აღზრდის სძირკველია.

შირუჭლათ ეს სარკებლობა უნდა ვთქვათ, რომელიც შირისშირ კლასიკურის ენების ცოდნისაგან წარმოდგება თუთქმის მამინაცვი, რომელსაც საბერძნეთის და რომის ავტორების სრული მიხდომა ეძნელება მოსწავლესა. ამ გვარ სწავლაში გატარებული დრო არ დაიკარგება მოსწავლისათვის. თუ მასწავლებელი მოსწავლის გონების გახსნისა და განაღხისა მაგიერ უსაფუძლო სწავლის რიგის ჩუჭნებაში არ გაატარებინებს დროსა ეჭვ არ არის, რომ კარგათ მიმართული კანონების სწავლება ლათინურისა და უმეტესათ ბერძნული მეტათ გახსნარხავს ახალგაზდის გონებასა; მეტადრე ამ ენების გრამმატიკური კანონები, ძველი ენებიდამ ან დედა ენიდამ სხუა ენაზე თარგმნაში ძალიან გამოდგება. ამას გარდა კანც შეჩეკებს ჭარხის ნამდჯლათ და ცხდათ გამოხატვასა. ამ გვარი თხუბებები უძრფასესია და ერთხელ მოპოებული, სამუდამოდ შერჩება კაცსა.

ვისაცვი დრო და ხალისი აქუს, რომ საბერძნეთის და რომის შწერლობის დანაშთენის განვითარებისათვის განკარგოს ძუჭლდი ენების სწავლა, რასაკვრეულია, დიდი

ადგილი და ზეტივი ექმნება ფოკელთს. ამ გვარნი ემაწულნი კაცნი მართო ენის გარეგან (მეხანიკური) გაწეობაში არ გაივარჯიშებენ განებასა ამიტომ, რომ ვინ იტყვს რომ შემოხსენებულ ენის თვსებაების გარდა ბერძნულ და რომაულ ლიტერატურაში კაცობრიობის რჩეული ნაშრომი არა იპოვებოდა; ვინ იტყვს რომ ძველნი პოეტნი, ორატორნი და ფილოსოფოსნი (მეტადრე საბერძნეთისა) კაცოს განებას უმდიდრეს განძს თვალი არ გვიშლიან; ვინ იტყვის რომ იმავე ავტორების ქმნილებები ვეკვდნენ სარკებლობას არ მოუტანენ კაცსა, ოღონდვი დიხსუულად შეიტყონ, და ბოლოს ვინ იტყვის, რომ რამდენათაც დაიფარება გენიობა და ღრმა ჭაზრობა ამ ქმნილებებისა, იმდენათ არ გააღვიძოს კაცში სამამულო და სათუთულო ხასიათი?

დამტკიცებელია, რომ ძველ ავტორთ ნაშრომების თარგმნა შეუძლებელია. ვინცკი დედა ენის გარდა სხვა ენაზე იცის, კარგათ ენახეება რომ ნამდვილის თხზულების ჭაზრობისა და სულის ((духъ)) სხვა ენაზე გადათარგმნა სრულებით არ შეიძლება, რაც უნდა ენები ერთმანერთს უახლოვდებოდნენ; ცდილობენ საბერძნეთის ბრძნების ჭაზრობის გადალებას ახალ ენებზედა, მაგრამ ცდა სრულებით ვერ უხერხდებათ და შრომა აძაოთ ეკარგებათ.

მაგრამ რაც ნამდვილი სარკებლობა ძველის კლასიკოსების ცოდნისაგან წარმოადგება, იმაზე არას ვამბობ, მხოლოდ მოკისსენე საზოგადო აღზდის დასაწყისი, რომელიც ახალ გზადს უმეტეს ნამდვილს და სხეციალურის გასანათლებლად ამოხადებს.

კემბრიჯის ქალაქში ჰენციონის გამართვს დაპირება უცხო ქუჩუნის სტუდენტებისათვის.

სწორეთ და ნამდვილათ რომ შეგატუბინათ შემოხსენებულნი ჰენციონის ამჟამი, ჯერ ზინგელად ორიოდ სიტყუა უნდა მოგახსენო ანგლიკურ უნივერსიტეტების წესდება. ევროპის ხმელეთის უნივერსიტეტების წესი ამასთან სრულებით სხვა; ეს განსხვავება საზოგადო—საერთო ცხოვრებისა და მოქალაქეობის რიგისაგან წარმოებს, და სამეცნიერო (აკადემიური, სწავლებათი) სწავლაზედაც გავლენა აქვს.

ოქსფორდისა და კემბრიჯის უნივერსიტეტები ძალიან დიდი ხნის დაფუძნებულნი არიან და რამდენიმე ასის წლის წინათ ეოფილან, მანამ კოლეჯური (საერთო, საზოგადო) რიგი შემოუღიათ. პირველად ასე გამართულა, რომ მასწავლებლებსა და სტუდენტებს ნებაყოფლობით შეუდგენიათ ერთი საზოგადოება სხვა და სხვა სწავლაში და ლიტერატურაში თავის განსაკუთრებულად, და მთავრობისგანაც საკუთარი წყალობა, (პრივილეგია)

თავისი საკუთარი შტატი აქვს მწერთვნელებისა და მასწავლებლებისა. უნივერსიტეტის ეგზამინებისათვის სტუდენტების მოსამზადებლად კოლლეჯიის ლექციები და ეგზამინები დანიშნული. ამ სახით ორ გვარს წესი, კოლლეჯიური და აკადემიური ერთმანერთს უმისრუებენ განდიდატების მოწოდებას აკადემიურის ხარისხის მისაღებად. ამასთანვე კოლლეჯიებში რიგს (დისციპლინა) უფრო კარგათ ასრულებენ, ვერძინის უნივერსიტეტების რიგზე, რომელს ასრულება შეუძლია.

ამა ყოველთაან ამ უნივერსიტეტებს საკუთარი განსხვავებული დაწესებულება და საქმობა აქვს, როგორც ადრე კოლლეჯიის დაფუძნებამდისა ჰქონია; ამიტომ რომ განსხვავებულად თავიანთი განხონი აქნით და ოქსფორდში თავიანთი განხონთაშემდეგიელი პალატი (კონსოკაციის, законодательная палата) კომპრომისათ სენატია, რომელისათვისვე წევრებს თავიანთი უნივერსიტეტის საზოგადოებ. სტანკე არჩევენ, აქნით თავიანთი შტატი სხუა და სხუა მეცნიერებისა და ლიტერატურის პროფესორებისათვის (რომელთაც კარგი ჯამაგირი ეძლევათ ესლა), და ურიგებენ ხარისხებისა სხუა და სხუა ფაკულტეტისას: კლასიკისა, მატემატიკისა და ბუნებითის და ზნეობითის მსწავლისას.

ამ გვარათ ინგლიზეთის უნივერსიტეტები საზოგადოებრივს მაროებლობასა (Общипное Правленіе) ჰბაკს და როგორც ამერიკის ერთი სახელწიფო შედგება შეერთებულის შტატებისაგან, ესრეთ უნივერსიტეტი კოლლეჯიებისაგან.

და შეძლება ეძლეოდეს თურმე. მაგრამ რადგანაც ამ საზოგადოებას ხელში არა ჭქონიარა, არც მასწავლებლებისათვის ჯამაგირი, არც სტუდენტებისათვის გადადებული ფული იმისთვის თითონ სტუდენტებს შეუტანიათ ხოლმე ფული. შემდეგ დროებში გაუმართავთ სასწავლებლები (შეტოქეები) სტუდენტებისათვის, რომელთაც ზედამხედველთა უნივერსიტეტში დასრულებული მეცნიერების მაგისტრისი ჭეოლიათ ამას შემდეგ, ხანი გამოსულა, რომ ამ, შეტოქებისათვის ადგილმამულები უძღვნიათ შეუძლებელ სტუდენტების საჩინად, ზოგისა სრულებით და ზოგისა დროებით.

კოლეჯიის დაუქმებადის შემოუღიათ ვახშიანი შეტოქეები, (ესე იგი ადგილმამულიანი შეტოქეები). კემბრიჯში და ოქსფორდში თითქმის ერთ დროს დაუწყებიათ იმათი გამართვა მე XIV საუკუნეში, ამ დროს ვალტერ დე-მერტონმა ოქსფორდში თავის სახელზე ერთი კოლეჯის დააფუძნა, რომელიც აქამომდე დარჩენილა. იმისმა შედროემ და შეტობარმა, ილის ეპისკოპოსმა ჭეო ბალსჭამმა ამ კოლეჯიის სახით კემბრიჯში დააფუძნა წმ, შეტრეს კოლეჯია, იმ დროთგან მე XVI საუკუნეს გასვლამდის ინგლისის კოროლები, ახნაურობა და სასუფიერო წოდება იმათ მაგალითსა ჭბამადენენ. ეს იმითა ხანს, რომ ეხლა ოქსფორდში 19 კოლეჯიას და კემბრიჯში 17, რომელნიც ამშვენებენ ამ ქალაქებსა. კემბრიჯში იქველი შეტოქების ადგილს ეხლა კოლეჯიებაა, ოქსფორდში კი იმათ სახსოვრად დღევანდლამდის ხუთი ხალა დარჩენილა, რომელიც სტუდენტებს უჭირამთ.

ორივე უნივერსიტეტების კოლექციები ერთ ჰლანზე დაუფუძნებიათ ცოტაოდენის ცვლილებითა, რომელიც ზოგი დამოუკმნებელთ განზრახვისაგან წამომდგარა, ზოგი იმ დროების ვითარებისაგან რადესაც გაუმართავთ. ეს კოლექციები თავისის განონებით (სტატუტი) განიკება. ამათ შტატებს შეადგენენ: მოთავე და განსაზღვრული რიცხვი წევრთა: 60-დამ 70-მდის, დიდ კოლექციებში და მცირეებში 10-დამ 12-დის. ამას გარდა განსაზღვრული ადგილები არის (სტიპენდია) უმცროს სტუდენტების წასაქმებულად, საქვეყნოთ ბრძოლა ჰრემიებითა (1) და ესრეთ წოდებული სიზარსია, (2) ესე იგი საკელმწიფოს ხარჯით სუფრასე ადგილი. რომელი პენციონერებიც შტატში არ ირიცხებიან იმათ სტუდენტებს უძახიან.

ყოველს კოლექციას თავისი ეპელესია აქვს. სადაც ნადაგადლე, დილასსადამოობით ღონება; ამას გარდა

(1) ჰრემია, დანიშნული სახუქრად, ფულის გამარჯვებულისათვის,

(2) სიზარის სტუდენტები არიან, რომელნიც ერთის ხარისხით პენციონერებზე ქვეითა დგანან და საერთო სუფრასე წევრების სადილის შემდგომ უფასოთა სადილობენ. უეჭველად ეს სახელი იმისთვის მიუციათ რომ ადრე იმათთვის სიზახორაგი ურიგებიათ.

პირველად თურმე სუფრასე ემსახურებიან კიდევ, მაგრამ ესლავი ჩუჭულებითგან გადავარდნილა.

ეს არის ინგლისის აკადემიური წესი (სისტემა). კემბრიჯის უნივერსიტეტში ამასთან სხვა ახალი წესის მომატება სწავლანთ, თუ ამაზე ამათი სურვილიც იქმნება ვინც მხედველობაში ჰქვავთ.

აქრობამდას სკოლაშიწავლას და უნივერსიტეტის განსნებოთ ვოლელდაას სკოლაშებში ინგლისის სწავლანობის რიტეუ უნდა აქრელქებასათ ლოცვა ეოკელ დღე და სტუდენტებს უოუოთ უნდა მოქმნთ, მაგრამ ესდა განსნება გამოიღვალა და ახლას დებულებას ძალით სხვა შტოტებები დოფუნდება.

ამ სახათ ეოკელ სწავლანობისათვის ისე ძნელი აღარ იქნება ამ ინგლისის უნივერსიტეტში შქსვლა, აგრეთებ ძნელი აღარ იქნება ბერძნისა და სომხის სწავლანობის მერჯულანათვის, ამიტო რომ ეოკლებათ უკვდა საზოგადოების თავთავანთა რჯულას მღვდელი და ლოცვაწირვად ექნებათ. ამას გარდა იმავე ახლის განსნების ძალით სხვა სწავლანობის სტუდენტებს მიეცემათ მალაღი უნივერსიტეტის ხარისხი. აქ მდას რომ ხარისხის მალქებასათვის ინგლისეთის ქვეშემკრდომობა და სწავლანობა უმჭველი იყო, ესდა კემბრიჯში აღარ არის სჭირრო, რა აკურველია ღეთის მეტეველებას ხარისხის გარდა.

ამ შქმთხებებისა გამო ფაქშია მოგვივიდა, რომ, იქნება ბერძნის და სომხის სწავლანობის მერჯულეთ ინურკანს ინგლისის უნივერსიტეტში შვლებას აღხდა, და რომ შქმთხებოდა კემბრიჯში ორას საზოგადოების შქმთხება. სკოლორად ამ ქასროთ, ამ ამბის უოკელგან მოსაფენათ და დასაბქვდათ დავსწერე ეს სტატია, რომ

გაგნობა რართვე სარწმუნოების საზოგადოებისა ეს
ახალი პროექტი, რომ კარგათ მოიფიქროს ამის.

ამ რას წინა დაუდებო შემოსესებულ საზოგადოე-
ბათა: რას უმსაც ერიკრის პისუაანისის თარქი-
ტი სტუდენტა იქმნება, ძამანკე კემბრეჟში გაიაროქ-
ბა შესაფერი სახლები ან ჩემის და ან სხუა უნივერსი-
ტეტის მცნაურების მაგისტროსის ზედა მხედველობათა.
თითო ამასთანა სახლთან, თითო კვკლეისა იქნება
წირვალოცვისათვის, იმ სარწმუნოების რომლისც
მერჯულენა იქმნებიან და თავიანთისკე სარწმუნოებისა,
ან ერთის ან შამატებულის მღუდლითა. რომელ რჯული-
სანიც იქმნებიან სტუდენტება, იმათი სასუელიერო აღესდა
თავიანთ წესით ასრულდება.

სტუდენტები ერთათ იდგებიან, როგორც კოლეჯიან-
შია ხოლმე. თითოთ თითო საკუთარი სათაბა უჭირება.
საკუთრად ამოარჩეულნი კოლეჯიანის წევრნი წაუგითხავენ
ლექციებს. ამასთანაკე სხუა და სხუა სწავლას ლექციების
მოსმენის სება ექმნებათ უნივერსიტეტში, და საკუთრად
(სპეციალურად) გაიწუროსებთან, მგალითად: მამეულს
ლიტერატურაში და სამართალში (კანონებს, Право),
რამიყნათაც ესურება, ახალ ესესში.

თუ გამაჩნდება, რომ ამ გვართ შედენილი პენცი-
ონი მართა ბერძნის მერჯულებსა და სამსებისაგან
შეკრულ და შებეჭდალა და უფრო ადვილათ ასრულდე-
ბოდა ინგლისის უნივერსიტეტის აღსდას ჭისნი, რომ
ინგლისის სტუდენტებაც ერთან შემოსესებულებში,
ამისი ასრულება ადვილი იქმნება; და თანვე დარჩება ის

ჰენციონის განსხვავებული თვსება, ისივე საზოგადოების საწმენდების სწავლა, რომელიც ჰირველათვე განწესებული იქმნება.

მოგახსენებენ, რომ ოთხმოც და ჩვიდმეტ თუმანს ნახევარი წელიწადში ემართა სახარჯოთა აქაურ აღზღისათვის, საზღოსთვის; სახლისა და სწავლისათვისა იმ დროს რაც შეეფერება მოკლეს ვაკანციებს (კანიკულები, ზაფხულში დათხოვნა დროებით) გარდა, როდესაც უცხო ქვეყნის სტუდენტებისა „ზს არ შეიძლება შინ წასვლა. გინც ზაფხულში დათხოვნის დროს უნივერსიტეტში დგომას მოინდომებს, ცხრა თუმანს ნახევარი კიდევ უნდა დაუმატოს.

ჩვეულებრივი ვაკანციებია შობას და აღდგომას სამსამი კვირა და ზაფხულობით ოთხი თვე, თიბათვიდამ ღვინობისთვის დამდეგამდის. ამდენს ხანს ზაფხულობით რა საკურველია სტუდენტებს შეუძლიანთ მამულში წასვლა, დედ-მამის სანახვათ.

ცხადი საქმეა, რომ ჰირველად ამ პროექტის ასრულება საცდელსავით (Проба) იქმნება! თუ ეს პროექტი ასრულდა და ეს დაწყობილება შემავრდა, იფულის მოგროვების იმედია, რომ საკუთარი სასახლეც აშენდეს, სტიპენდიაც იყოს და პრემიებიანი საქვეყნო ბრძოლავა იმ სტუდენტების სასარგებლო, ვისაც უნივერსიტეტის სრული კურსის დასრულება არ შეუძლიათ უქონლობისაგამო.

ლიტერატურის უბრალო ბაკკალავრისა (*) ან თანხორ

(*) ბაკკალავრი წავლულობის ხარისხიც, როგორც კანდიდა-

ხარისხის მიღებისათვის უნივერსიტეტის კურსს და წლამდის შეასრულებს სტუდენტი. იმავე ხარისხის ჰისტორიის მისაღებად — კლასის, მატემატიკის, ფიზიკის და ბუნების მეცნიერების ფაკულტეტსა, სავსე წელიწადზე ცოტა მეტად სწავლობს.

რუსეთის ქვეშევრდომთა, მამულში დაბრუნების შემდეგ, რასაკვირველია, ყოველთვის შეუძლიათ რუსეთის უნივერსიტეტში ეტყინების დაჭერა ხარისხის მისაღებად, რომლითაც სამსახურში შესვლის ნებას მიიღებენ.

აი ეს არის რამდენიმე დაწვრილებითი ამბავი. ამ ჰეროკტის ყურადღებას მიახერხეს მრავალთა ინგლისეთში და ქუჩის ქუჩებში (აღმოსავლეთისაკენ) და შემდგომ კოსტუმბა, რომ რუსეთშიაც და ევროპაშიაც კარგათ მიუღიანთ.

უნივერსიტეტში შესასვლელად ექნება სტუდენტებს მომზადება ეჭირებოდად? ამ შემთხვევაში შეიძლება რომ უმეტესი ნაწილი გაიმართას: ან ჰენციონშივე, და ან ცალკე იმისთანა დებულებითა, რომელიც მოსწავლეთ დედამამათაც მოეწონებათ.

ბეკინის ან სომხის მერჯულეთ, ვისცა სურს დაწვრილებით შეიტყუოს ამ სჯინის ვითარება, დიდს სიამოვნებით დავიწყოთ იმათთან მიწერ მოწერასა და დიდათ მადლობელი დაუჩნები, ვინც თავის შენიშვნით ისურვებს რომ შეეწიოს ამ ჰეროკტის ასრულებას. ანთ დიდს სიკეთეს უძღუნის ინგლისეთსაც და იმ ხაღხაც, რომელსაც იწვევს ინგლისეთი დიდის ხნიდამ გამოცდილს და განთქმულს აკადემიკის წესისა და აღზრდის ნაყოფში თანაზიარითა.

ბაკვალავრი ღმთის მეტყველებისა, უფროსი წევრი კორნელის კემბრიჯის კოლეჯისა,

ჯორჯ ვილიამს.

3. უ.